

ივედი

1882

წელიწადი მეორე

№ V, მაისი.

—მთავარი—

თბილისი

მ როტინიანის და კომპ. სტამბა.

1882

მაისის წიგნის შინაარსი:

- I. საფუძვლები სახალხო განათლებისა ნიკო ხიზანოვისა.
- II. სიტყვა და საქმე (დასასრული) უბედისა.
- III. შური (ლექსი) სანდროსი.
- IV. ჩემ შეილს (ლექსი) გიორგისა.
- V. განთიადი (რომანი) (გაგრძელება) შაქროსი.
- VI. გულის-სწორს (ლექსი) სანდროსი
- VII. კინტოობა «შრომაში» ს.ტ. ჭრელაშვილისა.
- VIII. «იმედის» კორრესპონდენცია (საფუძვი ურიათუხანი) ურიათუხნის გულშემა-
ტკივარისა
- IX. შინაური მიმოხილვა (თაკად-
აწნაურთა კრების თაობაზედ) ცაცაღასი.
- X. უმთავრესი კორრექტურული შეცდომილებანი კორრექტორისა

ი მ ე ლ ი

სალიტერატურულ და საკოლიტიკო

ჟურნალი

წელიწადი მეორე

№ V, მაისი.

6 089

თბილისი

მდ. როჭინინის და კომპ. სტამბა.

1882

Дозволено. цензурою. 24. Мая 1882. года, Тифлисъ-

საფუძვლები სახალხო განათლებისა.

I

რაც ჩვენ მწერლობაში სახალხო განათლებაზედ მსჯელობა და ბასი უოფილა, იმდენი არც ერთ საგანს წილად არ რგება. სწორედ რომ სახალხო განათლებაზედ ხმის ამოდება დროების უსაჭიროეს მოთხოვნისათ: შეიქნა. ვისაც კი აიღებთ — უმეტესს თუ მეტნიერს — ყველა სტდილობს კეთილი სახელი და ამამულის-შვილობა» ამ საგანზედ ბასით დაიმსახუროს, ეს წმინდა საქმე ჩვენში მოდათ გადაიქცა, ამ მოდის წინ უკეთესი ნაწილი ჩვენი საზოგადოებისა კეკლუცობს, ჰრანჭიაობს და სხვებს თავს აწონებს. ამ საზოგადობრივ მოვლენას ერთი კარგი და საქებარი მხარე აქვს. ეს მოვლენა: გვიჩვენებს, თუ რა გზაზედ სდგას ჩვენი საზოგადობრივი ცხოვრება, რას ელტვის ჩვენი ეროვნული გრძნობა. სხანსაც რომ ჩვენმა საზოგადოებამ გუმოიღვიძრა თვალებიან მთიფშენიტა, აქეთ იქით ცქერა და-

იწყო და ბოლო დროს გაიგო, თუ რა უფრო საჭიროა ჩვენი განათლებისათვის. მაგრამ ის კი ძრიელ სამწუხარო და მანებელია, რომ ასეთი მძიმე და საფუძვლიანათ შესწავლის დარსი კითხვა, როგორც სახალხო განათლება, საზოგადოების უმეტესი ნაწილისთვის სასიამოვნო მასალათის საგნად გარდაიქცა და კვლავ ცობის ფერი დადო. ეს პირ-და-პირ გვიჩვენებს — თუ რა უდიდესობა და უწესობაა ჩვენ საზოგადოების აზროვნებაში. ხშირად შეგხვდებით, რომ ერთსა და იმავე ადგილას ერთი და იგივე პირი ათ ნაირათ შესცვლის თავის მსჯელობას სახალხო განათლებასად: პირველად ასე გკონიათ, ვითომც ჩვენში აზრების ბრძოლაა და ხამდვილი წადილი ჭეშმარიტების ძებნისა და იმის მიღებისა. არა, თუ დინჯათ გასინჯეთ ეს საზოგადობრივი აზრის მოძრაობა, იმაში უთავ-ბოლო ლაპარაკის მეტი არა გამოჩნდება რა.

მეორე მოკლეა ჩვენ ცხოვრებაში სახალხო განათლების შესახებ მდგომარეობს იმაში, რომ ყველგან და ყოველთვის ვხედავთ ასრეთ წოდებულს ეროვნულ თუ პატრიოტულ შეხედულობას. ყველა ჩვენგანი ერთსა და იმავეს ამტკიცებს: ხალხის განათლება ხალხის ენასად უნდა იყოს. ამ საანბანო აზრის დასამტკიცებლად ბევრი მელანი დაიღვარა, ბევრს კალამს მოსრულდა წვერი, მაგრამ ესლაც თითო-ორლამ ძლივს გარკვევით იციან საფუძვლები ამ ჭეშმარიტებისა. უმეტესი ნაწილისათვის ეს ჭეშმარიტება გასეპირებულ ფორმულათ შეიქნა, დოღმატათ გადაიქცა. თუ რა ისტორიული ანუ იურიდიკული საფუძვლები აქვს ამ დოღმატს, ამ ფორმულას — ამას არ დავძებუნ. ეს ვითომც საჭირო არ არის — ხომ ვიცით შეურყეველი და ძალ შემოსილი დოღმატი, მეტი რაღა საჭიროა! მკითხველისათვის ცხადი უნდა იყოს, რომ ამ დოღმატიუკ შეხედუ-

ლობამ დიდა ვნება მოიტანა ჩვენში. უკვლა ჩვენგანმა გაიზვი-
რა ჭეშმარიტება და საფუძვლების შესწავლას ვი უფრო არ უგ-
დო. ამისთვისაც თითონ ჭეშმარიტებამ ცხოვრებაში დაჭკარვა
თავისი გამაცოცხლებელი ძალა და ის ნაყოფი არ მოგვცა ჩვენ,
რომელსაც მოველოდით. ახ. რა ვეროვან ნაყოფს მოიტანს ის
ჭეშმარიტება, რომელიც ერთის მხრით კვლეულობის მასალათ
აქვს სასოგადოების უმეტეს ნაწილს მიღებული და, მეორეს
მხრით ამ ჭეშმარიტებას უყურებს, როგორც დოღმაცს და არა
ისეთ ჭეშმარიტებას, რომლის გასაცემრად ვერ საფუძვლები
არაინ ღრმად შესწავლის ღირსნი. თუ მართალია, რაც ზემოთ
ვსთქვით, ჩვენ ესაა პირ და-პირ ამ საფუძვლების განსიღვას
შეუდგებით.

II

სახალხო განათლება ძველმა ბერძნულ-რომაელმა ქვეყა-
ნამ არ იცოდა და არც შეიძლება, რომ სცოდნოდა. მკითხვე-
ლი, რომელიც აღზრდილია იმ აზრში, რომ ძველი ათინა და
რომი იუვენს უმთავრესი წყარო კაცობრიობის განათლებისა,
ჩვენს აზრს გაიკვირებს. მკითხველს უთუოდ ისე ჭკონია, რომ
სახალხო განათლება პირველად დაიწყო დემოკრატიულ ათინაში
და აქედან მერე რესპუბლიკურ რომში გადავიდა. შემდგომი
ბრძანდები ჩემო მკითხველი. სახალხო განათლება მხოლოდ
მაშინ შეიძლება ცხოვრებაში დაარსდეს; როდესაც სასოგადობრიუ-
ლად თუ სახელმწიფო ცხოვრება აშენებულია იმ საძირკველზედ,
საცა სწავლის თავისუფლება უკვლა წოდებას აქვს მინიჭებული
შორს წასვლა საჭირო არ არის. ავიღოთ ჩვენი ცხოვრება. სა

ხალხთა განათლება ჩვენში თან მოჰყვა ბატონ-ყმობის მოსპობას. ბატონ-ყმობამ არ იცოდა პიროვნული თავისუფლება და ამისთვისაც არც სახალხო სკოლა იცოდა. უკანასკნელი დაარსდა მაშინ, როდესაც პიროვნული თავისუფლება ცხოვრების განთავსებაში შეიქმნა. ამისთვისაც ისტორია გვიჩვენებს, რომ სახალხო განათლება მაშინ შეიძლება, როდესაც ყველა საზოგადოების წევრს პიროვნული თავისუფლება აქვს მინიჭებული და იმ თავისუფლებით სარგებლობს. თუ ერთს რომელიმე წოდებას სახელმწიფოში თუ ხალხში აქვს თავისუფლება და სხვა გვარი უფლება, დანაშტენს კი ქვემდებარეობის, მონობის და მოწინააღმდეგის მეტის ხელში არა უჭირავს რა, მაშინ სახალხო განათლების გაჩენა ცხოვრებაში სრულებით შეუძლებელი საქმეა. როგორც ზემოთ ვსთქვი, ბერძნულ-რომაულმა ქვეყანამ არ იცოდა, რა იყო სახალხო განათლება, რადგან იმ ქვეყანას პიროვნული თავისუფლებისა სრულებით არა გაეგებოდა რა. მართლაც, ბერძენიც და რომაელნიც გონებით განვითარებულნი იყვნენ, სავსენი ყოველგვარი განათლებით, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ქველ განათლებას არისტოკრატიული ხასიათი ჰქონდა, საზოგადო - წოდებრივი მიმართულება. ძველ ქვეყანაში ასრეთ წოდებული დაბალი ხალხი მოკლებული იყო ყოველ-გვარ თავისუფლებას და სწავლა-განათლებას. მეორეც ესა, რომ ძველ ბერძენს თუ რომაელს გარკვევით ესმოდა მარტო-მარტო პოლიტიკური სახელმწიფოს თავისუფლება; ის ამ თავისუფლებას მეტათ მაღლა აყენებდა, მეტათ ძვირ-ფასად რაცხდა. ბერძნის თუ რომაელისთვის საჭირო იყო მარტო ის, რომ იმას ნება ჰქონოდა თავისუფლად ელაპარაკა სახელმწიფო საქმეზედ და მონაწილეობა მიეღო იმ საქმეებში. კარდო ცხოვრებაში თავისუფლებას ის საჭიროდ არა რაცხდა. ამას ისიც უნდა დავმატოთ, რომ მაშინ-

დედი პოლიტიკური თავისუფლება ერთს რომელსაჲ და რამდენსაჲ წოდებას შეიცავდა და არა მთლათ ხალხს. უმრავლესი ნაწილი ხალხისა, დაბალი ხალხი მოკლებული იყო როგორც პოლიტიკურ, ისე პიროვნულ თავისუფლებას და წარმოადგენდა ერთს მრავალ-წევროვან წოდებას, რომელსაც ერთათ-ერთიდა უფლებს ჰქონდა—მონება!

როგორც ესთქვით, ძველმა ქვეყანამ პიროვნული თავისუფლება არ იცოდა. პირი, პიროვნება მსხვერპლი იყო სახელმწიფოსი. ყოველივე კერძო კაცი ცხოვრობდა იმისათვის, რომ ის საჭირო იყო სახელმწიფოსთვის, იმის მიზნების შესასრულებლათ. სახელმწიფოს გარეთ ყველა, დიდი თუ პატარა, გვაროვანი თუ უბრალო ხამამავლობისა, თავის კერძო ცხოვრებაში, ნამდვილათ მონა იყო. ამ გვარი პოლიტიკა—სოციალური წყობილება არა თუ მარტო ცხოვრებაში იყო განსოციალებული, არა—მეცნიერება და თეოლოსოფიაც იმას ასწავლიდენ და ქადაგებდენ. იმ დროს, როდესაც ბერძნებმა და რომაელებმა გასაკვირვებლათ შეიმუშავეს სახელმწიფო ცხოვრების უკეთესი წყობილებანი, პიროვნული თავისუფლებისა კი ვერა გაიგეს რა და დაბალი ხალხის მონება შეურყეველ ჭეშმარიტებათ აღვიარეს. არისტოტელი ამტკიცებდა, რომ მონება საჭიროა და კანონიერი მიზეზი ამ საჭიროებისა კაცის ბუნების განსხვავებაშიაო!

თუ მკითხველი არ დაივიწყებს იმ აზრს, რომ სახალხო განათლებისათვის საჭიროა პოლიტიკურ თავისუფლებასთან პიროვნული თავისუფლებაც, მაშინ ადვილათ გაიგებს, რომ ის განათლება კერძოში დააჩსდა უკანასკნელ დროს, გერმანიაში რეფორმაციის შემდეგ, ჩვენში დაშორებით უფრო გვიან, თითქმის ამ უკანასკნელს დროს, ბატონ-ყმობის მოსპობის შემ-

დეგ. პირველად რეფორმაცია იყო მშობელი სახალხო სკოლისა. მაგრამ სახალხო განათლების შესახებ რეფორმაციას უფრო ადგილობრივი მნიშვნელობა ჰქონდა. რეფორმაციისაგან დაწყობილი საქმე განაგრძელა კრიტიკულმა შეთვრამეტე საუკუნემ, რომელმაც თავიდან ბოლომდისინ გადმოაბრუნა ძველი ცხოვრების საფუძვლები, შეუბრალებლათ დაიფუძნა და შექმნა უწინდელი წესები და ცხოვრების წყობილება; იფართო და მკვიდრი ადგილი მისცა კაცის პიროვნობას, სამუდამოთ უარ-ჭყო წოდებრიული მიმართულება. შეთვრამეტე საუკუნის კრიტიკას სელში ეჭინა ხალხის და აწა. ერთი რომელიმე წოდების თავისუფლება, საზოგადოებრივი და პიროვნული თავისუფლება. პირ-და-პირა შედეგი ამ გვარი მიმართულების უნდა ყოფილიყო სახალხო განათლება და სწორედ ასეც მოხდა. შეთვრამეტე საუკუნემ დაარსა სახალხო განათლება და იმას საზოგადოებრივი მიმართულება მისცა. წინათ, ამ კრიტიკულ მოძრაობამდის, ევროპაში სახალხო განათლებას, როგორც ძველ ბერძნულ-რომაულ ქვეყანაში, ჰქონდა წოდებრიული მიმართულება *) რომდესაც ევროპის აზროვნობამ გამოიკვლია, რომ სახელმწიფო უნდა იყოს მთელი ხალხისთვის და აწა რომელიმე წოდებისათვის, მაშინ ამ გამოკვლევის შედეგათ აღმოხდა სახალხო განათლება.

წინათ თეორეტიკულ პედაგოგიას ისეთი მიმართულება

*) გამოჩენილი უტენი, ერთი ღრმათ მცოდნე პირთაგანი ხალხის თვით-მმართველობისა, სამს ნაირათ გაჰყოფს ხალხის განათლებას: საოკანო წყობილებას შეჰფერის ფიზიკური აღზრდა, წოდებრიულს—ხელოსნური, პროფესიონალური, სახელმწიფოს—სახალხო.

ქონდა, როგორც ცხოვრებას შეეფერებოდა — თეორია ნაბიჯით მისდევდა პრაქტიკას, ცხოვრებას. შეთვრამეტე საუკუნეში იყო, როდესაც გამოჩინილმა უან-უაკ რუსსომ გასაოცარი სითამამით და მჭერ-მეტყველობით სამუდამოთ დამარხა ძველი პუდაგოგიური სისტემა, შეუპოვრათ და მკათიოთ ანკნა ყველას სახალხო განათლების საჭიროება. ერთხელ აღძრული კითხვა აღარ შეჩერებულა ერთ წუთსაც რუსსოდგან დაწყო ასალი ხანა აზრთენებისა.

თუ მკითხველი თანხმას ჩვენთან ამხედ, უნდა დაგვეთანხმოს, რომ სახალხო განათლებისათვის საჭიროა პირიველი და საზოგადო-პოლიტიკური თავისუფლება. მხოლოდ ამ გვარ თავისუფლებამა შობა ევროპაში სახალხო განათლება და როდესაც ის თავისუფლება არ იყო, მაშინ არც სახალხო განათლება ყოფილა. ამ მიზეზის გამო სადაც გონივრულათ უნდათ გამართვა სახალხო განათლებისა, იქ საფუძვლათ უნდა მიიღონ თავისუფლება, რომელიც ჩვენ ვუჩვენეთ, და ამ საფუძველზე დადგან მკვიდრი და თანათ შენობა, სადაც მთელი ხალხის თუ ერის გონება უნდა მოძრაობდეს. ამ აზრის სიმართლეს გვიმტკიცებს ისტორია და ისტორიულ განონს ხომ ვერსად წაუგალოთ.

III

ეს ყველასთვის ცხადია. ვერც ერთი მოწინააღმდეგე თუ კი იმას გულ-წრთელობა ექნება, ამის უარს ვერ იტყვის. ყველას ჩუმათ თუ აშკარათ, სწამს ამ აზრის ჭეშმარიტება, ყველა ბანაკის კაცს დოღმატათ მიანისა ეს ჭეშმარიტება; მაგრამ უბედურება ეს არის, რომ ყველა ბანაკს თუ პარტიას თავისე-

ბურთა ესმის და მიაჩნია თავისუფლება, ეს თავისუფლება უნდა და საჭიროთ მიაჩნია თავისთვის, — სსკებისათვის კი ენანება და შურს. სამწუხაროთ, აქედანაც წარმოსდგა ის პრინციპიალური კითხვის დამახინჯება, რომელმაც სასაღხო განათლებაში გაიდგა ფუსი. ერთნი ამტკიცებენ, რომ ყოველივე წოდებას განათლების თავისუფლება უნდა ჰქონდეს, მეორენი — ამ გვარნი თავისუფლება უნდა ჩაბარდეს სახელმწიფოს, რომელიც ვითომც ხალხის გონების მოარკველი და მზრუნველია და ამ გონების მოძრაობის გამგებელი, მესამენი ითხოვდ კიდევ, რომ საზოგადოთ ხალხს უნდა ჰქონდეს თავისუფლება განათლებისა და არა სახელმწიფოს ან რომელიმე წოდებას. ამ გვარ არეულს პრინციპიალურ კითხვას თავისი მიზეზი და საბუთები აქვს. იყო დრო (ეკროპში, საშუალო საუკუნოებში) როდესაც ხალხის (და არა სახალხო) განათლებას წოდებრიული მიმართულება ჰქონდა იმ დროს განათლება თითქმის მარტო მონასტრებში მოაპოვებოდა და არისტოკრატული მონასტრული ბეჭედი ავდა. იყო ერთი დროც (მეთერთმეტე საუკუნიდგან საფრანკეთის დიდ ავანეებამდინ), როდესაც სახელმწიფომ ჩაუღაპა როგორც ცალკე კატის პირფენება, ისე საზოგადო წოდებანიც. მაშინ თავისუფლება მარტო სახელმწიფოს ეჭირა ხელში. ამ გვარ სისტემას უწოდებენ პოლიტიკულ სახელმწიფოს სისტემათ. უკანასკნელათ, მეოთხრამეტე საუკუნის ნახევარს, თეორეტიკულათ და იმავე საუკუნის დასასრულს საქმითაც დაიწყო ახალი მიმართულება განათლების მიმდინარეობაში, — ა! გვარნი ისტორიული გარემოება იმის მიზეზი, რომ ჯერაც ვერ გამოურკვევიათ გადაწყვეტით და ვერ დათანხმებულან — თუ რომ გვარ უნდა დაეწყო სახალხო განათლება. ყოველივე პარტია თავის ისტორიულ ტრადიციას და უფლებას მისდევს, არა უნდა

ეს შიშველი თავის უფლებას. ზემოთ ნახველები ისტორიული გაკრძობა არის მიზეზი, რომ ვერაფერ ვერ არის საზოგადო აზრით მიღებული ის მარტივი ტექნიკური, რომ სახალხო განათლება უნდა იყოს თითონ სახალხოთვის და არა რომელიმე წოდებისთვის თუ პოლიტიკური პარტიისთვის; ან არა და — სახელმწიფოს მიზნების შესასრულებლათ. რომელიმე «მარტიული» შესჯდულობა სახალხო განათლებას ამხინჯებს, ნამდვილ მიმართულებას უკარგავს; ასე არის ჩვენ დროს ევროპაში და წინათაც ასე ყოფილა. აქ მოიხილება მიზეზი, სხვათა-შორის, ამ მოვლენისა, რომ აქამომდე დემოკრატია ასე დასაგრუღია ევროპაში...

საკვირველია, ყველა ითხოვს სახალხო განათლების თავისუფლებას, ისიც, რომელსაც სხვა შემთხვევაში თავისუფლება ვერცხვითად მიაჩნია, და ისიც, რომელიც ქვეყნიურ სამართხს ამ თავისუფლებაში ჭკვავს. ყველა ითხოვს, მაგრამ ყველას კი პირველათ სახეში აქვს ასეთი თუ ისეთი წინათ-შედგენილი შესჯდულობა, რომელიმე პოლიტიკური სისტემა, ისტორიული თუ პოლიტიკური ტრადიცია. ნამდვილი სახალხო განათლების კი არავის უნდა გაიგოს... თუ ეს ასე არ არის, მაშ რისთვის მოხდება ხალხი, რომ რომელიმე ლიბერალი, მაგ. ავსტრიელი, ყვირის — ნემცურ სკოლაში თავისუფლება უნდა იყოს და, როდესაც იმას შენიშნას მისცემს — მაგნირი თავისუფლება სლავიანების სკოლისათვისაც საჭიროა, უარს ამბობს!... ამ გვარი «ხამელეონობა» სახალხო განათლების საქმეში შეტათ მავნებელია. ხალხის თუ ერის გონების თუ გრძნობების დამახინჯებაზედ ძნელი და საშიში არა არის რა იაფათ არც ერთ სახელმწიფოს თუ წოდებას არ დასჯდომია ხალხის გონების და იმის გრძნობების გარყვნა და დამახინჯება და ამას, გგონებ

ხედავს ავსტრო-გერმანია, რომელსაც სჯავიანების აჯანყება ძილშიც კი ელანდება! განა უფრო სასარგებლო არ იქნებოდა, რომ სახალხო განათლება ეროვნულ თუ ხალხოსნურ ნიადაგ-ზედ იყოს აშენებული და ხალხის საჭირთა კჭონდეს მიზნათ? მაგრამ, ამბობენ: «სახალხო განათლება უნდა ხელს უწყობდეს სახელმწიფოს თვით-დაცვას; ეს არ მოხერხდება, თუ ეროვნებას ადგილი ქმნება სახალხო განათლებასში». ეს აზრი სრულებით ვალობა. სახელმწიფოს ურთობა, სახალხო განათლების დამსწინჯებით, ამ განათლების დამონაგებით რომელიმე პოლიტიკური სისტემისადმი და ეროვნობის უარ-ყოფობით არავის შეუნახავს. ამ გვარ მოქმედებას სულ წინააღმდეგი შედეგი ქმნიან. აიღეთ იგივე ორთავენი ავსტრო-გერმანია, ნეტარ ხსენებული მუტერნიხის სისტემა იმაში მდგომარეობდა, რომ დაეცვა სახელმწიფოს ერთობა; სისტემა სდევნიდა თავისუფლებას, ეროვნობას ყოველ-გვარ საზოგადოებრივ მოვლენაში. ამ გვარმა პოლიტიკამ კინაღამ ბოლო არ მოუღო სახელმწიფოს. საწყალი ავსტრია საკვდილიდან თითონ რუსეთმა გამოიხსნა...

IV

შემთხვევით მოყვანილი აზრები გვახვენიან, რომ სახალხო განათლება დაუწყებელი უნდა იყოს თავის საკუთარ განხრებზედ. არც ერთ გარეგან მიზეზს არ უნდა მისდევდეს. იმის მიზანი ხალხის სულიერი თუ ბუნების გაუმჯობესებაში უნდა იხატებოდეს. სახალხო განათლება მთელი ერის თუ ხალხის, როგორც საზოგადოებრივი სხეულისა, ფიზიოლოგიური მოკ-

ჯენას^{*)}. ამ მოკლენას თავის საკუთარი კანონები აქვს, თავის მიზანი. თუ ეს კანონები და მიზანი შესცვალეს, მაშინ თითონ ფიზიოლოგიური მოკლენაც დამახინვდება, თავის ძალას დაჭკარგავს და საზოგადოებრიული სხეული, ე, ე. კრი ავთ-მეოფი შეიქნება. შვითხველმა უნდა იცოდეს, რომ როგორც ყოველივე კერძო კაცი შეიძლება საჯათაც იყოს და ავთაც, კვრეთვე მთელი ხალხი თუ ერი შეიძლება ავთ-მეოფიც იყოს და კარგათ-მეოფიც. ერთსა-და-იმაკე შვითხვევაში თითქმის არავითარნიმე ფიზიოლოგიური ან პატალოგიური გარჩევა არ არის. მეცნიერება საზოგადოების ცხოვრებისა (общественна наука) ესაა ამ ჭეშმარიტებას მისდევს და ჩვენც ეს უნდა ვიქონიოთ სახეში, როდესაც სახალხო განათლებაზე ვლაპარაკობთ. თუ სახალხო განათლება საზოგადოებრივი სხეულის ბუნებრივი, ფიზიოლოგიური მოკლენაა, მაშ პირველი კანონი ამ განათლებისა უნდა იყოს ხალხისური, ერთნული მიმართულება. მსოფლიდ მაშინ განათლების კანონი დაავამეოფილებს, ერთის მხრით, ისტორიულ ჭეშმარიტებას, მეორეს — ხალხის სულიერს, მნეობითს არსებას. წინააღმდეგ შვითხვევაში სახალხო განათლება პირ-და-პირ ტყუილ გზაზედ იქნება დაყენებული!

ყოველივე ცალკე კაცი უნდა აღიზარდოს ისე, როგორც ამის ბუნება ითხოვს... ამ აზრის დასამტვიცებლათ ჩვენ შეგვიძლიან ბევრი საბუთების წარმოდგენა, მაგრამ აქ მარტო ერთს საბუთს მივაქცევთ შვითხველის ყურადღებას. არ მოიპოვება ისეთი ხალხი თუ ერი, რომელსაც ერთი რომელიმე კარგი მხარე არა ჰქონდეს, რომელიმე ღირსებით მაღლა არ იდგეს სხვა ხალხზედ. რაც უნდა დავიწუებული და თვალ ყურ

*) იხილე ფრანცის „სახელმწიფო ფიზიოლოგია“.

მომოხრებული ერთი აიღოთ, თუ გი იმის ვინაობასაც ცნობავენ და დააკვირდებით, უეჭველად ერთს მანაც ისეთს თვისებას იპოვნით, სხეობითს, თუ გონებითს, რომელიც ის მარგალიტივით გამოსჭვრიტავს... ეს ობოლი მარგალიტი ყოველივე ისტორიული ერთისა, ეს ხალხის «გენია» დიდათ ჰატივ-სატივი და ყურადღების ღიჰსია და ნეტავი იმ სასულმწიფოსაც, რომელიც ამ ჰატივ-სატივს და ყურადღებას არ ივიწყებს!... სასულმწიფოს სარგებლობა ითხოვს ყველა ერთს განათლებას, წადგანაც ამითი იმის ძალა და პრეგრესიული მოძრაობა ემატება. სასულმწიფოსათვის, ყოველ შემთხვევაში, მეტათ საჭიროა ისეთი სახალხო განათლება, რომელიც სხვა-და-სხვა ერთს კარგ ღირსებას და თვისებას წინ წაყენებს, ასპირაციას უამოიყვანს და მოქმედ ძალად გახდის. ეს მაშინ შეიძლება, როდესაც თითონ განათლება «ეროვნულ ნიადაგზე» მკვიდრათ იქნება ამქვეყნიურ!

ამ ბოლო დროს ეს შეცდომა გასწორეს სოციალურ ევოლუციის სასულმწიფოებმა და, სხვათა შორის, თითონ მრავალეროვანი ავსტრიაც გი მიხვდა, რომ «სლავიანების ნემეცებათ გადაკეთებით» კარგი არა დაიხადება-რა. ამ სამეფომ თავი დაანება მეტურნიის სისტემას, რომელსაც შიშის და ელდის მეტი არა მოჰქონდა რა. ისტორიულ კომპრომიტებამ და მეცნიერებამ გზა გაიკვლიეს და ნუა-ნუა აღგიღეს იჭერენ ცნობაში. ეროვნობის თავისუფლება, სახალხო განათლებაში თუ სხვა-გვარ ცნობების მოვლენაში, რომელიც ამ მეცნიერების ნაყოფია, მაგარი, თუმცა გი წუნარი, ნაბიჯით, სასოგადო ასპირაციისაკენ მიემართება... ეს ახალი ძალა იზიდავს სასოგადოების უკეთესი ნაწილის წარმომადგენლების სულსა და გულს...

V

როგორც ზემოთ ვსთქვით, უკანასკნელ დროს .. უწინ-
 დელმა გერმანიის პოლიციურ მეცნიერებამ დაკარგა თავის
 გავლენა სახელმწიფოს ცხოვრებაში. ეს პოლიციური მეცნიერე-
 ბა, როგორც მკითხველსაც ეცოდინება, ყველგან და ყოველთვის
 იმას ქჰდაგებდა, რომ სახელმწიფო რაც უნდა მრავალ-ეროვნო-
 იყოს, ერთს საკუთარს და თვით-მყოფს პირს წარმოადგენს
 და ამისათვის ყველა ერთი, როგორც ნაწილი სახელმწიფოსი;
 ყოველ შემთხვევაში მოჩინილი უნდა იყოს ამ უკანასკნელისა.
 ამ მეცნიერებამ, რომელსაც მეტადვე გერმანიის ბევრი სახელ-
 ვანთქმულნი მომხრენი ჰქავდნენ, სრულებით არ იცოდა, ანუ-
 უჭიკბესია ვსთქვათ, არა სურდა სცოდნოდა, ეროვნული თავისუფ-
 ლება სახალხო განათლებებში; სრულს მოჩინილებას ითხოვდა სა-
 ხელმწიფოსადმი, ყველა ერს ერთის ადლით ზომავდა, ერთ კა-
 ლაპორტში აყენებდა. სად იყო ეროვნული თავისუფლება, ერის
 თვით-მოქმედება?! თუმცა ამ თავისუფლებას და თვით-მოქმედე-
 ბას ითხოვს როგორც ბუნება, ისე ისტორიული კანონიც!
 მკითხველმა არ უნდა დაივიწყოს, რომ ზემოხსენებული პოლი-
 ციური მეცნიერება პირ-და-პირ ცხოვრების საჭიროებისგან წარ-
 მოსდგა, კანონიერი შვილი იყო ევროპის საზოგადოებრივი
 ცხოვრების მიმდინარეობისა და ამისათვისაც თუ უწინ ქჰმონდა-
 რნივე ფავტიკური მნიშვნელობა, ესლა ისტორიული ტრადიციის
 მეტი არა მოუპოვებდა. როგორც ვიცით, თეოდორიზმმა ეუ-
 როპაში ათრივ-დათრივა სხვა-და-სხვა ერის თუ ხალხის წოდება-
 ნი, უწესოება და წოდებრიულუ-ბრძოლა ასკვლანთ და კანონით
 დასჯდა. ამ გვარი მდგომარეობა დიდ-ხანს ვერ იტანდა და

არც ხან-გრძლივი სიტუაციის ძალა ჰქონდა. ვერც თითონ ხალხი შეუძლებდა ამ გვარ ცხოვრების წყობილებას, ანუ, უმჯობესია ვსთქვათ, ამ უწყობილებას და უწესობას. ფეოდალისმისთან მოჭევა პოლიციური სახელმწიფო, რომლის პარკული მიზანი მდგომარეობდა იმაში, რომ ხალხის სულიერი თუ სხვა უფლებას დაემარხებინა ერთი ძალისათვის, რომელსაც მაშინ სახელმწიფო ძალას უწოდებდნენ. ამ ძალის ავლადიდება მოჩილებას იყო. ერმა უსდა თავი დასაბრუნებლად თავისუფლებას და მსხვერპლად შესწიროს თავი სახელმწიფოს, როგორც თვითმხერობელ პინსაჲ—აი რას თხროლობდნენ მაშინ და რას ქადაგებდნენ პოლიციური მეცნიერების წარმომადგენელნი! პოლიციური სახელმწიფო (полицейское государство) ხალხის ცხოვრებაში დაუკითხავად ერეოდა და ყოველთვის მოჩილებას ითხოვდა. ამ მიმართულებამ სრულებით დამახინჯა ხალხის სული, იმის ბუნება, ავადმყოფობა გაუჩინა მთელს ხალხის სხეულს. პოლიციურ სახელმწიფოს შემდეგ დაარსდა ასრეთ წოდებული კანონიერი ანუ თავისუფალი სახელმწიფო (правовое государство). უკანასკნელმა თავის სახელმძღვანელო პრინციპით ერის თავისუფლება მიიღო, თუმცა სრულებით ვი არა და თუმცა სხვა-და-სხვა ადგილას მეტნაკლებათ. ამ მეტნაკლებობას ვუკვლავ კვრავინს სახელმწიფოში ვხედავთ და ეს ერთს სასარგებლო და მიბაძვის ღირსს მაგალითს გვიჩვენებს—სადაც ხალხის განათლება უფრო ფართო თავისუფლებასევე არის დაფუძნებული, იქ სახელმწიფოც და ხალხიც მთელს და საღს სხეულს წარმოადგენს; მაშასადამე, კრონული თავისუფლება თითონ სახელმწიფოს საჭიროებას და ცხოვრების მიმდინარეობასამ გამოიყვანა ასპარესზე და თუ სახელმწიფოს სიმრთელე და იმის კეთილ-დღეობა, როგორც ისტორია გვიჩვენებს, ამ თავის-

უიულებასოდ არის და კიდევ უნდა იყოს დამოკიდებული, თითონ სასულემწიფოს შირველი ვაღია—ჯერჯერობით ადგილი მისცეს მას ცხოვრებაში. რომ ცხოვრებაში განსორცხილდე, და მკვიდრათ დამეარდე. უმთავრეს მისესათ უნდა ჩავრაცხოთ ისტორიული ტრადიცია, ის შეცდომილება, რომელიც ძველ ბერძენ-რომაელებიდან მომდინარეობს...

VI

თუ მგითსველი დაჭკვირვებია სახალხო განათლებას ევროპის გონებით დაწინაურებულ და განვითარებულ სასულემწიფოებში, ადვილათ დანახავდა იმ განჩქევას, რომელიც ამ განათლებას ეტეობა შირველივე შეხედულებით სხვა-და-სხვა სასულემწიფოში. სასოგადობრივ ცხოვრებას, სასულემწიფოს წყობილებას და სასოგადოთ ისტორიული ცხოვრების მოძრაობას ღრმათ დაუსვამს თავის ბუჭედი სახალხო განათლებისათვის. ამ მისესის გამომჩვენ შეგვიძლიან დავასახელოთ ასეთი თუ ისეთი სისტემა სახალხო განათლებისა მთელ დასავლეთ ევროპაში და გადაწყვეტით ვსთქვათ—ამა და-ამ ხაფსს თუ სასულემწიფოს ესადა-ეს სისტემა აქვს. მთელი დასავლეთი ევროპის სახალხო განათლება შეიძლება სამ გვარ სისტემის ჩაჩხოში მოთავსდეს. თვითოეულ ამ სისტემას თავან ფერი და მიმართულება აქვს, თავის ბუჭედი ანის. ერთი სისტემა ევროპის იტალიურებს და თავის გარკვეულ გზას ადგია. ამ სისტემის სული ადმინისტრაციული ცენტრალიზაციაა; ამისათვის შეგვიძლიან სახელოთ ვუწოდოთ მას «ადმინისტრაციული ცენტრალიზაციის სისტემა». ასე გასინჯეთ, სახალხო განათლება საფრანგეთში ადმინი-

სტრატეული უიღების ანუ მეცნიერების საგანია. შეითხველს ეცოდინება, რომ საფრანგეთის საზოგადოებრივი და ისტორიული ცხოვრება წარმოადგენს ერთ შეუხერხებელ მოძრაობას. აქ ხელ-ნელა და შეუხერხებლათ სახელმწიფო სხვა-და სხვა წოდებათა თავისუფლებას ხელში იკრეივდა, თავის ძალის და ძლიერების გაერტყლებას მისდევდა და კიდევ შეასრულა ეს საქმე. ბოლო დროს სახელმწიფოს უიღება ერთ დიდ ძალათ გადააქცა და ამ ძალამ ჩაეფანა ხალხის თავისუფლება. სახალხო განთავისებების ამ ისტორიული განათლების გაგენა ესლაც აქვართ ეტყობა. აქაც უიღელ შემთხვევაში სახელმწიფოს ეკუთვნის ხელმძღვანელობა და მსრუხველობა, საზოგადოების თვით მოქმედებაზე თითქმის ეუქნადება არ არის მიქცეული. შესამე რესპუბლიკას ვითომც უხლოდა გაესწორებინა ეს შეცდომილება, მაგრამ ვერ მოახერხა, რადგანც შემდეგში დავინახავთ. ვერ კიდევ ბევრი დრო გაივლის, ვიდრემდისინ საფრანგეთი განთავისუფლდება თავის ისტორიული სენიდან, რომელსაც სახელათ ტენტრალიზაციის სისტემა ეწოდება...

სახალხო განათლების მეორე ტიპიურ მიმართულებას ვსედავთ ინგლისში. აქ ისტორიული მოძრაობა სულ სხვა ნაირი იყო. თუ საფრანგეთში ცხოვრებამ ხალხი პირ-და-პირ ტენტრალიზაციასთან მიიყვანა, ინგლისში სრულებით წინააღმდეგი მოეგენა მოხდა. ინგლისის ხალხის ცხოვრება, ისტორიული ვარემოების მეოხებით, მკვადრათ დაემყარა საზოგადოებრივ თავისუფლებაზე და პიჩკელათვე ეს ცხოვრება შეუხერხებლათ ამ თავისუფლებას ეღტოდა. ამ მიზეზის გამო სახალხო განათლებასაც ხალხისური მიმართულება მიეცა. ინგლისის სახალხო განათლება წარმოადგენს საზოგადოებრივ თავისუფლების სისტემას. აქ პირველი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოების თაოსნო-

ბას, იმის თვით-მოქმედებას. სახელმწიფო არ ჩხიბ-კედელაბს და არ ეკვიტება საზოგადო საქმეში. რამოდენიმე წლის წინათ აქაც სახელმწიფომ დაიწყო ხელის ფათურა სახალხო განათლებასში. მაგრამ საზოგადოებრივი თავისუფლება ისევ შეუწყველათა სდგას.

მესამე და უკანასკნელი სისტემა უნდა მოკლებნოთ გერმანიაში. ეს გონებით დავარჯიშებული მხარე ბუდია სახალხო განათლებისა. დასაწყისი სოფლის სკოლისა აქ იყო რეფორმაციამ შობა სახალხო სკოლა და ამ სკოლის მამა-მთავარა ბქანდებლად ლიუტერი, სახელგანთი ლიუტერი, რომელმაც სამუდამოთ დაამკობრა და ძმობილება განადა ორნი უწინდენი მტერნი — ეკლესიას და სახელმწიფო. სახალხო განათლებასაც მეკობრობის დადი დაესვა, სახელმწიფო ეკლესიური მიმართულება მიეცა. გერმანიაში სახალხო სკოლა ხალხისა კი არა, სახელმწიფოსა და ეკლესიისაა. ამ შეკავშირებულ ძმებს და მეკობრებს სკოლა უზრდის ერთგულ მოსამსახურეთა იქ (ე. ი. გერმანიაში) სუფევს ავტორიტეტობის პრინციპი, რომელიც ეკლესიას ეკვიტება; იქ ყოველისფერი სავსეა მოჩინილების გრძნობით ძალის წინ, იქ ვითომც ხედავთ უსამზღვრო დახოუვიდებლობას აზრის სამთულობელოში, მაგრამ კი შესვდებით ვასიურ მოჩინილებას მოქმედებაში, — კანონის, ჭეშმარიტების, სამართლის მოჩინილებას კი არა, ძალის წინ მოდრეკას: იქ დესპოტიურათ უფლებს ბქანება» (გიპზო, საზოგადოებრივი განათლება გერმანიაში, 1874 წ.). აი რა გზას ადგია და რა მიმართულებას ემსახურება სახალხო განათლება გერმანიაში!...

ნიკო ხიზანოვი

(დასასრული შემდეგში.)

სიტყვა და სარჩევი*)

Такъ точно воетъ почи на пролетъ
Вся эта сволочь, выродокъ прогресса.

Byrona

(დასასრული)

IV

სოსიკო მთლიანათ მიუცა ოცნებას, ხმა ველარ ამოიღო კარგა ხანი. მეც აღარ მინდოდა მისი ტვბილი სიჩუქე დაშეკლ-
ვია და დაკიწეუ ჩემის მხრივ იტიქში დროების გატარება. მაგ-
რამ უნაყოფო არ იყო ჩემთვის ეს ჩაფიქრება. უვარგისი რამ
ვი არ მიტრიალებდა თავში. მე ვცდილობდი მამკენელებინა ყლ-
კელივე ის მოკლერიპანი, რომელნიც სოსიკომ გადაშალა ჩემ
წინ. თითო მისი სიტყვა აღკვრიდა ჩემ ტვინში და გულში
ათ-ას ნაიჩ ასაღ-ასაღ მოსაზრებას, ახალი გრძნობები ერთი
ერთმანეთზე ირეოდნენ მხოლოდ ჩემ არსებაში, ანუ უკეთ ვსთქ-
ვით, მთელ ჩემ სტომაქში. წინ მივდა ჭახუვი ყოველისტრივ
სრული და ძალუმი. მე შემუსაიფებოდა ჩვენი ქვეყნის უკეთეს-
თაგანი შვილია. ამიტომ დიდი უგულობა და უუხუჩრება იქნე-
ბოდა ჩემგნით, რომ მე არ მესაჩკებდნა სოსიკოს ნაღაჰარა-
კვეით და არ შემესწავლა ამ იშვიათი აღამიანის იშვიათი ონენი.

*) დასაწყისი იხილე ,,იმედის“ 4 წიგნში.

მით მომეტებული ინტერესით გადავაკლავ ფატიცი თქალები სო-
სიკო თავ-დადებულის ნაშუაწისა, რომ მე აქ დავინახე ჩემი აზ-
რის სიმატლე, მე დავრწმუნდი თვით სოხადკოს მაგალითზედაც,
რომ ყოველი თავ-დადებული ანაფერს ანა თავილობის, ანაფრისა
ანა სტრუენიან, რომდესაც კი საქმე მიდგება იმაზედ, რომ დაგ-
ვანახვოს თვისი ნამდვილი ჩამომავლობა ჩვენადგან. მასთან სო-
სიკო თავ-დადებულზე ვსახე, რომ ჩამდენი უფრო ვატი «ქვეყ-
ნის საქმისთვის» ილაგება, ჩამდენი უფრო თავ-განწირულია იგი
«საზოგადო ინტერესებისათვის», იმდენათ უფრო დიდს ხერხსა
და ჭკვას იხენს საყოველთაო ხელაბის მიდევნაში, ე. ი. ჩამ-
დენათ ვაცს ძრეულ უცემს გული ყველა სიკეთისადმი, ჩამდენი
იგი მომეტებულიათა ცდილობს სამშობლოს საფუძვლიან განათ-
ლებას, იმდენი ასეთ ვაცს შეჭფერის დაუდგრომელი გამომიება
სხვისა ჯიბის მდგომარეობისა. ეს კიდევ ანაფერი. სრული
იდეალი, უმაღლესი მაგალითი თავ-დადებულებისა ის არის, რომ
მელსაც უფრო ვარვა შეუძლიან «სუნის ალუა», რომელიც უფ-
რო ნიჭიერი შეძებაჩია, რომელიც უფრო მარჯვეთ მიადგება
იმ ადგილებს, სადაც ფუტურები ბუდობენ. თავ დადებულის სა-
მაგალითოდ გამომდგება ის გმირი, ვინც დღეში ერთხელ გაბტ-
კენის თავის მოყვასს, მაგრამ ისე გაბტკენის, რომ ჩვენ ერთ
წელიწადს ვერ მოვასხერხებთ იმის ნახევარ ბუბულის აცლას.
ჩვენისთანა ურალთ ვატი გროშობითაც არ დააზარებს მთვლე-
მარე შეზობლის ანუ უცნობის შებერტყას: მაშინ, რომდესაც
უკეთესი თავ-დადებული გროშოდ შეხედვასაც არ იკადრებს.

ბეკრი ამისთანა მშვენიერი აზრი დასერიხობდა ჩემ თავში.
მკითხველი ცხადათ წარმოიდგენს ჩემ სრულ ციურ ნეტარებას.
რომდესაც ყოველივე დამშვიდდა — გული დაწინარდა, მარტო სია-

მითა ძგარ-ძგურებდა, ტკიანი ჭკრძინობდა ამ ღრუს დათიკომაც
ამოიღო ხმა:

— დავინიშნე, ბიჭო, დავინიშნე შენა! ბუნებაცა ოხოულობდა
ამას. რა ვქნა, ძმაო! მართალია, ჩემთვის არც ერთი ნეტარება
და სოფლის მაღალი სანადილი, ერთი სიტყვით, ყველა ისა,
რასაც უგუნურები ქვენარე ბიწიერებას ეძახიან, უოგელივე ესე.
ჩემთვის უხვად არის გაშლილი ჩვენში, მაგრამ, კარგათ იცი,
ძმაო, ხელ-მომჭირნე გარე მუდამ ასეთს გზას ვერ გამოუდგე-
ბა — ხარკი დიდია. ამიტომ გადავწყვიტე ჩემი საკუთარი ბინა
შეშოვნა ჩემთვის და სანანადებელი საქმე აღარა მქონოდა. შენ
კარგათ უნდა იცოდე, რომ მე ამას მაღალი პრინციპების ძალით
ვი არ გუებნები, არამედ აქა მუშაობს მოლოდინი ყაიროსი და
ჭკვა...

— შენ რომ არ მითხრა, მე ვი არ ვიცი, რომ ნამდვილი
თავ-დადებულებათვის მაღლა პრინციპები უსაქმო და გაუზრდე-
ლი ჭკვის შოგონიდა — შენისთანა ვაცს რათ უნდა რამე უნე-
ბითი პრინციპები!...

— ჭო და, ესაგრე ძმაო, რა ვქნა, ბუნების კანონს ვერა სულ-
დგმული ვერ წაუყა. ამიტომ რაც ჩქარა იქნება ჩემი ჯვარის და-
წერა, იმდენი ჩემი ჯობეც შეისვენებს.

— მე რე რა გიშლის, რომ ბუნების ხმას ბანი ჩქარა მისცე
მეთქი, ვკითხე მე.

— არაფერი, რა უნდა მაშლიდეს! მე მიტომ გუებნები, რომ
აგობსნა მიხედი ჩემი აჩქარებისა ჯვარის წერაში.

— მე რე, როდის აზირობ მაგ გაბუნებებს?

— რაც მალე იქნება, ის უფრო კარგი.

— მაინც, როდის?

— ჩემის აზრით ამ ერთ კვირასეულ უნდა გათავდეს. ჩემი

ჯიბისთვის ერთი კვირაც ნეტა მძიმე რამ არის, დიდთაც დაე-
ტულობა მას.

— ძალიან კარგი გიფიქრებაა. შენი საბუღალსო სოფლებია?

— სოფლებია და სოფელშივე ჩამოვიწერავთ ჯვარსა.

— ეგ უკეთესი, უფრო იაფათ მოჩხები.

— მე არ მეწინება, რომ შენც თანა შევანდე მაყრიონში.

არ წამომეკვი?

— თუ გი მაგ სიკეთეს მიზამ, ძრეულ დაგვიმადლებ.

— ჩემი ქვენანგ ბედნიერება რომ შეგშურდეს? მკითხა სო-
სიკომი სიცილით.

— შენთვის მე არა შემშურდება რა ქვეანაზე.

— არა, მაგას არ ვამბობ. შენ ლოგინში რომ მარტოვად ეგ-
დები იქა, ძნელი არ იქნება?

— შენ ფიქრი ნუ გაქვს, ორი-სამი დამე საცა უნდა იყოს.

— მაგრამ რათა! კარგია, იმამაგონდა! ხუზუნ ინაღვლი ..

— ეგ ჩემი საქმე არ არის. მე ცოლშიღლის ვატრონი ვარ.

— ცხვირ ზევით აიცილებ, შენი თაყის ესეთქამ.

— არა, გეთაყვა. მე მოსეს მეშვიდე მცნებას ვარ გადაუვალ,
ვუთხარი მე მტკიცედ.

— ებრაელი სომ არა ხარ, რომ არა იმრუშო» წმინდათ სა-
სრულა?

— მართალია, მაგრამ...

— კარგი, გიტყვობთ, რაც შეიძლება ხარ. თავს ნუ იკატუნებ.

— სულაც არა, შენმა მხემ მე მართლად გაეჩხები.

— ეგ რა შესმის, კაცო! მომილოცავს შენთვის მაკეთი გაუ-
ნათლებელი ცრუ მოწმუნება.

— რომელ ცრუ-მოწმუნებაზედ ლაპარაკობ?

— როგორ თუ რომელსე? შენ სრულყოფილ ავიაში ყოფილ-
ხარ, თუ მაგას გუფით ამბობ.

— მითხარ, რა გინდა სთქვა?

— ვაი შენ ჩემო თავო! მე სულ სხვა-ფერი გიტყობდი. მაშ
შენცა ყოფილხარ მახინჯი ფსევდობითა ჰრინცაბით? რაგე!...
ავსუს!...

— სადა ჰქვდავ ფსევდობით ჰრინცაბებს? გვითხე მე.

— მაშ რა საბუთი მოგყავს: მარწევივით გოგოები ჩემი საქ-
მე არ არის, ცალშვილის ჰატონი ვარო! მაშ ეს ფსევდობითა
ჰრინცაბები არა გტონია შენა?

— ფსევდოა ვი არა, ის არ გინდა!

— მაშ მაგ ცხადველ მოთხოვნალებას შენა და ყოველი კა-
ცის ბუნებისას რას იმორებ თავიდან, რატომ არ გინდა ბუ-
ნების განხილვის მისცე თავისი გზა? რომელი ბუნებითა მეტნი-
რება გიბრძანებს ამას? სად წაგიგითხია ბუნების მოკლეაში ეც
თავის დაჭერა?

— კარგი ერთი, შენც ნუ ჩამაცვიდი, თუ ღმერთი გწამს.
მრთაღია, შენი სწავლა და ნაჭი ვი არა მაქვს, მაგრამ მეც
ვიტნობ ბუნების, მესმის ცოცხალ-ადნათ მეტნიერება

— მაშ შენი ცალ-შვილი რისთვის ასსენე?

— რატომ ისე ღაპარაკობ, რითქო უმარწილი იყოსო! ფსევ-
დობაზე, ჰრინცაბზე და ათასნაირ სხვა სისულელესე მე დიდა
სანია შენთან მომიღაპარაკნია

— მაშ რადან ღაპარაკობ, სოფელში რათ გინდა ბუნების
გამწარება?

— მგელი რატომ სოფელში ხატკანს არა სჭამს, რადესაც
უკანასკნელი სახლშია დამწეველი.

— ჭო, მეც არა ვთქვი, რა ღმერთი გასწერომია ამ ჭკვიან-
გაცსა, მეტქი! ექამდინ იტყოდი და.

— ასეა რა საჭირო იყო, რომ უთუოდ შეღვიარებინა ჩემი-
უფუღობა!

— მაგასე ნუ დაღმანდები — ეგ ჩემი კალი იყოს.

— მამ წავალთ რაღა! დაჭკა სელი! გუოხანჩი მე.

— ძალიან კარგი. მაგრამ ეს კი უნდა იცოდე, რომ ჩვენ სა-
ღამოთი მოგვიხდება წასულა და შენ ამას იქით მუდამ საღამო-
უნდა შელადო, შინიღვან თვისი არ გასდგა. იქნება სვალვე მო-
ვასერხო, იქნება სეკ; სწორეთ ვერ დაგინიშნავ დროს.

— ბატონი ხარ, გარეთ სულაც არ გავალ ამ ერთ კვირას,
რა შესაქმება!

— ეგ შენ იცი.

არ ვიცი, მიმიხვდა მეითხველი, თუ ვერა; მაგრამ მე ვთ-
უნდა ვსთქვა, რომ ვიდრე სოსიგოსთან მომიხდებოდა ღანანაკი —
მანამდისინ მე მართლა ისეთი აზრისა ვიყავ, რომ ცოლ-შვილს-
ვერ ვუღალატებდი. მეც კი თითონ კარგათ არ მესმოდა,
ეს სოსიგოსთან რომ არ ჩამოვარდნილიყო ამაზე მსველთ-
ბა, მე დღესაც მექნებოდა ასეველი თვალები. სოსიგოს დაახ-
ლოვებამ აქაც დიდად მიშველა. კაცმა მეცნეობის თვალთ-
უნდა ყოველ საქმეში გადაიტანას. მაგრამ ასეთი ღრმით გა-
ტარება ყოველ მოვლენაში რომელიმე ცხოველი აზრისა მის-
ჯოდ ძლიერ ტვინს შეუძლიან. როდესაც სოსიგომ მიაქცია ჩე-
მი დამინებული ყურადღება, მარტო მაშინ დავინახე, რომ «არა-
იმრეშოს» «წინობის სუნი ასდის». მაგრამ მე არ გავიტყუ-
ებრე სოსიგოსთან, არ ვიდე თავს, ვითომც. მართლა ებრაელის
თვალთ ვუყურებ ამ საქმეს, და ჩემი უვარი უცებ ვიბის ნაგ-
დუღევანებას გადავებრალე, რომ სოსიგოს თვალში უფრო კარ-

ჯა გამოკუსუფვიყავ და არ მეჩვენებინა ჩემი უმეტრება, რომ ბუნების მოკლენანი კარკად არ მესმის. თუმცა კი ვგრძნობდი, რომ სოსიკოს ნეკათაც არ ვლირდი, იმისი ერთი მისსაღი ტკინი მთელ ჩემ გოგონას გაჭვიდდა და იყიდდა. მართლაცადაც და, რა მშვენიერი ბიჭია, ეს დასაქტევი! მე ვერ მოვიოთმინე, რომ ჩემი აღტაცება არ გამომეთქო სოსიკოსთვის;

— ძალიან ჭკვიანათ კი გიფიქნია, რომ ცოლს ირთავ, აი!

— რაზე ამბობ მაგას?

— აფსუსი იქნებოდა, რომ შენი პირ-და-პირი შემკვიდრე არა ჭყელოდა სამშობლას.

— ჩემი შვილი გამოადგება მერე ქვეყანას ჩემსავით?

— რაღა თქმა უნდა. მართალია, ზოგნი ამბობენ, რომ კარგ მამებს უღიწხო შვილები უფრო უჩნდებათ, ვიდრე მამის მსგავსნი. მაგრამ ეს სრულებით ტყუილი არის. რაც უნდა იყოს, მშობლის თვისება უთუოდ გადავა შვილსედ. ბუნებაში მაკეთი მოკლენა ყველგან გეხსილება თვალში. მართლაცადაც, სად გინდა, რომ მაგას არ ხედავდე: ჩვენ სოფელში გლეხებმაც კი იციან, რომ ვინაინი ბუდიდგან მსხვილი და ბარაქიანი საქანელი ჩამოდის. აგრეთვე ძაღლებშიაც და ქათმებშიაც მუდამ დღე კხედავთ მავ მოკლენას. ვითომ კაცნი რაღა არის?

— რა თქმა უნდა! მერე ძალიან მინდა, რომ ჩემი შვილი ცოტათი მაინც მგვანდეს.

— მართლ ერთი ცუდი სისხლი რომ შენი ედგეს მას ძარღვში, მაინც სამშობლასთვის დიდი ბურჯი იქნება.

— მე მაგაში ეჭვი არა მაქვს... არა, უკეთაყვა, თუ ღმერთი ვერწამს, თუ ჩემი ძმობის სათრი და სიყვარული გაქვს, ნუ დაძიმალავ და პირში მითხარ, ჩვენ ქვეყანაში მე დამედრება ვინა მე? მიითხა სოსიკომ.

— სწორეთ გეტყვი, თუ არ გეწეინება. მაგრამ ჩვენში წყენას რა ხელი აქვს! — იცი, რა გითხრა, ქალა-ჯან? ჩემის აზრით, შენ ჯერ ჯიქელი ბიჭი ხარ და ამიტომ გეუბნები, რომ შენზე კარგებიც არიან ჩვენში და შენისთანადაც ბლამათ.

— ჩემისთანები ბლამათ და ჩემზედ კარგებიც არიან?!

— რა ვქნა, არიან და ტყვილი როგორ გითხრა!

— აბა, მაგალითად, რომელი გგონია ჩემზე მჯობნი და ან ჩემისთანა?

— აგერ, თუნდა ქალაქაძე აიღე, გინდ მურვიკაძე, გინდა ზაგიაშვილი. შენ ჯერ იმათამდის ვერ ახვალ, ჯერ ბევრი გაგიცვდება იქამდის...

— ვაი შენ, ჩემო თავო! მერე მაგრე მიტნობ შენ მე! რითმ მჯობიან ესლა მე გინდა თითონ ქალაქაძე, შენის ჭკვით?

— ჯერ, რაც იმას თახახი ქალაქი დაუწერია, შენი წონა მარტო ის გამოვა.

— შირველი ესა, რომ დაბეჭდილი ქალაქდის სიმრავლე გიდეკ არ არის თავდები, რომ მწერალი მართლა კარგი იყოს. შეორეც, რომ მე მაგოდენა როცა ვიქნები, უფრო ბევრი მექნება დაწერილი.

— მე შენ მომაგალზე არას ვამბობ, მხოლოდ ესლანდელს გუყურებ.

— გინდა ესლანდელი იყოს მარტო ჩემი ერთი შენიშვნა იმასუდ, რომ ჩვენი გლეხ-კაცობა საშინელი გონსიერვატორია, — ჰო, მარტო ეს შენიშვნა, სხვასუდ რომ დაეხუმდე, მთელ ქალაქადის ნაწერებს ქვეშ ამოიდებს.

— მე არ წამიკითხნია ეგ შენი შენიშვნა ჩვენ მწერლობაში.

— არ წამიკითხნია იმიტომ, რომ ჯერ არ დამიბეჭდინებია.

— მერე რაღას უყურებ, თუ მართლა კარგია?

— კარგი რთვად არ არის, როდესაც ამ სტატიაში მე აღ-
გადგინე ერთი უმთავრეს კითხვათაგანი ჩვენი შინაური ცხოვრე-
ბისა. მაგრამ გაცხადებ, რომ იმის თანამშრომლებს
არც ერთს არ შეუძლიან ასეთი ღრმად შესვლა ჩვენ გლეხ-გაცო-
ბასზე, და ბაიუშობით არ დაბეჭდონ.

— რას უპირობ მას ეხლა?

— რას უნდა უპირებდე, უნდა დაბეჭდო.

— ფული რომ დაგხარკობა?

— ჩემი ფულით ხომ არ ღებებოდა და! «სასოგადოების»
ფულია ჩემის მხნეობით მოგროვილი და მევე მზარია ეს ფუ-
ლი. მისი დანიშნულება ის არის, რომ ქართული წიგნები ბეჭ-
დოს და ხალხი წერა-კითხვას მიასვიოს. იმაზე უკეთეს დანიშ-
ნულებას რომელ ნაწარმზე ასრულებს ეს «სასოგადოების» ფუ-
ლი, თუ არ ჩემი სტატიის დაბეჭვდაზე! «დროების» თვალის
მოხსათხრელათ შინც გამოვა ეს მშვენიერი და ძალუმი შენიშე-
ნა, რომლითაც ჩვენი გლეხ-გაცი გამოიფხვკეს ყურს და უსმენს
ახლანდელს განათლებას.

— მაგას მაშინ დაკინახავთ, როდესაც შენი სტატია ხალხში
ჩავარდება. ხანამ გი ქალაქაძმდის ვერ ბევრი გიკლია. იმან გა-
იკეთა სახელი და მასთან დიდი სახელი.

— არა, ღვთის წინაშე, ქალაქაძე და მისი გამზანია ჩვენში
ძრეულ მალა დგანან. მე ხომ ამის წინააღმდეგს აჩას გამობ. მა-
გრამ მინც ჩემი მომავალი უკეთესია.

— რათა ხარ მაგაში ესრე დაჯერებული ვითომ?

— ამაზე მე ბევრი საბუთები მაქვს. მართალია, ჩვენი თავ-
დადებულები, რომლებშიაც ქალაქაძეს უფროსობა ეკუთვნის, ყო-
ველც მხრით შესანიშნავნი არიან; მართალია, ჩვენში ახალი მეც-
ნიერების შემოტანა ეკუთვნით მათ; მართალია, იმათ ანთეს

შირველი ჩირაღდანის სინათლისა ჩვენი ქვეყნის კუკუშეთში; ისინი იყვნენ გენიოსი მისიონერები ბუნებრივი სწავლის გაგრძელებისა ჩვენ ტრუ-მორწმუნე ხალხში; ძართაღია, თვით ასაღი თაობა თაყ-დადებულებისა, რომელთა შორის კდგეკარ მეცა, მათის წყალობით და მეტადინეობით არის ქვეყანაში გამოსული; ქადაქაძემ და მისმა მიმდევრებმა დაგვირღვიეს თითონ ჩვენც პირველათ ღვთის შიში, მერე მორცხობა; მართაღია, იმათ არაფრისა სცხვენოდათ და არც არაფრისა ეშინოდათ, გარდა ჟოჯისა, — ყოველივე ეს მართაღია, მაგრამ ძანც იმათ, ყველა ჩამოთვლილ ღირსებასთან, ჭქონდათ ეჭთი საშინელი ნაკლულეგანება, რომელიც მათ ართმევდათ ბეგ-ნაირ ძალას და უშლიდათ საქმის ყოჩაღათ წაყვანას.

— აბა, რომელი ნაკლულეგანება არის, შეთქი? გვითხე მე წასაღისებულმა.

— იმათ არ იცოდნენ თულის ყარდი.

— ეგ კიდევ არაფერია, შენმა მზემ.

— სწორეთ რომ დიდი თეორიაა, თუ კარგა ჩათქრდები. ვისაც თულის ყადრი არ ესმის, იმას კარგათ არც პოლიტიკური ეკონომია ესმის, და თუ უკანასკნელი კაცმა მამაკო ჩვენოზე კარგა არ იცის, ის კაცი ვერა დგას თანამედროვე განათლებაში მტკიცედ.

— არ მესმის, რა გინდა სთქვა მაგითი.

— ისა, რომ ჩვენი მსწავლულნი იყვნენ ყველაფერში დახელოვნებულნი. თავიანთ სწავლას და მეცნიერებას სწორედ იქითკენ აქცევდნენ, სადაც უფრო გასავალი ჭქონდა. თავიანთი განათლებით ისინი ატუევიდებდნენ ყველას, ცარეელზე სომდნენ — მოყვასი, ვისაც კი თვალში ჩინი ეტუობოდა, არ გადურჩათ გაუბტკენული, გაუგრეტელი, გაუტყაგებელი, გაუქურდელი, კეთილ-

შობილურათ გაუცურებელი; ჩვენებური ქალის გულიდგან აღმო-
ფხვნიეს სწეობითი ზრინციშები, და ბეკრ სსვა საქმისკენ მიამ-
ციეს მისი უურადლება, გააგებინეს ბუნებითი მოთხოვნილების
წამდვილი ძალა და მისი კანონიერი ბოლო, ერთი სიტყვით,
ბეკრი ჩვენი ცხოვრების მოკვლენება გაანათეს. უოკელსავე ამ
მოქმედებას ის დანიშნულება ჰქონდა, რომ მათ ეჩვენებინათ
ქვეყნისათვის უკეთესი გაცის მაგალითი, ე. ი უკეთესი გაცი
უნდა სცხოვრებდეს სელ-გულ გამლილათ. ჩვენც ამავე ჭეშ-
მანიტუბას ვადგევართ. მაგრამ ახალსა და ძველ თაობას შუა
ის შესანიშნავი განსხვავებაა, რომ ჩვენ გვესმის ფულის უაი-
რათი და იმათ კი არ ესმოდათ. ისინი რსტატურათ იმიტომ
იღებდნენ მოუვასას ვინიღვან გატიკულ ქისას, რომ იმავე სა-
თს გაეჭრათ, გაესაღებინათ მასში ჩამწეკდეული ფული.

— ჩემის აზრით ისინი ძრეულ ჭკვიანათ მოქცეულან ვუთ-
ხარი მე.

— შენ კიდევ არ გესმის. ახა ჭკვა სად არის, რომ გაცი
არ ფიქრობს მომავალს? იმათ შეეძლოთ სელ-მოჭერით ეც-
ხოვრათ და ფულები ენახათ საბოლოოთ.

— მე რე, რა შავ-ქვით უნდოდათ?

— შავ-ქვით კი არა, თუთრ ქვით გამოადგებოდათ. ისინი
თავიანთი ბუნების ღირსებით რომ დიდ-ძალი ქონების პატრონი
გამხდარიყვნენ, მასინ რ-ნაირათ ასწევდნენ ჩვენი ქვეყნის მო-
სახრესას, რ-ნაირათ იქნებოდნენ თავ-დადებულნი ქვეყნისთვის:
პირველი თავიანთი მეცადინეობით და მეორე, ფულებით. მასთან
ფული უფრო ბეკრს იმუშავებდა, კიდრე მათი პირადი ღირსება
და ძალა, ფული უფრო დიდს თავ-დადებულობას გამოიხენდა,
კიდრე თითონ ისინი.

— ეგ მართალია, რომ ფუფუნს ბევრი რამ შეუძლიან, მაგრამ რაც უნდა იყოს, მანდ კიდევ იმორტალა გარჩევა არ არის თქვენ შორის.

— სულაც არა. გარჩევა ძრვიელ დიდია- ახა, მაეურე მე შენ, როდესაც ჩემი ქონება მილიონათ გადაიქცევა, სოგი მაშინ ადვიარე მაგეთი არჩები.

— ათი მილიონიც რომა გქონდეს, მითომ რას იხამ?

— რატომ არას ვიზამ! მაშინ იაფ ფასათ ქართულ წიგნებს დავაბეჭდინებდი. ბლომათ გავიკრანდი საფსში ამისთანა განმანათლებელ იარაღს და ავწევიდი საფსის ჭკვა-გონებას. დღე-დაღამე არ მოვისვენებდი, რომ ჩვენ ქვეყანაში საფუძვლიანი მეცნიერება დაარსებულყო, ჩვენ საფსს ესარგებლნა მეცხრამეტე საუკუნის ძველ-მოსილი განათლებისაგან.

— ეგ, რასაკვირველია, ძრვიელ დიდი რამ იქნებოდა სამშობ-ლასათვის.

— მეც სამშობლოზე არა ვლავარაკობ მე რე აქნამდის! მეც მაგეტომ არა ვარ მზათ,...

აქ მეცა და სოსიიგოც დავიღალენით და ცოტათი ჩავფიქრ-დით.

V

სოსიგოს დღევანდელი ღაპარაკიდან მე ბევრი შევადარე იმას, რაც მას ჩემთვის წინათ ეთქო, და, განა არა, ცოტა ეჭვი შევიტანე მის გულწრფელობაში. მე თითქო ტყუილშიაფ დავიჭირე ისა ჩემის ფიქრით. როგორღაც ჭკვაში არ მივხდე-

ბოდა მისი დღეებანდელი ბასი წინანდელთან და ამ ყოყმანის გამოსაკვლევათ ვვითხუ:

— გახსოვს, დათიგო, შიშველათ რომ მე და შენ ერთმანთს რიგანათ გავუცხანით, მუნ რაგორი თავ დავდგული იყავ სასოგადო საქმისთვის? დღეს კი მუნ მაგდრათ ანა ხარ გატაცებული იმავე ცაცხლით. რა მიზეზია ეს?

— მიზეზი შენი საკუთარი გამართდელთაა: შენ რათ დაგავიწყდა, რომ დღეს სრულყოფით სხვა საგანზე დაიწვე შენ ჩემთან ღაზაჩაკვი, და მაშინ სულ სხვა იყო.

— ეკ კი ვიცო, მაგრამ ერთხელ რადისდაც მე შენ ზედაგორზე გადაგივარ სიტყვა და შენ თავი მოიკატუნე, ვითომც შენი შიშველები გავიწყდებოდა «სასოგადო საქმისთვის», ვითომც შენ თავს ნებას არ აძლევდი რამე სიამოვნებას უკეთებინა.

— მესმის, მაგრამ მანდაც შენი გამართდელთა მუშაობს.

— რაგორ, მე რე?

— რაგორ და ის რე, რომ მაშინ სხვათერივ ვერ დაგიწყებდი მე შენ ღაზაჩაკვს. შენ ჯერ უსუსური ყმაწვილი იყავ, ცხოვრებას ჰქვიანასა შენ არ ვაღუფებდა, შენ ყოველივე თქმებზე გეკვიდა, და ამიტომ მე მივიღე ისეთი საშუალება, რომ გამომეყვანე შენი შიშველი ინტერესებისგან. მე რომ ისე ცხარეთ არ დამეწყე შენთან «სასოგადო საქმის» ღაზაჩაკვი, შენ თვითონის ვერას მაშველიდი, ზედაც არ შემომხედავდი. უშენოთ კი მართლ მე იმ დამეს ჩვენ აქტივობებს ვერას ვაკვამართვინებდი. და ამიტომ ვერც მე ჩავჯობავდი მაშინდელ ლუკმას. მასთან, რომ იცო, დღეს ჩვენში რაგორი ახალ-გაზდობაა. თუ გინდა იმით გამორჩე რასმე, უთუოდ თავი ის რე უნდა აჩვენო, ვითომც ეკ-ეკ ანის სატანჯველად გამოსადგებული ხარ. მას მე რომ მტკიცეთ

ვმდგარეიჯ იმავე ახრსე, რომლებიც მაშინ შენგან მივიდე, ხომ შენ დღეში არ გამოგებინებდა შენ ვინაობას!

— რასაკვირველია, არ გაგაგებინებდი. მაგრამ შენ ისეთი გეგზი მუნა არა ხარ. მე მაშინვე შეგატყე, რომ უფრო ასკი-ლივით მოქნილი ხარ. საითაც უნდა, გადაგხრის ვატი. როდესაც ვნახე, რომ ადვილათ დაგიყოფიე «სასოგადო საქმისთვის», მერე დაკრწმუნდი, რომ შენ ძვირ-ფასი რამა ხარ და ყველა-ფერში გამოხდები, ამიტომ განვიხრახე არ დამეძალა შენთვის. მეში ნამდვილი ხარ, რომ შენც ხეებერ გეგელ ქვეყანაში.

— მაშ „სასოგადო საქმე“ სიტყვე იყო?

— არა, სიტყვეე გი სრულებითაც არ არის, მაგრამ მანც განვადებული იყო. უოკელივე გამოუვდელა ახალგანდა ის-რე ფიქრებს, უთუოდ თავდადებული ვატი ანგელასი უნ-და იგოს, ქვეყნური არა ეტეობოდეს რაო. მეც, რაც შე-მეძალა, ვსტდილობდი, რომ ყველა სუთელისთვის ასე მიჩვენე-ბინა თავი; მაგრამ შენისთანა გონიერ ვაცს სრულებით სხვა-ფერე ვეზურობი. ასლა შენ უნდა განჩენა, რა ხაირ მაღაყებს ვინამაშობ იქა, სადაც ეშმაკივით ევავრებათ «სასოგადო საქმე». უველგან მე თავიანთ უკეთეს მეგობრათ მიუფრებენ. ახალგან-დობას თავისი უკეთესი წევრი და თითქმის მოთავე გვინივარ, ძველები მე ზირველ ადგილს მამლევენ თავიანთ შოჩის, შენისთანა ნამდვილი მეტნიერები ხომ თავიანთ მასწავლებელთა-განს ჭხედავენ ხეში.

— მერე სად მიიდე მაკეთი სისრულე ან რათ გინდა?

— რაც ვაცს გამოადგება, როგორ არ მიიღებს! მე ყველგანა ვსარგებლობ მაგითა. მიღებით ხომ ზირველათ მეცა და ხეშმა უკეთესმა ტოლებმა მივიღეთ ქალაქმის სელში.

— რა ვქნა... მეც თათონ გადაივითხნია ქალაქმის ნაწერე-

ბი, მაგრამ იქიდგან მე ვერ გაგმორვიტანე მაგეთი ბქმნული შე-
სედვა ცსოვრებასე! უთხარი განცვიფრებით.

— შე გი არ ვიცი, რომ იმის ნაწილებიდან შენ ვერა მაც-
ხოვარ აზრს ვერ გამოიტანდი! ქალაქაძეები იმდენს წერითა და
სიტყვით ვერ აკეთებენ, რასაც თავიანთი გერძო ცხოვრებით.

— მეტი ხომ სუფ დობროლიუბოვს და იმისთანა იდე-
ლისტებს მისდევს და იქიდგან როგორ გამოიყვანე შენ მაგეთი.
ახალი სწავლა?

— დობროლიუბოვით იმასა სწადიან ახალგაზდების თვალე-
ბის აბმა, თორემ თითონ იდეალისტებსე გაცილებით შორს
წავიდა — ის ისეთა, როგორსაც შენ ესლა მე მიუყრებ. ჩენი
ახალი თაობის სულიერი მამა, ბიძა ქალაქაქაძეა. მაგრამ,
ხომ გაგიგონია, «ისა სჯობს მამუჯისათვის, რაც შვილი-
სჯობდეს მამასა»...

— მაშ იმან, თქვენსედ გაკლენს საკუთრის ცხოვრებით იქა-
ნია?!

— აკი გეუბნები. იმან თავის მიშენიერი ღირსებით, თავის
გასატაცებელი ღაშაჩაკით და უფრო გაბედულა ქტევით შეგვაყა-
რა თავი. დღეს ჩვენ მისი სულიერი შვილები ვართ. მას დიდი
გაკლენა ჰქონდა ყველასე. იმას უნდოდა აგრეთვე ვადო ეგდო-
ახალ-გაზდობისათვის, უნდოდა იდეალისტებიც თავის მხარესე
გადაეყვანა, კიდევ მიწია იქამდის, რომ საქმე აღნუ უჯდებოდა,
მაგრამ აქ აჩქარდა: რა გი ნასა, რომ ყველანი იმისკენ იდტვიან,
უნებ მოსტყუვდა და ხმა-მადლა, ყველან გასაგონათ, გამოა-
ცხადა თავისი ნამდვილი შესედულობა იდეალისტებსე. ეგონა,
რომ დრო მოსულიყოს ასეთი. თამაში ღაშაჩაკისა, ეგონა, რომ
ესლა ყველა მომსადგესუფია მისი აზრების მისაღებათ, გასაზი-
არებლათ. ის გი არა თუ მოსტყუვდა საშინლათ. ახალგაზდობამ

დაუწყო მას უმბდეც სასწაულათ ყურება, ღანძლვა, თრევა. აი მას აქეთ ისევ მიშართა დობროლიუბოვს—თითქმის სულ ამ საშინელი იდეალისტის სიტყვებს იზარცავს და სწერს, რომ თავისათ გამოიყვანოს, მაგრამ ესღა ვიღას მოატყუებს. იმ დღესაც მქონდა მასთან ღაზარაკი. საწყალი საშინლათ დაქანტულია ამ ძალა-უნებური შრომით,—სომ იცი, რა ძნელია, ის სწერო და იქადაგო, რაც საშინლათა გულის! — დაიქნტა, მოიღალა და შინც ვერას გახდა. ესღა მოუგონია, რომ მალე შოკვადები ქვეყნის ამოტყლას დარდითაო. ის კი არა თუ ტულაჟუტს რა მოჰკლავს! ამას იმიტომაც შერება, რომ ეგება ამით შინც შეაბრალოს თავი ახალ-გაზდობას და შიკრიგოს იგი ხსევა.

— საწყალი! მას ძალიან გასჭირებია საქმე?

— არა, ძალიანაც არა, მაგრამ შინც, რაც უნდა იყოს, ადვილი არ არის. იმ დღეს შიჩხევს, რომ ანამც არ ავს ქარდე ახალ-გაზდობასთან. აქ დიდი სიფრთხილე უნდა კაცსაო. ჩემი სახელი, მრთელი ჩემი მაღალი რეპუტაცია მწიფლისა იმან გამოიფუჭა და ჩამიშხამა, რომ ჩემი აზრი არ დავმალე და საჭკეუნათ ვადვიარეო. ნეტავი შეც კატეგორიის ადგილი ვიშოვო, მშიერი აღარ დავრჩები სიბერეშიო, მაგრამ ვინ მომტყმოსო. ამიტომ მიჩხევდა იგი—თუ არ გინდა რომ შენც ასე გაგიმწიფდეს დღენი, ახალ-გაზდობასთან შეღისხავით კუდი უნდა იქნოვო, რა წყალ-შუა უნდა ჩადგეო.

— ესღა კი მესამის, რასაც უჩუქებია ჩვენს სამშობლონათვე შენისთანა შვილები. ვიცი, შენ საქმეს კარგა წაიყვან.

— როგორცა მხედაკ, ძმარჯან! მე ვეცდები, რომ ჩვენი სულიერი მამების შეტდომილებანი აღარ გავიყოლო. მასინ უარბანინიც ველარ მომერევა.

— რა თქმა უნდა, თუ კი გაფრთხილდები, ყველაფერი კარგა წავა.

— და ამიტომ ესაა ვი უნდა გავათვოთ ჩვენი მუსაიფი, და მე შეუდგე ჩემ წმინდა მოვალეობას — «საზოგადო საქმე» შეძახის, თხორულობს ჩემ თავსა.

— ღმერთმა სული მოგიმარტოს. მაგრამ ვერ მეტყვი — ესლარს საქმეზე მიდიხარ?

— სომ ცდი, რამ მე საქმე არ მაკლია, ბარე ოცამდის ტვირთი მაძიებს მხრებზე ჩვენი სამშობლოსი.

— მაგალითიხარ?

— ყველას ვერ ჩამოგითვლი და დღეს ვი მე ტიპოგრაფია-სკედ და ერთ წიგნსკედ უნდა ვეცადო.

— რაში მდგომარეობს შენი მეცადინეობა, მეოქი?

— ერთი კარგი ზატარა წიგნი მინდა გამოვტე. ვიანგარაშე და თითო წიგნი მე დამიჯდება ერთ შაურათ, მაგრამ ფასი სუთი შაური ექნება გასასყიდათ.

— ძვირი არ იქნება?

— რათ იქნება ძვირი! საზოგადო იფუღითა ვბეჭდავ... ახლა მე საზოგადოებასაც უნდა ვუჩვენო რამ მოგება, ერთი შაური მაინც, სამი შაური კიდევ ჩემი მოგება... ძმაოჯან, რა გქნა, მაში

— რასა იქ, მაგრამ საზოგადოება არ დაგუბდურება?

— იმას ვაჩვენებ, ვითომც თითო წიგნი აბასათ დამიჯდა.

— მაგრე, რასაკვირველია, კარგი იქნება.

— მასთან. ერთი შესედე, სახალხო წიგნია, მეც მოგებაში ვიქნები, საზოგადოებაც და თითონ ხალხიც.

— ხალხი როგორღა, მეოქი? — კვითხე განცვიფრებულმა.

— ჩვენ ხალხში ამ ბოლოს დროს ვერცხლის მოყვარეობა ჩამოვარდა. მე ვი ვსტდილობ, რომ ხალხს წიგნის სიყვარული უფრო გაუძლიერდეს და ვერცხლისა ვი შეუმცირდეს. ჩვენი სახლის უკეთესი თვისება — გულ-უხეობა და დარდიმანდობა იყო.

ფულის კაცი გულ-უხეობას ივიწყებს, ამიტომ მინდა ისევე ად-
ვადგინო ჩვენი ისტორიული სასიათი. მასთან ფულის ცოტა
აქვს და ამიტომ უფრო ადვილათ გამოვაცდით მას ხელიდგან,
რაც რამ, საუბედუროთ, უშოვნია. მეტი ჩვენი საფხი ისევე გა-
გულუხეობა და საქმე დონეში ჩადგება.

— უბ, ეგ მეტათ ჩინებულნი აზრია. ვაჭრების გავლენა ამო-
ვარდება მაშინ.

— ჯო, და მეც მანდა ვარ და!

— საკვირველია, შენა საკეთარი სარგებლობა ხაჯხისავე სარ-
გებლობასა აშენებული!

— საკვირველი მანდ არა არის რა. თითონ ჩემი თავი მე
სამშობლოსთვის დავსდე და ამიტომაც დავიმსახურე თავ დადე-
ბულის სასელი.

— დიდი სასელია, შენმა ვეცემ!... მაგრამ ტიპოგრაფიაზედაც
რადღაც სთქვი.

— ტიპოგრაფია გი მარტლა, რომ მსუქანი საქმე იქნება. ზომ
იტნობ მიჭქარაძეს. ის დღეს ბედში ზის, დასაქმევი. მისცემენ
რასმე დასაბეჭდათ თავის ტიპოგრაფიაში, ის ძრიელ იაფათ
გაურთავდება, რომ დაუმტვიცას გამომცემლებს თავისი შატირს-
ნება და სამშობლო ენის სიუფარული. მეტი, ათასი ეგზემპლია-
რი რომ იყოს დასაბეჭდი, ის ათ-ას-ოცას დაბეჭდავს მაღვით
და ოც-ას წიგნს თავისთვის გაჭყიდის წინათვე. მანამ ავტორი,
გაიტანდეს თავის წიგნს ბაზარში. ამით, სძირათ ათეუერ მეტს
იღებს, ვიტი წიგნის დაბეჭდა უღირს მას. მაგალითებს, ერთი
წიგნი დაბეჭდა ისეთი, რომ თითონ იფასი მანეთი იყო. იმან
ოც-ასი ეგზემპლიარი თავისთვის გადაიღო, გაჭყიდა, მანამ ავ-
ტორს ჩაბარებდა წიგნებს, აიღო ოც-ასი მანეთი აქედგან. და-
საბეჭდშიაც ასი მანეთი. ხელათ რც-და-ათი თუმანი მოიგო.

— მე რე ვერ შეუტყუეს?

— ვინ შეუტყუაბს! ავტორისა სთხოვს ხალხე ათიოდე წიგნს სასურველად, და მე რე თუ უსურველურეს, როდესაც ავტორის წიგნი აღარ იყიდება, რადგან წინათ მიჭქანაძემ გასაღა თავისთვის,

— ჰო, თუ უსურველურეს, ის გაიმართლებს თავსა, რომ ნახუქანი წიგნები დავარიგე და შტრები ტყვილათ მიგონებენო. რას უნამ მისთანა მოხერხებულ გაცისა?

— მე რე შენ რა გინდა ტიპოგრაფიისაგან?

— რა უნდა შინდოდეს, ტიპოგრაფიისა გავმართავ. მე რე, ხომ იცი, ჩემი სასული უფრო დიდა სასოგადობაში, ყველანი ჩემთან დაბეჭდენ და მე უფრო დიდ სარგებლობას გამოვიტან. აქიდან, ვიდრე მიჭქანაძე — იმავე ხელობით.

— მანდაც ხომ სასოგადო საქმიანობის არ იტანჯები?

— აი რა გითხრა, ჩემო ძმაო. «სასოგადო საქმიანობის» მე სრულებით არ ვიტანჯებო. ამ ნაიწათ ღაპანაკს მე მხოლოდ მიგვიჩვიე. მე ვიტანჯები ჩემი საკუთარი სტომაქისათვის. მაგრამ საქმე ის რე მიმყავს, რომ ჩემი სტომაქის დაამება უნებურათ ემსახურება «სასოგადო საქმეს». უგანასკნელი თავისთადად მოდის. მე გინდა არა მსურდეს, მაინც ქვეყნისთვის სასარგებლო ხდება ჩემი შრომა. ყველანი ას რე ჭიქობენ, მეც ას რე ვფიქრობ, და ამიტომ დაკვირვიე, ვითომც და მართლა ვიტანჯებოდე ქვეყნისთვის. კარგიც ეს არის, თუ მე მგითსაგ. ცალკე სასული გიგოდას ქვეყანაში, ემსახურებო მას, ცალკე შენიჭებო იტყუება.

— ტიპოგრაფიითაც ხომ სარგებლობას აწვენებ ქვეყნისა?

— რა თქმა გინდა. მაგრამ ეხლა არ მცალიან მაგაზედ სალაპარაკოთ. იცოდე, რომ ჩემი თითის განძრევატ გი ქვეყნისა ემსახურება მშვიდობით!

ამ სიტყვებით დამასება სოსიგომ თავი.

მკითხველი, რასაკვირველია, ჭხედავს, თუ რაში მდგომარეობს თავ-დადებული სოსიგოს ნამდვილი მიზანი, მისი მოწოდება.

აი, როდესაც ყოველი ახალ-გაზრდა ისეთი საფუძვლიანი იქნება ქვეყანაში!... როდესაც ყოველივე კაცი ისეთ ხელობას არჩევს, რომელიც ქვეყანას არ ვი ასარალებს, არამედ არკებს, და თან მასკრალიც უღუგმავურად არა რჩება, — მაშინ თავისთავად შეეკისრებით ამ დროს, რომ თხა და მკელი ერთად სძოვდეს, რომ ყოველივე მიდიოდეს კარგად და სასამთად.

მარტო რომ სოსიგო იყოს ასეთი რჩეული... მადლიანი მიმართულებისა მთელ ჩვენ ქვეყანაში, რა თქმა უნდა, ცხოველი იმედები ვერ აფუთიფუთდებოდნენ ჩვენ გულში; მაგრამ როდესაც სოსიგოსთანა ათ-ასი ტრიალებს ჩვენში, თამამად ვიტყვი, რომ ჩვენი ქვეყანა მალე დადგება დონეზე, მალე აიდგამს თვეს ნამდვილ განათლებისკენ. ამიტომ სამუდამოდ თავი დავანებოთ სოსიგოს და ახლა შევუდგეთ სხვა თავ-დადებულებს. ისინიც ელადებიან ჩვენ სურსტ კალამს. რა ვქნათ! უნდა მოიცადონ, მანამ ღიწმეული და ძლიერი კალამი დაიბადება, რომ ცოცხლად და უკეთესი სიჯამაზით დახატოს ეს თავ დადებულების რაღმა. მანამდის ვი ჩემი კალამი თავისას ვერ დაიშლის. მათხედ ხმის ამოუდებლობა დიდი ცოდო იქნებოდა. ყველას თავისი უნდა მიეწიოს, ყველას უნდა სასოკადობამ გული გაუკეთოს, თორემ სინუმი თუ რა მოგამდურებთ...

უბელი.

1879 წ. იანვრის 19.

ზ უ რ ი.

როდესაც გუდავ, ჭოი, მეტყხალო, მაღლა მოჭინავსა,
კუსმენ ჭიკჭიკის განუსაზღვრელ სიამოვნებს;
შეას ჩემი გული, შურიანი, უჩურო ლელდება,
და გულ-გაზობილს სუკდისაგან ეს მენატრება;
როდის იქნება, მეც შენსაებრ ენა ამხსნიევეს,
საღხის შეებასკედ საიმედო მღერა დამცლიევეს;
როდის იქნება, მეც შენსავით დავჭიკჭიკობდე,
ხაღხთ სიყვარულის ნეტარს სხივებს ქვეყანას ვფენდე?!...

სანდრო.

ჩემი ზვილს.

შვილად, რათ მოხვედ და შეკენათა?
კრთი მითხარი რამ შეგატდინა?!
ეგებ იფიქრე — მამას ვუშედი,
ან შტერს დახედები შუა გზას წინა!!

* *

მარტალი გითხრა — თუ ეს გეგონა,
შოსტუეუებულსად, უმანგო გვრიტო:
ესდინდელ დროსა შტერს ვერ მიაგნებ,
რატ გინდ შედმისათ მას უგირკიტო!

* *

შენ ღვიძლს მძასატ კი კბილი თუთრი აქვს,
უფურკებ... სწორედ ჭგავს მთუვანესა;
შავრამ ცოტათი თუ წინ წასდგები,
უმაღ გავითხრის ღრმა სმანკესა.

* *

შინათ გიტინის, გააღერსენა,
გაწვიდის კიდევაც ღვინით დიდ ვამისა;
შავრამ, დაატა იუდის კერძსა,
როგორ გაღვირკეს სსსმულში შესმისა!

* *

გინტ კი შენ სიტუვით შეეფას გვირდებთ,
ის მიგტემს ხელში მონისხლე შტერსა;
იტოდე კარგათ, სწორეთ იგია...
ის გილადატეს, ამოგწოვს სისხლსა.

* *

მამას სო, ქაჯან, გერას უშველი:
 იმისთვის, აბა შენ გინ მოგატყდის!
 ბატონა «უმისას» სახელს დაგარქმევს,
 რა გაიზრდები, წვეარსე გატყდის.

* * *

შენ ნუბაყედა არ გინ გატსოგრებს:
 თენდ გარდისგეწო ტეეა და გელსა,
 იქატ გეწვევა უამი-სტუმარი,
 უსიტტსკოთ ჩაჭეფს შენს ჯამში ხელსა.

* * *

რომ უთხრა იმს: ბიჭო, რას სხადი,
 ნამუსი მაგრე რამ გაგიწევიტა?!
 ნატყლად გატბერტაეს, კიდეატ გატყვის:
 „გელავ თვით მომართვი შენის ხელითა:“

* * *

შენ გერ მისვლები ამა სოფლისას
 ვაეპას დიდსა, უსამართლობას. —
 ერთი იტანჯვის, კანიდგან ძერება,
 სხვა კი მის ოფელით ეძლევა ტრფობას ...

* * *

ჭრელია... ჭრელი ესე სოფელი,
 ტალღებით სავსე, მიუდგომელი...
 ჰატოხსანი ურამაშა გვეება,
 უნამუსოხსივას რხება უოგელი.

ზ ა ნ თ ი ა დ ი.

(რომანი.)

(გაგრძელება).

VI

დაქანტულ-დაღალული ჩავიდა სიმსო იბილისში. მხოლოდ ქალაქის შირში დაიქრდა იმასუდ, თუ ვისთან უნდა მასუღაყო ის. აქ გაახსენდა მას თავისი მეგობარი, სემენარიიდან გამორიცხული—პოლე ვაჟოიძე. მაგრამ მსული იყო იმისი შოკსა, რადგან ლუკმა შუკის სასოვნათ დილა აღრიან იყო ხოლმე გასული სამუშაოთ; სადგომსაც გარემოებების გამო მალ-მალ იცვლიდა ხოლმე. მიტომ სიმსო გემგზავრა სტამბისკენ, სადაც ასოების ამწობნი ბეკნი იუენენ პოლეს თანამგროხონი და მტნობნი... სინამ სიმსო პოლესთან მივიდოდეს, მკითხველო, მე გაგაცნობ, თუ ვინ იყო პოლე.

სოფელი ჩაღუბანი დევს ცივ გომბორის მთის ერთ-ერთ ტოტის ძირში. მოვიდა წვიმა, რომელიც ისე დიდი იყო, რომ ჩაღუბნის მიწურს და სკდისუდ მიყრილ სახლებს ქვემ ცხრილივით გაეარდა; მაგრამ ამ ბუნების ამბოხების ძალოა შეძლებ ღრუბლებიდან ნათლად გამოიჭერია ცხველმა მზემ—ამას კარგა ხნის ამბავს მოგახსენებს, ბატონო, და ყველა ეს ცხდათ მაგონდება მიტომ, რომ ეს იყო პოლეს დაბადების დღე. მზის გამოხედვის უმალ მთლათ ჩაღუბანს რუსივარი ასდიოდა. დე-

და ბენი საბრძოლო ქოსებდგან გასაშრობათ უსიდეხდნენ ბანებ-
სედ ლოგინ-სათენ-სამოსელს, კატები კი ვგუთვად შეკოფნი საყ-
დაწ წინ მოსაკალსედ ღანჯარაკობდნენ. ბუკრი მათგანი დაწბაის-
ლურათ უშკებდა ჭავში ჩიბუხიდგან ამოწოვილ ლურჯ კვამლს.

ამ მაწას სადგომებთან ჩაღუბანში იდგა ერთი ზატარა თიტ-
რული ოთასი, ძველას უგვართ დასურული, რომლის ქვეშ სა-
გმად სასუფიყო წვიმა ასე, რომ ამ ცისე-დაწბაისის ზატარონი,
შატკლიბე დიაკვანი, ესღა ღანჯათიანათ შესაწხოშენული ტლან-
ტლუთით დაბოტებდა წუმვიან და ატლასებული მიწის იათაქ-
სედ. თანაც მალ-მალ შედგობდა გუნჯულში ტასტყე მუდომ
თავის გადაბლჩქვად და ესღა ორსულ შეუღლეს წინა და უგვი-
რდა:

— ვაყი შობე, დედა კატო, ვაყი, თორემ, ვაი შენ ძველს!
ვაყი, შოქი! სედ გადაგვკები, შოკვდები და იმას კი მღვდლათ
გამოვიყვას! მამ მტრის ვაყრი საფლავში წამუგეს?! იმან უნდა
ამომყაროს სიმონ ბლალახანის ჯავრი, იმან!! ჭენგი დუნიასედ
განა ჩემისთანა დიაკვანი არის?! ნაუმ ბერი თუ მჯობია ტობი-
კონში, თორემ აბა სხვა გინ დამეტოლეს?! ერთი ცხენის მეტი
არა მებადა რა სულს გარდაია, და რატო ისიც მე არ მახუქეა,
იმ სულსედ სულ აღუშუღის შრანოდდგან დამითსოვას!! ვაყი
მუთქი, თორემ ავად შენა სუკები!... ერთი ვაყი მყავს, ის იმის
ზახას მივე. ის მე არას მარგებს!...

ასე უგვირდა შატკლიბე თავის მეორე ცოლს, რომელიც
ერთი წელს იყო, რაც მოეყვანა, მაგრამ ჭმრის მუშტებით ისე
იყო შეძინებული, რომ ესღა სული ხორცს ეყრებოდა. შიშისა-
გან გაფითრებული, გამხმარი სასე და გაბერილი მუცელი საში-
ნელ ფერსა სდებდნენ საბრძოლს.

მოიღალა დიაკვანი, მიეგდო იქვე სმელ ტახტზედ და ამო-
უშო საშინელი ხერხვა. მის ცოლს კი მხოლოდ ესლა მოჟუი-
და ცოტადენი სიწითლე გამხდარ ლოყებსედ და გულში კი
ინ იტყვის, რა რეცხლსა ჭკმინობდა საცოდავი.

შატვლიძეს ზირველ ცოლად ჰყვანდა ერთი მოხუცი დიაკვ-
ნის ქალი, რომელიც უძველთა მოძურახით და ცემით მიიყვანა
სამარქმდის, სამი წლის განმავლობაში, ამ ქორწინებდგან და-
რჩა მას ერთი ვაჟი, რომელიც გასლავს, მკითხველო, შენი ნაც-
ნობი ტვლეზია დიაკვანი ს. მუსხერუში, მამა ნიკოლოზის
სახლის ერთგული. მეტი სახელი მამისა — შატვლიძე — ამან
ტვლეზიანობად დამტკიცა მუსხერუელ გლეხებისაგან. თუმც უკა-
ნასხეულთ არც მისი მამა და არც სახელი სიზმრათაც არ ჰქლან-
დებიათ, მაგრამ ხომ გაგიგიათ ერთნაირი მიხეცები ერთ ნაირ
შედეგებს ჰხადაკენო: როგორც მამამ, ისე შვილმა ესეთ ნაირი
სახელი მიიღეს აღაშვი ღვინის თუ საჭმლის ვამების ბეჭითი
მოტვლეზით. დედის სიკვდილის შემდეგ წლის ნასიკრის, ზატა-
რა ტვლეზია მისმა პაპამ, ბებერმა დიაკვანმა, წაიყვანა სამუდა-
მით. შატვლიძეს კი ბევრი არც ცოლის სიკვდილზე და არც
შვილის წართმევასედ არ უნადგლია: ერთი წლის შემდეგ მოი-
ყვანა სკვით ხსენებული მეორე ცოლი გლეხის ოჯახიდგან. ეს-
ლა ვაჟი-შვილს ესე ძრეილ იმიტომ ნდომულობდა, რომ მტრის
ვაგრი სათულავში არ გაჭეოლოდა.

აი დაღამდა და შატვლიძეს ცოლს მუცელი ასტვივდა. თა-
ვისი მთვრალი ქმარი შიშით და კრძალვით გამოაჯვიდა საში-
ხელმა ხმამ ტკივილის გამო. ბუტბუტით გასწია ამნაც ბებიას
ძოსაყვანათ, მხოლოდ კარებში გასვლისას მოიბრუნა მუშტი და
შესძახა: დედაკაცო! ვაჟი, მეთქი, იორემ ანგელოზებს დაგიფრთ-
ხობ! ამასვე ეუბნებოდა ცოტა სახს უკან შატვლიძე დაღმენჭილ

და ბებურ ბებიას: მიავი! ვაჟი აშობინე, თორემ სულთა მსუთავს დაგიფრთხობ!

— ვაჟია, დიაკვანო, ვაჟი! გამოსძახა სინაჩრულით ბებიამ ცოტა ხნის შემდეგ შატკლიძეს; ამანაც დაიძახა: ახა ესლა დაგაკვებს შენსას, ბლადოჩინო... დიხე მოგტყვავ! თანაც მოურის თავის ტლანქი ხელი ახალუხის ჯიბეს, იმეცა ერთი საცოდავი ახარსი და ელოდა ბებიას გამოსვლას, რომ ჯილდოთ შეუბღსეღ მიეკრა. ასე დაიბადა პოლე და ეს ამბავი მეორე დღეს იცოდნენ შთელ ჩაღუბანში...

ერთი თვე არ გასულა ამის შემდეგ, რომ შატკლიძე დიაკვანის სახლს მიადგა ჩაღუბნელი ერთი გლეხი, ნიღდისა. ილიაში ეჩარა სახრე, ხელში უკითელი კიტრი და ღვავში, რომლებთანაც იუზინხუმოდა და იძახდა:

— დიაკვანო! ჭიბი დიაკვანო!

ძახილზე წვერის ვარცხნიოთ გამოვიდა შატკლიძე და ჭკითხა: რა გინდა, ნიღდის?

— ღვდეღმა, დიაკვანი სხვაგან წამავიდაო და ელიოხას რძალი გადგეცვალა, წამო დაგმარსოთო...

— შაიწუნარე, უთალო, სუფი მხეველისა შენისა და განუსკენე მას წიაღსა შინა აბრანამისასა, სთქვა თავისთვის შატკლიძემ, მხოლოდ ნიღდისას კი უთხრა, რომ წასულიყო და ისიც მალე მივიდოდა.

— ნულა კი დიაკვიანებ — გელთან, უთხრა ნიღდისამ და მეტი თავისთვის წაიდუღუნა: «ჭეი, ეგ შატკლიძე რა ნაირი წავლულია. ტყვილად კი არ ამბობენ, რომ ამ მხარეზე მაგას წავლასში არავინ სვობიანო». მართლაც შატკლიძეს ხასწავლობის ხმა შორს იყო გავარდნილი გლეხებში.

იმ დღეს ისე დაითრია ქელებში საბრალლო შატკელიძე, რომ შინ გატყობა ძლივს მიათრის. იმავე დამეს მოაწვა მკდომი და ჩაახარა ცოდვილი სული ზეუფეს.

დაჩნა უწყალოდ მისი ასალ-გასდა ცოლი, დაშინებულად და გონება დასნეული თავის ქმრის მუშტისაგან... მესობლების შემწეობით დამარხეს განსკნებული, ნისიათ ურჩას შავები გა-მოართვეს ქვრივისთვის და ამის შემდეგ ასალგასდა ქვრივი-მკვდა შატკისა ზოლეს აკვანს და აწიქდა. სხვა ბოღმებზედ უფრო შოუნელებელ ბოღმათ აწვა ქვრივს ურჩას ვაღი, აი გა-ვიდა კარგა ხანი და ურჩა მიაღვა ქვრივს კარზედ.

— დიაკვნის ჯალაბო, კარსედ გამოისედე! მისძასა მან.

მეტის სირცხვილით ისე დაესა, გონება საბრალლო დედა-გატს, რომ კარები თითონ მიხურა და გასძასა: შინ არ არის, შინა!

— ვინლა არ არის შინ? შენ ემანდე არა ხარ — უთხრა ურჩამ...

საბრალლო სირცხვილით ძლივს ამოიღულულა, რომ ურჩას მოეთმინა კიდევ ცოტა ხანს. . .

ბეგრი მლანე დედის ცრემლი ჩაუყვანია დედის რძესთან შატკისა ზოლეს ამ დროს. დედის უტყულობის გამო რძით ბეგრჯერ ვერ ვაუქვია მუცელი ამ შატკისა არსებას.

მაგრამ ბედმა სამუდამოთ არ დააგდო ესენი ესრე. ამ ქვ-რივის სამშობლო ღვანის გაიყარა და ქვრივის ძმა, სოლომონ გუმლაძე, ცალკე გავიდა. ამან ზოლედ და თავისი დაც სხელ-ში წაიყვანა. იქ იწრდებოდა ზოლედ ჯაფანში გლეხ-გატის ბიჭებ-თან დასდედა მინდორში საქონელს და ედგა ხოლმე მესრეთ გუთანზე, მასშინ რომდესაც მასი ძმა, შამით ერთი, ჩვენი ნაცნო-

ბი ტკლუპია ვი მოხუცმა დიაკვანმა მიაღებინა სასულიერო სასწავ-
ლებელში სასკულშიყო ხაჯვით.

VII

იყო კნკნისთვის შუა რიცხვები. თბილისში საკმაოდ ცხე-
ლოდა და მას უშვილო ქუჩებს ახლითდათ ბლომით მტკერი.
შუა დღის უკან საათის ორა იქნებოდა, რომ ოქრომსკედლის
ქუჩაში მიაფლასტუნებდა დაგლეჯილი ფლასტებით, თავ-პირ
ახეუელი და შავი განუხებული კაბით, ჩვენი ნაცნობი მატელი-
შეს ქვრივი. ცალი ხელი მოეკიდნა შეიდი წლის პოლესთვის,
რომელიც იყო მოწითული ძველი ხაჯათით, ნაბდის ქუდით და
დაგლეჯილი ძველი წაღებით, და მეორე ხელი მოეკიდნა კარკა
დიდ კალთა უურძნისთვის. ეს მადილოდა სასულიერო სემინარი-
ისკენ პოლეს შკოლაში მისატყმათ. იმ ღამეს ისინი ჩამოვიდ-
ნენ სოფლიდან—კალთას და პოლე ურემზე იყვნენ, მხოლოდ
ქვრივმა ვი გამაფრასტუნა აქვით სამოცი კრესტი. პატარა
პოლეს შავი თვალები გაოცებისაგან და შიშისაგან აქეთ-იქით
დაუტყროდნენ, იმიტომ ტანით უფრო ეკვროდა ერთათ-
ერთ საფარველ და ბურჯს საწყალს დედან, რომელსაც თავის
მხრით, როგორც სინტხვილით, ისე შაშით, დაეღუნა თავი და
ისე მადილოდა.

ასე მიაღვინე სემინარიის დიდ ალაყაივის კარებს, სადაც
შეკარე ნიკოლოზის ჭკითხეს: ანრა ვაფოთისკ ვერ დაუძახებთ?

— შენი რა არის? ჭკითხა ამაყათ ნიკოლოზმა და აღმაცნო
კადმოსება უურძნის კალათას.

— შეიღია... დაუძახე, აგრემც ღმერთი კეთილს მოგცემს—
უთხრა ქვრივმა.

— ექ დაბძანდი, დედი, ეს ჯავ ჩამოკვა! უთხრა შემწყნარებელი
კილოთი გულ მოლობილმა ნიკოლოზმა. თანაც ეზოში პატარა
მსტუნავ ბურსელებს შესძახა: ჯაფოთიეს დაუძახეთ, ჯაფოთი-
ძეს!

— ჯაფოთიე! ჯაფოთიე! გამოისმა სემინარიის ეზოში შავი-
ღების მაღალი ხმა. ამ დროს ბევრი ამათვანი ატყუდობდა ისე
დედას არა, რომორც პატარა პოლეს და კალათას.

მალე თითონ აბრიაც მოვიდა, მთლათ გაწითლებული,
სერთუკ და შავარ დაგლეჯილი, რომღების თანჯრებიდგან
ცხდათ ისეღობდენ ჭუჭყიანი ჰერანგი და მისი ამსანავი. სი-
ამოგნებით შესედა ამან კალათას და პატარა პოლეს, რომელიც
ძრეულ უეგარდა.

— აბა, შეიღო, პოლე შეკლასში უნდა მივაღებინოთ. აი ეს
უურძენი შენ აილე და ეს თუელი — ამის თქმასუდ ჩინოლის
ჯიბიდან მან ამოიღო სარფინკის ხელ-სახოცი, მის წვერიდგან
გამოხსნა საძი კერცხლის ხუთ-ხუთ შაურჩინები, რი აბრიას
მისცა — მესამეს მე შევინახავ, შეიღო, რომ პოლეს მოაწესეს
მივცეთ — თქო საბრალე დედაშ.

— მე მექათათ დავაწერინებ, დედი, შენ შეინახე თუელი. აქავ
მეექვსელებს დავაწერინებ და მეკე მივაღებინებ ეს ჯა ჩემთან
დარჩეს, მე შევინახავ. მინამ შიილებენ.

— შენ რომ ვერ მივაღებინო?... ბლადოჩინმა მითხრა, არცა
შენ უნდა მისცო.

— მაშ აქ მოიცა, არცას ეს ჯავე ჩამოვიტან და მიაწვი
«სმოტრიტულს». თქმა ამისი და აბრიას კალათით მოკურცხლავ
ერთი იყო. ამან ბადგონზე ერთ მეექვსეულს უურძენი უთავაზა და

არსის დაწეწვად სთხოვა. ამანაც გასეზირებული ფორმით დაწეწ-
 რა ერთი თავის დახმხამებასე. აბრამ დედა ზედამხედველთან
 შეიყვანა, რომელმაც დაჰპირდა პოლეს მიღებას ერთის თვის
 განმავლობაში. დედა გახარებული გაძვივდა, მით უფრო, რომ
 ამ ერთ თვეს პოლეს შენახვა აბრამ იკისრა. ტირილით დას-
 ტოვა ორივე ბურსაში და თითონ დადონებული დაბრუნდა...

აი შეიყვანა აბრამ პოლე ბურსის ოთახში. ახალ-მო-
 სულს შამოხვებენ მთლათ ბურსელები. აბრამ აქ მუშეტი მად-
 ლა აიღო და დაიძახა: ბრალი იმისი, ეშმაკის შვილებო, კინც
 ამ გოჭს ხელს ასლებს!...

ეს თქმა მეტათ საჭირო იყო, რადგან ყველა ახლად მო-
 ყვანილ ბაშუს ძველი ბურსელები ვოჯოხეთურ ტანჯვაში ჩააგ-
 დებდნენ ხოლმე, სინამ ბურსელებათ გადაახლასებდნენ. ამის შემ-
 დეკ პოლეს გი ვერაქურს გაუბედავდნენ, რადგან აბრამსი ყვე-
 ლას ეშინოდა, როგორც შვიდის წლის ბურსელისა, მოთავესი
 და მტოდნისი ყოველივე ბურსის ოინესისა და მაგარი მუშტის
 პატრონისა. ეს იქ ბურსელებს ეგუივნოდა, რომელიც, როგორ
 თითონვე იტყოდა ხოლმე, ტყუილად სჭამდა სასელმწიფო
 პურს, ჭლევდა წიგნებს, განუმორკებელ კალმის დანით შეუბ-
 რალელებივ აფუტებდა ხის ავეჯს, ჭულეიოდა სახელმწიფოთ მი-
 რემულ ტანისამოსს და იტყუებოდა საშინელის შოლტით: ეს გი
 იყო მისი. მშვენიერი თვისება, რომ ვაის დაყრიდა იმ ბურ-
 სელებს, რომელიც თავისზე უფროს დასჩაკრავდა. სწავლა ისე
 არ უფუგებოდა აბრამს, როგორც კედელს ტერცვი. ამიტომაც
 ბევრი ორზვი და სახანავები დაუმტკრევია ამის ჩასხმულ ტანს
 და ბევრი კოპაც დასჯდომია მასწავლებლის დაგვრისაგან ამის მა-

გარკ თავს. ეს იყო სული და გული ვატარა ბურსისა,* ეს იყო სხანატრული და სავყარული ყველა ამათი დიდი ბურსელებიც აქებდნენ ხალხე აბრისს: — აი აბრისა ბიჭი! გინდ ლუგმალუგმად დასჭერი, ცრემლს არ გადმოაგდებს! — იტყოდნენ ხალხე ისინა. აბრისსაც თავი მოჭქონდა და ამყათ დადიოდა ყოველთვის თავისზე ღონიერთან, თორემ მცირესთან ჩხუბს არ იკადრებდა. მთელ ბურსელების თვალში აბრისს ამაღლებდა მისი შეუპოვარი ბრძოლა უფროსებთან.

აი ამოვიდა აბრის ვახშიდგან, უგან მოსდევინ ურსელები. აბრისს სერთუგს ქვეშ უჭირავს თავისი წილი პურსა. თუმცა თითონ მშიერი და უნდა მისი ჭამა, მაგრამ ამან დაუმიზნა და უცებ პურით ჩამტვრია ივანჯრები რეკტორის სადგომისა — ბურსელები შიშით გაიფანტნენ, მაგრამ აბრის კი, ვითომც აქ არა ამბავიყო, ავიდა ხალხონზედ და ზედ დამტვრეულ ივანჯარასთან დასბრტებს... თუ რეკტორი გაჭბედავდა გამოსვლას, ის დაურცხკენლივ ეტყოდა: ქვევიდგან ამოისროლესო. მშიერი, ოთახში რომ შესმოვიდოდა, ერთი კი დაიძახებდა: — ვინ «პარკუშაეტი» მე პურსა, ბიჭებო?! და მაშინვე მიუტანდნენ მას ყველაფერს. თბილისში ბურსელებს, ზამიადოვსკის ბურსისა არ იყავს, თავიანთი ენა ჭქონდათ — «პარკუშაეტი» — მაჭამეო, «გამჯორაო» — სწავლაში მავობაო და სხვა...

აი ამ ვოჯოხეთშია ჩვენი ვატარა პოლე. დიდმა ბურსელებმა მაშინვე ჭკითხეს აბრისს — პოლეს ვინაობა. აბრისმაც უპასუხა:

*) ამ დროს ვატარა ბურსა და დიდი ბურსა, ე. ი. სასულიერო სემინარია და სასულიერო სასწავლებელი ერთ სახელში. სთავსდებოდნენ.

— ჩემი ძმას, და ერთი უუერეთ, რა ყოჩაღია!

— მუშტში თუ შენ დაგეცხვასა, ყოჩაღი იქნება, უთხრეს მათ.

— ახა, თუ არ დამემსგავსება, უუერეთ — უსვი, პოლე, მუშტი, უსვი! და ახრიაშ თითონ, მკლავში შეკადომილმა, გაჭკრია ხუმრობით დიდ ბურსელებს.

— ბიჭო, გერევა ჭე! აქესებდნენ ესენიც ბაწაწა პოლეს...

ერთ კვირასზე მთელი ბურსა იტნობდა ახრიაშ ძმას — პოლეს.

სადიდ-ვასშმათ პურს ყველა ბურსელი ამოიტანდა და ამითი ჭკვებადნენ ამ პაწაწას, მხოლოდ როცა ოთახს დამ-დამე რომელიმე უფროსთაგანი დაეფიდა, პოლეს ყუთში ჩასომდნენ ხოლმე, რადგან გარეშე პირის იქ ყოფნა აკრძალული ჭქონდათ ბურსელებს. პოლე თავკივით იხრდებოდა ბურსაში, მაგრამ ამ ერთი კვირის შემდეგ მას დააწყებინეს წიგნის სწავლება. სამ კვირას დასწავლეს მთლათ «ახაბანა». ამ დროს ახრიაშგან ბეგრე ცემა მიიღო თავში. საწყაღმა პოლემ. მაგრამ შავი დღე ამის შემდეგ დაადგა: ახრიაშ გამოიყვანა პოლე ბაღკონზე და დასო წიგნით ხელში. გარს შემოესვიათ მათ მთელი ბურსა, თითის და ხმის კანკალით პატარა პოლემ დაიწყო: კაკააღია... — პურა! შესძასა იმან. ბურსამ გადისარსარა, ახრიაშ ბრახდება და თავში დარტყმით: რას ამბობ, შე დღე საკლებო?! ახა, ვიდე ჩათვალე.

— კაკააღია — პანტა! ბურსა უფრო ხარხარებს — ახრიაშ ბრახდება და სცემს... ასე აწვალდნენ, სინამ ქვეთინს არ დაიწყებდა პაწაწა პოლე. ახრიაშ გაშმაგებული თავს დაანებებდა, აიღებდა თავის წიგნს, გაკიდოდა ბაღკონზე და ბოლთას ცემით გაჭკვიროდა: ედინ-ედინ, ბოლ-ბოლ, ვოსვიატოი-ვოსვიატოი,

ტრლიტე-ტრლიტე, რეკ-რეკ... და სსე... დიდ-სანს ჭხაყავდა ამ უცნაურს სიტყვებს და ცდილობდა მათ გონებაში დაყენებას, მაგრამ ამაო იყო!... მეორე დღეს ის ან ჭხაკში გაიწოხებოდა, ან სახასწავებს მიიერთებოდა...

ბუჩხაში სწავლა კი არა, ტანჯვა იყო. აქ მასწავლებლები გაკვეთილებს არასდროს არ უხსნიდნენ, მარტო კარანდაშით უნიშნავდნენ — «აქედან აქამდის». მეორე დღეს ეს შეგირდს სეპირათ «ცენზორთან», უფროს ამხანაგებთან, უნდა ეთქვა და თუ ერთი სიტყვა შეეშლებოდა, «ცენზორი» წიგნში იტყობოდა და მაშინვე «არ იცით» დაჭნიშნავდა დაკთარში. «ცენზორი» შენივე ამხანაგატანა იყო. ამ თანამდებობას დიდობაზედ უფრო აძლევენ და არა სწავლაზე.

მეორე დღეს მასწავლებელი საბუთს არ ვიცისას ჭკითხავდა დაკთარში ასე ჩაწერილებს — თუ ვერას ეტყოდა საბუთათ — «ჭხაკშიო» შესძახებდა და შენივე ამხანაგები ავწეწდნენ თავსა და იჯებსში, თანაც დაგიშენდნენ რაზგს. თუ ჭხაკში არა, დანოქებას, სახასწავის დარტყმას, თმის გაგლეჯას, ან კუჭურს მაინც ვერ გადურჩებოდი და თუ გამარტლება გინდოდა, სეპირათ «აქედან აქამდის» უსუნთქებელი უნდა გეთქვა ..

VIII

შეიძლია წელი სწავლობდა ასე აბრია და ისევე მეორეში იყო. ესაა კი მოუვიდოდა ბედნიერება გამოგდებისა, ერთხელ მასწავლებლის შემოსვლის წინეთ, მეორე და მესამე ვლასელებს შუა გაიმართა საშინელი ვრვი, აქ აბრიათ ბევრს გაუტყა ცხვირი ვეებასა მუშტით; მაგრამ უცებ მოასწრო სასწავლებლის ინს-

მკობრმა, რომელიც თითონ ბურსაში გაიზარდა და იყო კრივის მოყვარე. არც კი შაიქაქანს ინსპექტორმა და ერთ წამს გაიძრო სერთუკი, შეიპყრა ძირს დაღო და გაუსა მოხსუბრებს. ვისაც კი მოხვდებოდა მის მუშტი, ის ძირს ვარდებოდა. დაცემული კიდევ ზევით მახედვის უმაღლეს ნიშნობდა უგერასს და კისერას მტკრევით მივრბოდა კლასისკენ ასე დაფანტა თითქმის ეგელანი, მაგრამ აი მიუახლოვდა აბრიას და გაუშალა საშინელი სილა. აბრიას ამხანაგი ეგელა, ზევით არც კი შეიხედა და დაუშინა საშინელი მუშტი ინსპექტორს და ღრიალებდა: ჭაი, აბა, მოდი! ჭა, შენიჭირიმი! ჭა! ინსპექტორი თავისას ცდილობდა, მაგრამ, რომ შეწყობდა, მოიკრიბა ყოველი ძაღა და ერთი სილა შიგ თვალებში დასთხლიშა დამახებით: ვა, ზევით აის, და შე უურუმსაღო, შენა და! ამ თქმასზედ აბრიათ თვალები შეაჭყიტა ინსპექტორს და, რომ იცნო, მოკურცხლდა. ინსპექტორმა არ აპატევა ესა და გამოჩინდა. ამის მაგივრათ მიიღეს პოლე.

აბრია კი მეორე დღესვე მივიდა ქაჩთველ ეპისკოპოსთან, რომელიც იცნობდა მის პაპა — ბებერ დიაკვასს და სთხოვა დიაკვნობა.

— მე რე, შე ჩაჩაჩა, დიაკვნებ, რომ გაგკზანენ? ჭკითხა ეპისკოპოსმა.

— ანაჟეკი არა ვიცი რა დავითნის სამი კანონის მეტი, თქვენს მეუთეებავ, უთხრა დაღუნებით აბრიათ.

— არა გიჭირს რა, შენ ისეთი ლეკვი ხარ, რომ ძაღე გაიმართები... მე გაგკზანნი დიაკვნათ. საწყალ პაპა შენს კარკა ვიცნობდი და ეს იმის ხათრი იყოს. ვინმელა არ შემარცხვინოა კი...

ამ პატრიოსანი ეპისკოპოსის შემწეობით, ერთი კვირა ან გასულა, გამოჩინების შემდეგ, რომ ახალ სახელმწიფო ბურსულ სერთუში გამოპრანჭული გაემგზავრა დუშეთში. დიაკვნათ. როცა აქაურ ბებერ მღვდელს გამოეტხდა, ეს სულიერი მამა შესინდა აბრისს ახალი ტანისამოსს გამო და თავის მეორე დიაკვნს ასე უჩუჩნულა: უნდა უფროსილდეთ, შეიღო, მაგას უკვლა კარგა ეცოდინება და თუ შეგვცდა რამე, აჩქიელს აცნობებს. მაგრამ საღამოს დოცვასევე გამოჩნდა აბრისს ანაფრის ცოდნა: მღვდელმა რომ ამაზედ ბუზღუნი დაიწყო, აბრისამ ცრემლიანი თვალებით უთხრა: არა ვიცი რა და რადგან ობოლი ვარ, ღვთის გულისათვის, გამმარეთ და ნუ გამაგდებო... ეს ღვდელიც უგულო კაცი არ იყო, მრთელი ერთი წელი ასწავლიდა და თავის წილსაც აძლევდა, მხოლოდ როცა გაჯავრდებოდა ხოლმე, აბრისს მიჰპარდებოდა და დაუწეებდა ხოლმე: «შენც ითოლლი, მეც ითოლლი; შენც მამა-გორკოტიანი, მეც მამა-გორკოტიანი... აი, ამ ნაირათ მოიკლავდა ხოლმე ბრძანების უინს.

ასე გადაიკვნდა აბრისა. აქედგან როგორ გადმოვიდა მუხაყურეს, როგორ მიიღო «ტვლეზია» სასულად და როგორ დაივიწყა უკვლა სუბინარიული, ეს სულ უბრალო საქმეა... მხოლოდ ჩვენ ტვლეზიას ვიდევ შეგვხვდებით. ესლა დაუბრუნდეთ პოლეს.

პატარა პოლე დაჩნა ამ აყაყებულ ბურსის ტაფლებში. ძნელად თუ აქედგან ვატი როდესმე კაცად გამ ავადოდა, მაგრამ საფრანგეთის დიდ რევოლუციის აღძრულმა, განსპეტაკებულმა გრიგალმა დაჭბურა მთელ ევროპას. რუსეთში ეს ნაავა სიოთ იყო ყირიმის ომამდე და აქ ვი შაბოჭილი ერთ ნაკადულათ, დობროლიუბოვის, ჩერნიშევსკის, მირტოვის და სხვების მიერ, იქმნა გრიგლად მიშეგებული მრთელ რუსეთზე. აქედგან სიო მოხვდა ჩვენ ბურსის მყაყე გუბესაც და ბევრათ თუ ცოტათ გაჭფანტა აქ სი-

მეაყე. შედამხედველად სასულიერო სასწავლებლისა დაინიშნა ამ ახალი საოთი მსუნიტაჟი კაცი და ამან ჯერ მომაკვდინებელი შეპირი სწავლა შესტვალა ახსნითი გაკვეთილებით. ამასთან გაკვეთილების დასწავლა კლასშივე და ბაკშებთან გატურად მოქცევა გასდნენ ჩაჩხად ბურსის წინმსვლელობისა. ამ უამად სინოდში რევიზიაზე გამოგზავნა ერთი თავისი წევრობისანი, რომელსაც საშინლად ეწეინა და გაუგებრდა, რომ ბურსა იმავე საზისლარ მდგომარეობაში არ არის, რომ გორშიაც იყო, და ეს „სისამაგლე“ შედამხედველს დააბრალა- დასწამა, ვითომც მას სასულიერო სასწავლებელი სამხედრო გიმნაზიათ უნდა გადაექცინათ... თუმცა საიდან სად ეს ჭორი მაგრამ ამის გამო დიდი ამბავი ასტყდა და პატროსანი შედამხედველი, რომ ჭორს გადაჩინებდა, გაიპარა ერთ დღეს სასწავლებლიდან.

მითომ გათაკდა ამით ბურსის კეთილ-დღეობა?! არა! დროება რასაც მოიტანს, იმას კაცი ძირიანათ ვერ ამოიღებს. შედამხედველებიც სხვანი მოვიდნენ, მასწავლებლებთანაც იუსტიტები ჩამაყრივნენ, მაგრამ ამ დროს უნდა გენახათ პოლე გონება გასსნალი და ღიჩხებისანი ხასიათისა, რომ გორ ცხარედ დაპარაკობდა სემინარიის ბაღკონსე ბელისკის სამზღვარ გარეთ დაწერილ უკანასკნელ წერილზედ — გორკლის პატონებისკენ მიმხრობაზე და მის სისტინიზმზედ... უნდა გენახათ სიმნო, გიგა და სხვები, და გატაცებით კითხულობდნენ დობროლიუბოვს, პისარევს, რომ გორს გაგიყებით დაეძებდნენ ხოლმე «სოფრემენივის» რუს-ხელო სლოვოს“ ნომრებს და სხვა გამოჩენილ რუსულ ნაწერებს... უცენზურად ხელონაწერები რუსული გამოჩენილი მწერ-

ლებისა ვარდუბოდნენ მათ ხელში და ესენიც ცხარედ სვიდნენ ყველა ამეებსედ, ერთათ მოყრილნი ბურსის რთახებში. აი გამართებოდა ხალხი მათ შორის ცხარე ბასი საერთათ მიწის მფლობელთაზე, რომელიც აეო იმ დროს ახლანდელივით ცხარე კითხვა — მკნი, ლაკელე, კაკელინი — ყველა ესენი თავიანთი შესედულობით ამ საგანზე უხსნიებოდნენ მათ ლაპარაკში, რომელიც სძირად გათქნებადის გრძელდებოდა. ამყათ მოსაგონად რომ იქნება ეს ყველა მათგანისთვის — არც ჩვენ „კრებულ“ — „მნათობის“ სტრუქტურებს ავლებდნენ ისინი დაუღუჭავათ...

წინანდელ აყაყუსულ ბურსასაც ჭეფან და თავისი „მედისპუტე“ და „ნაკითხი“ ბურსელები; უამისათ არც წარმოსადგენია მეტაფიზიკური სისტემის მიმყოფი სემინარია. თითონ ჰალესაც და მის ამხანაგებსაც ცხადათ ახსოვთ ის წინანდელი მედისპუტე ნაკითხი ბურსელები, რომლებიც დიდრონი საკითხავი წიგნებით მთელი დღე უღალავათ დაბიჯებდნებ სემინარიის ბალონზე და კითხულობდნენ. ახლამ ის, თუ როგორი მოწიწებით ეცლებოდა მათ ყველა უბრალო სემინარიელი, დიდ სწავლულათ ისენიებდნენ იმათ და არც ერთი მაგარ მუშტა ბურსელი არ გაბედადა მუწლუგუნის წაკვრას, თუმც დანარჩენ ამხანაგებს სულ ქისტებით ეოხუნჯებოდნენ: გეგელი, სპინოზა, კანტი, შელინგი, დეკარტი და სხვანი — აი საგანი კითხვისა თუ ლაპარაკისა მამინდელი ნაკითხი ბურსელებისა. შექქეს კლასში გატაცებული რომელიმე ფილოსოფოსით, მამინდელი ბურსელი შეუდგებოდა მის სისტემის კითხვას, სემინარიის ბიბლიოთეკაც: სავსე იყო ამისთანა წიგნებით. მაგრამ ამ ახალმა ხანამ შეცვალა ბურსა, და ის მალე მატერიებიდან დაბაღსე და უფრო სასარგებლოზე ჩამოვიდა.

პოლე სსსრთიანი და თანაც გულ-კეთილი ახალ-გაზდა
 იყო. მისი ცუცხლივით თვალები, დალაგებათი და მოჭრითი
 სიტყვა-პასუხი, დაუფერობა და უფეროსის სისამაგლის ცხვირ-
 წინ გაკილვა, ამხანაგობის ინტერესების სუფით და გულთ დაცვა
 — შიშსა ჭბადაკუნენ სემინარიის ძალების დამამსობ სა-
 ზიზლარ იუზუიტ ინსპექტორის გულში და აგრეთვე სხვა სა-
 ზიზლარ მასწავლებლებში. ერთ სამხედრო ისტორიის მასწავ-
 ლებლის ქტევამ, რომელიც დიდს სისასტიკით თხოულობდა
 წლების და რიცხვების ცოდნას ისტორიაში, აგრეთვე სხვათრი-
 კაც ცუდათ ექტეოდა მოსწავლეებს, იქამდის აუძღვრია პოლეს
 გული, რომ ეს წამოღვა გლასში და უთხრა: „როგორც თქვენ
 ვკასწავლით, ეკ კაცთ სწავლება გო ანა, ძაღლების წვრთნაო!
 გაბრზდა ამხედ მასწავლებელი და შეიტანა სასწავლებლის სა-
 მმართველოში საჩივარი პოლეზე. შეიკრება მასწავლებელთა
 რჩევა, სადაც პოლე დაიბარეს. აქ პოლემ დინჯათ და დალაგე-
 ბით დაუმტკიცათ, რომ სისუფელეა შეიყუების ცხოვრება, რმა-
 ნობა, რომელიმე შეიფის და მის საყვარლის ოინების სწავლა
 ისტორიაში და შერე მათი დაბადების, სიკვდილის და რმიან-
 ბების დაწყობ-გათავების რიცხვების შესწავლაო. აქ მოიყვანა
 ციტადები მენაიურებისა; მაგრამ რჩევა გაბრზდა ამხედ და
 უკელს უბედურმა თავმა გადაწვიტა, რომ მათ წინ მდგომი
 შაგირდი ხელმწიფის და საზოგადოების წინააღმდეგიაო... ინს-
 პექტორმა კი დინჯათ ააღო სინადის პრეგრამმა სემინარიის
 შესახებ და ამჯათ წაიკითხა: შესწავლეთ მტკიცეთ და ხრონო-
 ლოგიურათ ილოკაისკის ისტორია. რა გაათავა ეს, პოლე კარ-
 ში გამოუშო, მხოლოდ რჩევაში კი ასტყდა ბასი — ზოგნი ამ-
 ბობდნენ, რომ ეკ შაგირდი რომელსაც გაკვეთილის მაგიერ
 უფითხნია უღმერთო ბოკლი, სპენსერი და სხვები, ესლავ უნდა

ჟანდარმის ჰოლგოვნიკს გარდაცუეთო, ზოგი გამორიცხვას ჰკო-
გუროარზე მიწერით ამბობდა, ზოგი რას და ზოგი რას ..
გათავდა იმითი, რომ რადგან საშიშია მთავრობამ სასწავლებ-
ლის მმართველობას საუკედური არ მისცესო, იმიტომ არ გი
გამოვაცხადოთ, ჰოლე ჯაფოიძე კარში აღარ გაუშვათ და სე-
მინარიის კედლებში განუშორებელ შედამხედველობის ქვეშ კი-
ყოფილიოთ .

ამ გარდაწვეუტილებას სასტიკათ ასრულებდნენ ინსპექტო-
რიც და მასწავლებლებიც სამ წლამდის; მაგრამ აქ გი მაინც ვერ
გადურჩა თავის ბედის წერას!»! დიდი ტანჯვით აიტანა მან ამ
სამ წელიწადის განმავლობაში კვირაობით კარში არ გასულა,
როდესაც უკელა სემინარიელი ამ დროს ბილეთით დასეირნობ-
და თბილისში თავის ნებაზე. მაგრამ საკითხავ წიგნებს გი სე-
ლაც არ იკლებდა და ისე ოსტატურათ, რომ ვერ ვინ მოასწ-
რობდა; მაგრამ აი, აგი გაუწერა ღმერთი და წააწედა ინსპექ-
ტორი იმ დროს, როცა იგი ფლეროვსკის თხზულებას კით-
ხულობდა. აქ გამოსტაცა ინსპექტორმა ჰოლეს სელიდგან ეს
წიგნი, ჩანბევისა სამმართველოში და, რექტორის თანხმობით,
იმავე საათსვე აფრინა კაცი ჟანდარმების ჰოლგოვნიკთან. რო-
გორც რექტორს, ისე ინსპექტორს საშინლათ ეშინოდათ რადაც
„იდეებისა“, რაზედაც მათ ცირკულიარი ცირკულიარზე მოსდი-
ოდათ, რომ არ „მიუშოთ სასწავლებელშიო“. გეგოთ კიდევ
რომ ეს იდეები, წიგნებშიაო და თუ თქვენ ვერას გასდებით,
ჟანდარმის სამმართველოს გამოუცხადეთო. რომ მოაგონდათ
ცირკულიარის ეს უგანასგნელი სასტიკი სიტუებები, აფრინეს კი-
დეც იქ კაცი ..

ცოტა ხანს უკან აიძო კიდევ სემინარია ჟანდარმებით.
ჰოლგოვნიკი ამათი, ქაწოველთაგანი, ბალგონზე გამწარებულდ

უგვირგვინად სემინარიელებს: „რას შერებით, ყმაწვილებო, მთელი საქართველო დაიღუპება, რას შერებით!... «ტყვილათ იტყვიებთ თავსა, ბატონო,» დინჯათ ეუნებოდან ამ დროს სიმნო — ზოლე კი „ვირის ახანოში“ უკვე წაბანებულ იქმნა...»

საში თვე დაჰყო ზოლემ ციხეში და ჰრეკურონს უმსრულად ყოველ დღით თავის ბედნიერის თვალთ. ჰრეკურონი დაწმინდა, რომ აქ იღუები არა არის რა და გამოუშო ის...»

სემინარიაში არათუ არა ამხნდა რა, მაგრამ ახალ სიონს მინც კი ჰკრძნობდნენ ახალი დროის მეძებრები, იმიტომ უსახუქროთ ხანა თაგ-ხედი ბესლაბა სემინარიის მმართველობას,

ციხიდან გამოსულ და სასწავლებლიდან გამორიცხულ ზოლეს, რასაკვირველია თავის სახლო არა ჰქონდა რა; იმიტომ მისმა ამხანაგებმა სემინარიაში შეაგრძვეს შვიდ თუმნამდის ფული. აქედან ზოლემ იყიდა საკასო იარაღები, დაქირავა დუქანი და მიჰყო ხელი შეკასობას. თანი უნდა უკვდავი ფოფილიყო და შამოსაკლით უნდა ეცხოვრა ზოლეს. არ გასულა ამის შემდეგ ნახევარი წელიწადი, რომ სემინარიიდან გამოსაგდეს ზოლეს ამხანაგი — სოლო, რომელიც ზოლესე უფრო ულუგა ჰურო და საწყალი იყო, იმიტომ ზოლემ მას ღანთომე შეკასობა; თითონ კი დაიჭირა ჰატარა ოთასი, იყიდა ნახაფი, ბარი, წიკაქვი და დილა-ადრიან ამდგარი მიდიოდა ნათლუსში, სადაჰ ქაღაქიდან გატანილ დანოცილ ძაღლებს სამუდამოდ ასაფლავებდა. ამ ჰატაროსან ხელობაში ზოლეს დღეში ექვს ანაზს აძლევდა ძაღლებს მხოდავი შეიჯარაღყო. საღამოთი მიდიოდა შინ ზოლე, კითხულობდა და სწერდა შუა ღამემდის. ან მიდიოდა ნაცნობებთან სახასოთ, აზრების გასაზარებლათ... შეეღებოდა ხოლმე ძაღლების მარხვასაც ბოლო და ზოლე სამუშაოთ მიწხოვეის ქარხანაში მიდიოდა.

IX

აი, სწორედ ამ პოლესთან მიიყვანა სოფლიდგან ჩამოსული სიმნო ერთმა ასოთ ამწეობსა. შავიდა სიმნო ვატარა დაბალ ოთახში, რომელიც იყო გუგის სიღის იქითა. ოთახში იდგა ორი ძველი კრატო. ერთ მათგანსე იწვა პირ-ქვე ასაღვაზდა, რომლის შავი და ელვანე გრძელი თმები საამურათ იყვნენ გადაურლილ-გადმოურლინი მხრებსედ კუნჭულში ელავა სინათვი, ბარი, წერაქვი. იქვე იყო დაურლილი შიწალის იარაღი დასვითურთ. ფანჯარასთან კი თავსდებოდა ძველი სტოლი, რომელსედაც აკოკოლაკებული იყო ბლამა წიგნები; ფანჯრებიც ამავე საგნებით იყვნენ დაჭერილნი. სტოლს მოსვდომოდა ხამის გაღვილ ჰერანგით პოლე და გართული იყო წერაში.

— პოლეს გაუმარჯოს! ამოთქვა სიმნომ და მიუახლოვდა მას.

ოჰო! სიმნო! საიდგან, სიმნო?... რა რიგი გამტკრინებული ხარ. დაჯექი ერთი და შითხარი შენი თავ-გადასავალი!... ეუბნებოდა სინარულით პოლე და თან მაგრა ანთიკვდა ხელს.

— გეტეობა, პოლე, უჯიგრო კაცი ხარ, თორემ რატომ ჯერ შენი ძმის—ტვლეზიას ამბავს არა მკითხავ? სთქვა მძიმეთ სიმნომ და დინჯათ ჩამოჯდა იქვე კრატოზედ.

— რა დროს ტვლეზიას—სულელებისთვის სულ აღდგომია... შენ შენი მიაძბე

— ეგ რომ მართალი იყოს, მგონი მეც არა ვარ შორს იმათ დასიდგან და ჩემთვისაც ყოველგან აღდგომა უნდა იყოს; მაგრამ ვაი, რომ აგრე არ არის — სულელებს ყველგან ჭპარასკენ.

— სწორედ ჰანსსავე, მაგრამ არ ჰკრძნობენ და მათთვის სულ ადვილად არის. თსინოლოგიურათ ასე არის, ჩემო სიმნო და ამის გარდა, მაგ შენ სიტყვებში ცოტა თავი მოგაქვს — გეტყობს, შოლის შემდეგ ამ რაი თვის ცხოვრებაში გასვლას შენზე ბაირონისეული ბრჭყალი გაუგრავს — სევდიანი ..

— სევდიანი და არა ბაირონისეული, რადგან ამ ბრჭყალის ბოლოში სრულებით უიმედობა აქვს.

— არა, სიმნო, მაგრე ნუ შელანაჩაკები, ჩვენ ძალითა და ღონითი სამსენი ვართ და აგრე მალე არაზე მაგველევა.

— მაშ ანა რომელი იმედები უნდა ვიქონიო! რუსეთში მინდოდა წასვლა სწავლის აღძრული წუთკვილის მოსაკლავად, და ჩემი გადაურებულნი მშობლები გამიძგნენ წინ. რაღა დამჩიომა? შევიდე სამსახურში, ვათხაჭუნო კალამი?! ეს არას ჩემი ბოლო? კანცელარია და ბუღვარი უნდა ვცვითო?!

— მაინც გეტყვი, სიმნო, რომ აქაც ვიმოვით ნამდვილ საქმეს. მარტო დაცქერება უნდა. რაც შეესება სწავლისადმი ლტოლვილებას, ეგ არა გვხდება მე და შენ სვედრათ, რადგან ეს ქვეყანა ასეა მომართული — ვიბრძოლოთ იმისთვის მაინც, რომ შემდეგ ამ საქმეებში შეღავათი მიეცეს ჩვენისთანა ბიჭებს. დაათავა შოლემ, როდესაც სიმნო უგმაყოფილოთ, ტუჩ მოკუმწული იჯდა... ამ დროს გაიღვიძა კრავოტზე მწოლიარე გიშრისთმანმა ახალ-გაზდამ. რომელსაც უნალოზის ჰერანგი გაშოუნდა ჟილეტიდგან. შავი პატარა წვერი, არწივის ცხვირი და კლვარე თვალები მშვენიერ სანახავს ჰხდიდნენ ამ ახალგაზდას. იმან თვალი მიახვიანა სიმნოს სახეს. აი ამ დროს შოლემ კიდევ გააგნო ისინი ერთმანეთს. მალე გაიმართა სიმნოსა, შოლესა და ამ ახალ-გაგნობილ სტუდენტის შორის ცხარე ლანაჩაკი. სტუდენტი სძახავდა უძღვითოთ აწყო მდგომარეობას. სიმნო არამც თუ

სთანხმდებოდა, ანამედ ამ ორი თვის წასულს სოიულის ფაქტებს იგონებდა მის აზრების საბუთებათ; მაგრამ გატყუებით შეკლის გზას იკითხვიდა. ლასალი, მარკაი, დიუჩინგი, რობერტუსი ისმოდა ამ უკანასკნელი კითხვის ჰასუსად სტუდენტის პირიდეგან.

— ეგ შორეული ლამპარია, ამბობდა ამასევე თვისებურათ დინჯათ, ზოდე. ახლო! ახლო! გაიძახოდა ისა...

— ხალხში გასედა, მისი მიღრეკა შორეულ ლამპრისკენ იყო მომელა ამ ლამპარკისა, რომელიც გათავდა მარტო გათენებისას...

შაქრო.

(გაგრძელება იქნება)

გული-სწორი.

სიზმარში ვნახე შენი სახე, ნახი, ივერ შერთალი—
ღვთის მშობლის წინა ღმრთობდით, ცრემლებსა ღვრიდი.
ეკ შენი გული, ჭეშმარიტად, მუდამ მართალი,
თავის გულის-სწორს მწუხარებით მიხსენიებდა.

* * *

კმაჩა, საწყალო! გულის-სწორი სიმატლის ძებნით
ბეკრჯერ ნარ-ეგას საცოდავად დაულადრია:
მას უძებნია გზა სიმატლის მუდმივი ბრძოლით,
ეხლა ვი ქვეყნის მანქანებით განწირულია...

* * *

ნულარ მანაღვლებ, გულის-სწორო, ისეც დატანჯულს,
მაგ წრფელი ღმრთობით მტრისა გული არ მოხბილდება,
მარტო ამას გთხოვ, შეგობარო, რომ ტუსადის გულს
სატანჯველათა სახე შენი ნუ ესიზმრება...

სანდრო.

კინტოლობა „ზრომაში“

პატრივტიკულმა „ზრომაში“, თავის მეტადინეობით, იპოვნა ჩემში „ნიადგი“, ე. ი. მე დღეის იქით შევიქენი მისი გულს-მოდგინე. მკითხველი (ან დაივიწყეთ, რომა დაბეჭდილი სიტუ-ვის მკითხველების რიცხვით აისხნება მისი ღირსება—ისილეთ უ. ბოსლეკელი „ზრომაში“ № 17, ასე რომ ყველასე მაღალი ღირსება აქვს ჩვენში კალენდას და უარამანანს“) ამ კვარი ცვლილებას მოახდინეს ჩემში ღირს-სახსენებელმა ფელეტონებმა უკანასკნელ ნომრებში—ფელეტონებმა უ. კეზელისა და მეტადრე გამორჩენილი, ჭკვიანი, მეტნიერი და მეტად მახვილი უ. ბოს-ლეკელისამ: ამას იქით მე „ზრომაზედ“ ხელს ვერ ავიღებ. ჩემ უმთავრეს დანიშნულებათა ვსთვლი, ღირსეულათ ვადევნო მას თვალ-ყურით.

რადესაც მოსკოვის დიდმა მოგვმა გამოიღაშქრა ქარ-თულსა და სომხურს თეატრებზედ, მხოლოდ მაშინ აიღო ხელ-ში მთელმა საქართველს იტალიგენციამ ამოსკოვის უწყებანი. ამ დროს რომ უცხო ვისმე შეესდნა ჩვენი ნასწავლი საზოგა-დოებისათვის, იფიქრებდა, რომ საქართველს საქმე ეჭითანათ დაღუპვილს, რადგან მისი წარმომადგენელი თუკებებიან ისეთ სანაგვეზედ, როგორც გასჯამთ ზემოთ მოყვანილთ თრგანი დიდი მოგვისა. რასაკვირველია, ეს აზრი შემტდარი იქნებოდა-

აქ სულ სხვა ინტერესი მუშაობდა. იმ ინტერესმა გაიარა, და დღეს ისევე ინტელიგენცია მარტო გულის რეკით თუ შეხედავს «მოსკოვის უწიებას»; თორემ იმას გულ-გრილად ხელში ვერ აიღებს.

მე ვერ მივხვდი ჩემ თავს ნებისა, რომ შევადარო გასეთი „შრომა“ დასახელებულ მოსკოვის სანაგვეს, თუმცა გულ-უხვი და შეტყვევლი უ. ბოლშევიკის აზრით მე უეჭველად «დამთხვეულიცა» ვარ, სულელიც, უგუნურიც, უმეტარაც, ცოფიანაც. გიჟიც, ბნელიანიც, რეტიანიც, „თვალებიც სისხლისაგან ბაჭეს დაწითლებული“. მხოლოდ ეს კი შემთხვევით ვაღვიარო, რომ გულის უური, რომელიც დაიმსახურა „შრომამ“ ჩემის მხრით, არა სხვა რიგთან რამეს მიეწერება, არამედ ისეთს თვისებას, რომელიც ყოვლად შემძლებელია გასეთის ზნეობით დატყუებში და არა ამაღლებაში. ეს სანწიურაა, მაგრამ გასეთისთვის კი სასარგებლო და «სანადაგო» ე ი. მკითველების რიცხვის მომხმარებელი. ვიტყვოდი რასმე უ. კეზელის სამხედრო ფელეტონებზედ, სადაც იმან გამოილაშქრა, არამც თუ მარტო ქართველ ქალებზედ, მთელი ქვეყნის ქალები, ერთი კალმის მოხმით, სულ ერთიან მტრათ აქცია: მაგრამ ეს საჭირო არ არის, პირველათ მიტომ, რომ ყველა სინიდიისიერმა ადამიანმა დასასიურა. ახალგაზდა ავტორი დამსახურებული ზიზღით, და მეორეც იმიტომ, რომ ვინც (სახელი მათი — ლევიონ, ანუ „ნიადგი“) აღტაცებაში მოვიდნენ ამ საცოდავი ფელეტონებით, იმათ ცივი წყლივით დაესხათ გახურებულ საკეპზე მშვენიერი და გონივრული სტატია უ. ნაზაროვისა. დარჩა საწყალი რედაქცია ამრომისა, რომელსაც ჰგონია, რომ არავითარი განსხვავება არა სუფიკს მტელსა და ბატკანს შუა, რადგან ორივენი ცხოველები არიან: უუ. კეზელი და ნაზაროვი ერთსა და იმავე (?) აზრზედა დგან.

ხანოა. რადგან ორივენი ჩვენ დავბეჭდეთ, და სანაშენაკო რა აქვთო! ამისთანა ტვინის ვატრონიებს კალამი გი არა, გუტები რომ დაამტკრიოთ სურვსედე, მანცე თავის თიღოლსოფიას გერ უმტყუნებენ და თავიანთ გუჯწრთელობიოხ იტყვიან: „ზინარების მადლმა, განსხვავება არა არის, რაო! ამათთვის არა ღირს და-
 ვარკვი უ. კესელის თეოლოგისედე: თითონ უ. კესელი გი მტვიცნოთ ვარ დარწმუნებული, მიხვდება შეცდომილებას და ვიდრე დასწევდის მას ამ მოკლე ხანში...“

მასსადამე, ხელთა მჩხება მატრო უ. ბოსლეკელი. შერევისზე რა ნაკლები გახლავთ ეს ასაღვარდა! ამყობით არ ჩამოგვარდება ღომისა, შეძლებით გერგუდეს, უმეტრებით თითონ ლუარსამ თათქარიძეს, რომელიც თავის პოლიტიკურ განვითარებას ადვილარებს დარწმუნთან საუბარში: „ათსუსი არ არის, რომ შეიგი კრეკლე გი მაწაში უნდა იდვასო, და ჩენი მზელი დავითი გი ცოცხალი იყოსო! მხვილი და მალხაზი ბოსლეკელიც ასე ამბობს მისგან დაწუნებულ «იმედსედ». რაც შეეხება მის ლიტერატურულ მოწოდებას, ამასედე ნუქას იტყვით: ის არ ჩამოჩნება თვით „დედამთილ სოფიოს“. ყველა ამ ხელონას ზედ დაუმატოთ ღონობა კინტუს დანელოვნება დანძღვარებისში, და თქვენ წინ აღსდგება ისეთი სპეციალი სურათი „სანიადაგო ნიუთისა, რომლის არსებობა მართლაც საქადილოა და რომელსედეც შეგიძლიანთ იქონიოთ დაუბოლოვებელი მოსასრება და ბაასი. ეს შემეული თაფული „სანიადაგისა“ გახლავთ უ. ბოსლეკელი.“

ჩემი თანამოაზრენი მიჩვედნენ, რომ ამისთანა მართლაც „სანიადაგო“ მწერალსედე არა ღირს რიგინმა კაცმა ხმა ამოღოს ბეჭედში — ტყუილათ გაიტყუიანებს ხელსაო კინაღამ გაუგონე მეცა. მაგრამ როდესაც „სანიადაგმა“, ანუ მკათხე ღმა, ჩაისვა:

თავის გულში უ. ბოსლეველი, როგორცათც მისი პეტერბურგ-
 ლელი კოლეგა უ. კეზელი, და მიეტა კმაყოფილებას, ჯერ ამო-
 ყრილი; როდესაც მომაგონდა ერთი ბნელი ხანა ჩვენი საცოდა-
 ჭი ლიტერატურისა, აკერ ლანძღვა-თქევამ რომ განაძევა უოკუ-
 ლი პატრიოსანი აზრისა და გრძნობის ტრიალი და დაიჭინა
 უღინსმა ღირს უღთა ადგილი: მაშინ აღარ შეიძლება დათანხ-
 მება სინთეზად. ამას მოემატა სიბრალეული უ. ბოსლეველი-
 სადმი, რომლის გულსაც განუსაზღვრელი თავ-მოყვარეობა შუა-
 ზე გახეთქავდა, თუ სინთეზში გაკატარებდით მის კინტოურ გა-
 მოწვევას. ამ მიზეზების ძალით სინთეზ მოუხერხებელი გამოდ-
 გა. მაგრამ ხმის ამოღება ამისთანა მოულოდნელ შემთხვევაში
 ძალიან გამიჭინდა. რა ვქნა, საიდგან დავიწყო ლაპარაკი, შეთქი?
 მომაგონდა უკვდავი რუსთაველიდგან ფრიდონის სიტყვები:

„ვისთქვი, რათა, რას ვამსგავსო, ფრინველია ანუ მხეცი“.

დამწყო გინებიდგან? — არ შეიძლება: თუმცა ნათქვამია, რომ
 მტერი თავისივე იარაღით უნდა მოიგეროვო; მაგრამ პირველი
 ესა, რომ ჯერ ამისთანა უზნევარ კაცს, როგორც ნამდვილათ
 განლაკათ უ. ბოსლეველი, ახა რა მტრობა შეუძლიან! მეორედ
 ისა, რომ ლანძღვა-გინებს არც შეესწავივარ ჯერ და ისიც ვი-
 ცი, რომ ეს ხელობა ამცირებს არა მოწინააღმდეგეს, არამედ
 თითონ მას მიმდევარს, აი როგორც საწყალ ბოსლეველს მო-
 უვიდა ელემენტარული ჭანგების უცოდინარობით. ლანძღვა არც
 ვარკა და არც საყადრისია პატრიოსანი კაცისთვის კერძო ცხოვ-
 რებაში და მეტადრე მიწერლობაში. მაშ რა ვქნა? ლანძღვა რომ
 გამოაქცალოთ ამ სპიტრანტირო „ნიადაგს“, რაღა დაჩნება ხქა?
 — არაფრისკან. არაფერი. შენე ჭირიმე, აზრებისა და გრძნობე-

ბის ჩონქოლი ავობამთ თვალებს და გაზატიქებინებებსთ ავტო-
რისთვის ამ კინტოურ სისუსტესა თუ!

უნდა დავაკმაყოფილო მასვილი ბოსლეველის თაუ-მოყვა-
რეობა და გუაწროველად ვაღვიარო, რომ იმისმა «ლიტერატურ-
რამა» ძალიან ჩამაბიქრა, დამლადა, დამჭანცა და უფრო ძალიან
მანყენინა: უველათერს მოველოდებოდი ჩემის მოწინააღმდეგესა-
გან, გარდა უღირსობისა და უაზრობისა. როცა მწერალი
ამისთანა შარა-გზაზედ გამოითხოხარეებს და თანაც ამაყობს იქ
«თავისუფალი» ტყვეით; მაშინ არა გმარა ასეთ ქმნილებას უთხ-
რა: შენი საქციელი ეწინააღმდეგება ზნეობას და მოკლებულია
აზრსა, ამიტომ შენთან ლაშარაკი არა ღირსო. ეს ქმნილება
ურესად შესტებ-შემოსტება და ამასობაში იჭნება წინდის მ-
გარტყას. ეს არაკისოვის არ გახლავსთ სახარბაელო.

შემდეგ დიდის კაი-ვაგლახისა და „ტანჯვისა“ მე დავადექი
ქვემო მოყვანილ გზას, რომ ახგარნიშები გააწმინდოთ მე და
ბოსლეველმა ერთმანეთში. ამაყმა ბოსლეველმა მოაწადინა მრთე-
ლი „იმედის“ და მეტადრე ჩემი განადგურება, აიღო ხუთ-ფუ-
თიან ხელში უშუალებული კეტი, და გამოჭანდა ჩვენგან. მაგრამ
საცოდავი რამ სანახავი იყო გერგულესი, როდესაც იმან ეს
გება კეტი, რამდენი მოიქნია ღობომა ტინტოური ღონით,
იმდენი აკვცდა ჩვენა და ითხლიშა თავში. ისეთი გამწარებული,
დაჭრილი და გაბრაზებული იყო, რომ ამისთანა უღმერთო
თხლასუნი ვერ იგრძნო საწყალმა და არ დაავდო კეტი ხელიდ-
გან, ვიდრე ღონე-მანდილი და თავ-სისხლიანი არ დაეცა მიწა-
ზედ. ესლა მე მინდა დავთვალო ეს თავისი თავის გალახვა
მასვილი გერგულეს-ბოსლეველისა და თანაც დავიბანო ხელი,
რომ ჩვენ არას შუა გახლავართ, ჩვენ არც დაგვიკრავს ამისთვის
კეტი და კერც მოვასურებთ იმოდენა კეტის ხმარებას...

აი რაგორ მობდა საქმე:

„დასტურებულ ოცნებებში“ მე კმატავდი ჩვენი მწერლობის ვაგლასხს. ჩემი აზრი იყო დამსახურება აგრეთვე ჩვენი ცხოვრების უმთავრესი წაგლასხინც, კიდევ დავხატე, მაგრამ, ჩემდასამწუხაროდ, ვერას გზით ვერ მოვახერხე გამეზიარებინა იგი «იმედის» მკითხველებისათვის. ეს შეადგენს იმედის «ტანჯვას», და აქ არც თავის გამართლებას ვაპირებ. უკუკრები იმას, რამაც მკითხველის უუკრადლებამდის მიაღწია. იქ ვიძახებდი, რომ ქართული მწერლობა არა დგას მკვიდრ საფუძველზე, გზა-დაბნეულია, ცხოვრებას კი არა ჭხატავს, იგი ძლივს მისჩინალებს მას ვუღეს უკან და ამიტომ არავითარნი ვაგლენა არა აქვს თითონ ცხოვრებასედა, იმას არ უღვას შირში სული, მეტქი. ან საიდგანუნდა უღვას სული, როდესაც თვით მწერალი შემთხვევით აიღებს ხელში კალამს ხელში და შემთხვევით ვაგდებს მას ხელიდგანა, მეტქი. ამას მოუყვანე მწარე მაგალითი გამოჩენილი ილია ჭავჭავაძის მწერლობის ბედიდგან, მეჩე მიუბრუნდი იმ უბედურ მოკლენას, რომ ვერ ქართულ ლიტერატურას არ შეუტვიტებია თავი დედა აზრის გამოსაკვლევად და ამიტომ ვერ გაუგია თავისი შირდაპირი გზა, რომელსაც იგი უნდა მტვიტედ დაადგეს, მეტქი. მხოლოდ ამ გაუგებრობით აინსნება, რომ დღეს ჩვენ უსუსურ მწერლობას თავის მოვალეობად გაუნდა — ჩააგონოს ქართველ კაცს, რომ იგი ქართველია და არა სხარსელი, ამიტომ უნდა თავისი სამშობლო ჩინეთზე უფრო ძრიელ უყვარდეს, მეტქი. ამ მიმართულებას არა აქვს არც მომავალი და არც აწმყო, მას არ შეუძლიან მისცეს ადამიანს არავითარი აზრი, რადგან ყოველ კაცს ძალაუნებურად უყვარს თავისი სამშობლო — ეს სიყვარული ბუნებითი თვისებაა, ის ჩანებრეულია თვით მხრუნველი ბუნების ხელით, და არა ცრუმეტყველი «ამაყლის

შვილების» დასითა, მეთქი. ქართველს უყვარს ქართული ენა, სომეხს სომხური, რუსს რუსული. მაშასადამე, თქვენი მოქმედება, «შვილთა მამულისათა»; მხოლოდ ჩხირკედელაობა განიღის, რითაც ამცირებთ მწერლობის ასპარეზს, თქვენ საქუთარს სახელსა და სხვანი. ამით ჩვენი სამშობლო აზრი დგება უკან და ეს მეტად სამწუხაროა. მიაქციეთ ყურადღება ჩვენი ცხოვრების მიმდინარეობას, გაიგეთ მისი ვაგლახი, გამომიღეთ, ახსენიეთ და აწიეთ მაღლა საზოგადო აზრი, მეთქი. როდესაც უოველივე ესეები გაკეთდება, მაშინ შეგატყობათ უკეთესი მამულის შვილობა, და იმათ მოჭყეება თავისთავათ ენაცა და ჩვეულებანიც, მეთქი. სამშობლო ქვეყანას უნდა საქმე და თქვენ გი ჩხირკედელაობთ. ეგ დიდი დანაშაულობაა ჩვენი ქვეყნის წინაშე, მეთქი.

ეს იყო ჩემი დანაშაულობა, რისთვისაც სწორეთ ვყარს მაცვას მახვილმა ბოსლეველმა (ამ სიტყვებით მხოლოდ ვაკმაყოფილებ მის თავ-მოყვარეობას). მაგრამ არა, უკაცრავოთ, ეს არ შეადგენს მისი უღონო გაბრახიანებულობის მიზეზს. ესაა მომაგონდა, რომ იმ სტატიაში მე შექონდა შემდეგი ფრაზა: «აჲ, ნაჭერი ხორცისა ჰინსა ჰინა» (როგორც სათუქვლიანად ჩამჭრა (?) უ. ბოსლეველმა). «აჲ აქ რა არის დანაშაული, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, უზომო თავ-მოყვარეობას ბევრი რამ შესძლება. ამ ფრაზაში კითხვითი ნიშანს მთლად მოუკლავს საცოდავი ბოსლეველი, დაუჭრია და გაუბრახებია; უნდა გამომიღეთ, რომ ვერ ხანდა არ მიხდოდა ასე ცივად გამეიტუმრებინა ასალ-განდა მწერალი, განვიძრასე გიდეც, რომ ათიოდე სტრიქონით სუფურ ენახედ მიმეცა მისთვის ელემენტარული დარიგება; თუ როგორ უნდა მოიქცეს მწერალი სალიტერატურო კითხვების გარჩევაში. მაგრამ მაშინვე მიუხედავ, რა დამამართებოდა მის თავ-მოყვარეობას. აი ეს კაცობრათული შესრდება»

იყო მიზეზი, რომ მე მხოლოდ კითხვითი ნიშანი ვადუგარი. ახა რა შენაღვლებოდა ჩემთვის ვუფთავიყავი! ძალიან კარგათ მიყო მახვილმა ბოსლეველმა. ჩემი ბრალა. აქ ვის უნდა დავემდურა! თითონ ბოსლეველს? — ეს მჭვნარი სისულელე იქნება. იმან რა ქნას? იმან თავისი განუსაზღვრელი თავმოყვარეობა დააკმაყოფილა, როგორც იცოდა. ამას იქით ვიჭკვას ვისწავლი და კითხვითი ნიშნების მაგიერ სულ განკვირვებით ნიშნებს ვადუგარავ ჩემ ბრალის ბოსლეველს. ეგება მაშინ მანინც მოვიგო მისი გული. ჰო, ეს მომავლისთვის იყო. ესაა კი ვნახეთ, როგორ ამოიყარა ჩემი ჯავრი მახვილმა (!) ბოსლეველმა და რა სახით დაიკმაყოფილა თავმოყვარეობა.

მე ვამბობ — პატრიოტობა, მამულის სიყვარული, ბუნებოთი გრძნობა, მეტქი, როგორც სიყვარული დედისა, მამისა, მოკეთისა, სქესისა და სხვანი. ამის გულისთვის გამრავლებულმა ბოსლეველმა მომიქნია რკინის კვერთხი და გაითხლამუნა თავში: „უშმაკუული «იმიდი» ღაღადებსო — უოკელი პატრიოტობა ბუნებოთი გრძნობა არისო, ისე, მაგალითად, როგორც ყოფილი კაცი მათემანტიგოლისა, მიტომ, რომ მათემანტიგის სწავლის ნიჭი ბუნებოთია, როგორც უოკელისთერი ჩვენ ცოდვილ დედამიწასად“. მოწინააღმდეგის ასრის დამახინჯებას მწერლობაში მიქარვას ეძახიან. მიქარვას ან გაუგებრობით ჩაიდენს კაცი, ანუ უსინდისო განმრახულრობით. მე მინდა შეუმსუბუქო მახვილ ბოსლეველს, ეს მიქარვა და ავსსნა იგი გაუგებრობით და არა უსინდისობით. იმას არ ეუუჩება და ჰგონია — არც მე ვიცოდე, რა განსხვავება სუთუვის გრძნობასა და ცოდნის შუა იმან ის არ იცის, რომ ბავშვი დაბადებულგანვე გრძნობის შიმშილს და ცოდნით კი ჯერ არა იცის რა. ამიტომ მეტად მახვილად (!) ადარებს პატრიოტობას და მათემანტიგას ერთმანეთს. რა ქნას!

უნდოდა ჩემთვის გაერტყა და თითონ კი მოიხვედრა. მეც და ვუწუო მას გამწარება? ეს შეუბრალებლობა იქნებოდა, მაშინ რა დაესაჯ იგი მართლაც ღირსია სიბრალულისა. ეს «მახვილი» შედარება იმას ზარბაზნის ეგონა ჩემი აზრის დასამტკიცევათ. შეიბრალებო, რომ ის კი ვერ დაამტკიცია და თითონ კი ცხვირით გაიტყნა.

მე ვამბობდი და ვამბობ, რომ შემთხვევას კაცობრიობის პრაგმატიკაში დიდი ადგილი უჭირავს, მეტქი. დასამტკიცებლად მოვიყვანე გასაკვები მაგალითი, უ. ერისთვის „სამშობლოდგან“ გოგია დიაკვანი. ისტორიული მაგალითებიცა მქონდა, მაგრამ მკითხველამდის, ჩუბდა სამწუხაროდ და «სატანჯველად», ვერ მიახწიეს—(გიდეკვაც ვიმეორებ, რომ ამით მე არ მინდა თავის გაშართლება). გასასკლებ უფრო ცნობილ მაგალითს, ილია ჭავჭავაძეს, რომელსაც მიედინა რუსეთის მოწინავე შუქი და ამოაღებინა ძალუმი ხმა. ამასვე გიდეკვაც მახვილი (!) ბასლეკვადი მიმასუხებს: „ეშმაკისაგან გვემულს ამიქდასა ჭკობნია, რომ საზოგადო წარმატება, პრაგმატიკა, მოგზაურობა, სსვათა-შორის, გამოუძიებელს ბილიკსედ, რომელიც მტკიცე კანონსედ არ არის დაფუძნებულიო... ისტორიის ცოდნაც და ისტორიული ფაქტების გაგებაც ამას ჭქვია!... მაგრამ დამთხვეულს ყოვლისფერი მიტკევა, რამეთუ არა უწიის, რასა იტყვის,“ (ეს მომეტებული სისუსტე გახლავთ სუტურასადმი). მკრე გადადის კიდეც იმ საქტიელსედ, რომელსაც მწერლობაში ჭქვიან დასბრალული სახელი—მიქარვა—ვითომც მე ვამბობდი, რომ შემთხვევითი ბრძლებიან ქართველი ახალ-გაზდები რუსეთში ამას კიდეკვაც მახვილად (!) მირღვევს უ. ბასლეკვადი: «რუკას უკაცრად, ბატონებო, «ამელი» ნამეტანი სიტხისაგან ბოდავს, თორემ ბონსედ მეოფი — რუსეთში ჩვენი უმაწვილების წასკლას სწავ-

ღის მისაღებათ შეხედავდა, როგორც ჩვენის ქვეყნის რუსეთთან დამოკიდებულების შედეგს, და ეს დამოკიდებულება შოკზაურ-რობდა ანა გაურკვეველს ბილიკსედ, რომელიც ექვემდებარება შემთსკვეას. ანამედ, თავის მსწით, იყო მრთელის წარსულნი ცხვრების შედეგად. (აიუსუსი ან არის, რომ ავსტრიის ამჰერა-ტორმა ან იცის, თორემ ის მაშინვე მთავარ სარდლობას მიანდობ-და მანვილ ბოსლეველს ბოსნიელებისა და გერცოგოვინელების დასა-პერობლად. ეს გამოჩენილი პოტენციალური სარდალი უამრავთ დანწმუნებდა ახანუებულებს, რომ მათ დამოკიდებულებას ავსტ-რიაზე თითონ ისტორიული და სოციალოგოური კანონები მო-ითხოვენ—ციცი!... თქვე ბუნების წინააღმდეგობა!... აი, გლადს-ტონი უფრო დემოკრატიული კაცია, იმასთან გამოლაპარაკება უფრო მოსახერხებელია. «ამედის» რედაქციამ განიძახა, თუმცა ძვირად დაუფლება, ტელეგრაფით აცნობოს ამ გამოჩენილ სა-ხელმწიფო კაცს, რომ «შრომის» რედაქციაში ზის ისეთი ალბი-მიკი, რომელიც, თავის შესანიშნავი მიქსტურით, ხელ-და ხელ ჩაახუმებს მაგ უმეტარ ირლანდიელებს, რომლებმაც ან იციან, რომ მათი დამოკიდებულება ინგლისზედ დამყარებულნი მტკიცე ისტორიულ კანონზედ... უ. ბოსლეველი!... უ. ბოსლეველი!... დემრთმა ვი ხელი მოგიმართოსთ, მაგრამ ძა-ლიან ნიადგზედ ვი «შემდგარხანო!» ამის მეტი ვი ანა მოიბო-ჟებოდა რა თქვენს დიდებულ გულში, ესეც ვერ დასტავთ და, ურალა ვითხვითი ნიშნისჯამო, ამოგდეთ იგი თქვენი გულიდ-გან, დაუკეტეთ კარები?! იმედი მაქვს, რომ კარებს ისევ გაუ-ღებთ ამ ერთად-ერთ თქვენ გრძნობასა და აზრს, თორემ რაღა დაგრჩებათ გულში «შრომის» რედაქციითურთ!...) ეს იმასა ჭკავს, მკითხველო, რომ შენ მათსრა: რჯვერ რნი რთხიარ. მერე მე მოქცე შემდეგთ მახვილი მოსაზრება ხელში: მკითხველი იქამ-

დის დამთხვეულია; დასიცხული, რომ ჭბოდავს, ვითომც არჯერ
 ორი ოთხი იყოს. ახა, ამასა ჭქვიან მათემათიკოს ცოდნა, ანა...
 ანატიეთ, რამეთუ არა უწყის. რასა იტყვის (ეს სემპატიას ხუ-
 ცურისადმი) არჯერ-ოარი ხუთია, და არა ოთხად, როგორც
 ცოდვიანი მკითხველი ჭფიქრობს, მეთქი. ეს იქნებოდა მხოლოდ
 გეტი, რომელიც მოგიქნივე შენა და თავში კი. მე გაყირუტი.
 ასე იმტვირვის ცხვირ-პირს; თავისივე ხუთ-იუთიანი სელებით
 ჩვენი საწყალი გერკულისიც. ესლა, ვთქვამთ, მე რომ არ მუშა-
 ნოდეს მახვილი ბოსლეველისა და გაკემგზავრო ქუთაისში, — ამ
 დროს ურბე გასქდეს ორთქლით მატარებელი, დაიფუქოს მთ-
 ლი «პოესდა»; მოვევე მეტ უხედურებში და მოვიტენო მარჯ-
 ვენა მკლავი; მე არ შემოდინან ვსთქვა, რომ შემთხვევით გამი-
 ფუჭდა ხელი, მეთქი: უ. ბოსლეველი ამ ერთიგული სიტყვისა-
 თვის მეორე ხელსაც მომტეხს, რადგან ის დამიმტკიცებს, რომ
 ქვანის გატენა ახსენება ამა-და-ამ მიზეზებით, რომლებიც დიდი
 ხანის მუშაობდნენო ვაჟო, ჯანა ქვანა აც გასწყვიტია! მე კი ხე-
 ლი მომტეხე და მაგრამ იქნება მცოდნე (!) ბოსლეველმა იმა
 ხვილას და თქვას, რომ აქ შემთხვევა კი არა, ჩემი «ბედის-
 წერა» იყო და მაგრაც უნდა მომსულადა, გერას გზით ვერცხუ-
 დებოდი მე იმას. რას არ ამბობენ მცოდნე კაცებო! ბოსლეველის
 შიკსებით, ახლა ფატალისტობაც შეცნიერებათ გადაიქცევა ... ერ-
 თი შაკალითიც ... მინდოაში მესი დამეცა და გამაქრო ერთ
 წუთში. ჩემზე არავის შეუძლიან სთქვას — შემთხვევის გარეშა უს-
 დო, თორემ ბრახინანი ბოსლეველი სხვა-ნაირად დაუტრიალებს
 მას თვალებს, რამეთუ მან უწყის რომელ მუხი იგი მსგეველობს
 განგებთა მღვთისათა და კაცი იგი იყო მოკლე ბედის-წერა-
 სამებრ თვისისა. ახა, რას უხამთ ამისთანა მეცნიერს! მაგრამ
 დაუთმეთ უ. ბოსლეველს დაფუძნება ფატალიზმის მეცნიერე-

ბისა და ვიდრე ის აღასრულებს თავის მღალღ დაწინაშნულებას, მანამ ჩვენ ამისთანა მოვლენათა დაკუძახოთ შემთხვევა: ბედნიერი შემთხვევა უფრო ნაკლებათ არის; მაგრამ მაინც არის. მაგალითი (ესეები მარტო ბოსლეველისთვის მინდა). ციხეში იმას უსწავლელი დამნაშავე, ცოტა ხანს უგან იმას მოუამხანაგეს ნასწავლი კაცი. სხედან ერთ სახლში. დროების გასატარებლად მცოდნე პირმა დაუწყო სწავლება უმეტადას. მთელი ათი წელიწადი ერთად იძინებენ. მერე გაუვიდათ ყავლი. უმეტადი დაშინა-შავი გარდაიქცა განათლებულ მოქალაქეთ და შეიტანა მეცნიერების სინათლის შუქი თავის ქვეყანაში... შემთხვევაა ეს თუ არა? შესაძლებელია თუ არა? ეს გახლავთ შესაძლებელი ბედნიერი შემთხვევა, რომელიც არ ექვემდებარება აჩაპითაჩი კანონს. მთელი ისტორია სავსეა ამ გვარე შემთხვევებით. ყოველი სახელმწიფო გაფაციცებულია თავის ტერიტორიის გასადიდებლად, სხვა სახელმწიფოების ხელში მოსაგდებათ. ომებში ხშირადა მუშაობს შემთხვევა; ხან ერთი საათის ქაიმაჩვეუ საკმარისაა, რომ დაეცე მოულოდნელად შენს მოწინააღმდეგეს ძილში და სულ აიგლო იგი. თუ არ ეს შემთხვევა, იქნება იმას აუკლებ შენი თავი, დიპლომატიაში ხომ განიხილ თითქმის არა აქვს ადგილი. ვინც უფრო მოსერსებული და გაიმეურნა, საქმედ იმას მიჰყავს ჩინატად. ასრე, რომ უბედური შემთხვევა ისრევე წაახდენს მთელ ხალხს, როგორც კადო პირს. აქ მარტო ჭკვანა ემარა, რომ ეს უბრალო ისტორიული მოვლენა გაიგოს კაცმა. ცოდნა ხომ რასაკვირველია, უფრო უკეთ შეამოწმებს მას.

ეს უ. ბოსლეველის გარდა ჩემ ქატატიაში ყველანი გაიგებდნენ, რომ ქართულთა სახლ-განდებში, რომელხნც იხრდენ ბოდნენ რუსეთში, შემთხვევით მოჰყვა ბუნებით ნიჭიერი ქართველი, ილიკო ჭავჭავაძე, რომელზედაც იმომედო დობრო-

ლიუბოვის და ჩუჩნიშკესკის სწავლამა ამით მე მხოლოდა ვსთქვით ილიკო ჭავჭავაძე რომ არ მოჭყოლოდა შემთხვევით იმ ახალ-გაზდებში, რუსეთის სინათლე ისე მტკიცედ არ გადმოეფინებოდა ჩვენ ქვეყანასა, შეთქი, მიტომ, რომ სწავლასთან ნიჭს დიდ ადგილი უჭირავს. ილიკო ჭავჭავაძესე რომ უფრო ნიჭიერი და გრძნობიერი ქართველი მოჭყოლოდა იმ ახალ-გაზდების რიცხვში, მაშინ უფრო სპეტაკი ნათელი ჩამოვარდებოდა ჩვენში. თითონ ილიკო ჭავჭავაძის რომ განეგრძო ზაგისი პირველ დაწეებითი საქმე, ესა ჩვენ ბედს ძალიან კელა დაჭეუდა იქნება უ. ბოსლეველმა გაიფიქროს ჩემი აზრი და კიდევ მომიწინაოს გუტი?! რა შენადულება, გაიქნოს — თითონვე გაიჩუყავს შუბლში. მართლაც, განა ქართველებში ილიკო ჭავჭავაძესე გონიერი, ნიჭიერი და გრძნობიერი გაცი არ მოიძებნებოდა? როგორ არა, ჩემო პატარა გერგულესო, მაგრამ შემთხვევამ ხელი არ შეუწყო, და შეუბრალებელმა ცხოვრებამ კიდევ მიაზა ან გუთანს, ან ურემს, ან ცუფსა და ან წაფდს. ასე ხდება ხოლმე «ყოველისთვერა ჩვენ ცოდვილ დედამიწასე», როგორც თქვენ იტყვით ხოლმე, მახვილობით გატაცებულნი... ისიც კი შეიძლება ბრდა, რომ რუსეთის განათლების მოძრაობა ჩვენ ახალ-გაზდობასე ვერ მოახდენდა რიგან. ზედ-მოქმედებსა. აკერა, აიღეთ ვერ რი მავალითა: უ. კახელი დღესაც რუსეთშია, უ. ბოსლეველი დიდი ხანი არ არის, რაც იქიდგან ჩამოვიდა. რა გამორიტანეს რუსეთის მოწინავე აზრიდგან? პირველმა ის შესაწინააღმდეგე შეხედულება ქალების დანიშნულებასე, რომელიც მამა სილვესტროდგან სამკვიდროდ დარჩათ აკსაკოვ-კატკოვ-სუკოვინ-ნესლობინებს, და მეორემ, ე. ი. უ. ბოსლეველმა ლუარსაბ თათქარაძის შეხედულობა სამოქალაქო ვითხვებსე. ლემურთა, მოჭკალი დემედიოა. ამასთან არ დავიწყოთ, რომ რიგენ

სამშობლოს სწელობითა ქადაგობენ თავიანთ „აზრსა“, რასა-
კვარკველია, «ნიადაგისთვის»...

იღ. ჭკვკვავამისთანა და აკაკისთანა შოეტები შემთხვევით
და გაუკვერავი ბილიკით არ გამოდიან და არ მოგზაურობენო,
მიქადაკის გამჭრიახი ბოსლეველი მათ დასაცველად. (ნეტავი
იმას, ვისაც ამისთანა ძალუმი მწერალი გადაეთაფრება და დაი-
ფანავს!) თითქმის შემთხვევას შეეძლოს ვისიმე დამცირებს
გამოჩენილმა ჯეტემ რომ შემთხვევით მიაქცია ყურადღება ცხ-
რის თაძას და გამოიკვლია, რომ თავის კენისა არის გაგრძელებ-
ა ზურგის ქედისაო, ამით ვითომ მან უარო არ გაითქვა სა-
ხელი! უდადესმა ნიუტონმა რომ შემთხვევით მიაქცია თავისი
გონება იმის ახსნას, თუ რომელი ძალითა ვარდება სიღვან-
ძირს გაშლია, და აქედან მიადგა უშველებელ კანონს მიმზიდ-
ველობისას (ЗАКОНЫ ПРИТЯЖЕНИЯ), მე ვიცო ძალიან არ გაუ-
ფუჭდა იმას სახელი!... მე ჩემ სიტყვასში არ შემინამებია
უნიჭობა გამოჩენილი შოეტებისთვის—ილიკოსა და აკაკოსთვის.
მე მხოლოდ მწეინს, როგორც მამულის შვილს, რომ ასინა
კერ ადგანან მათ შესაფერ ზვას, შესაფერ მიმართულებას,
რომელსაც, ჩემის აზრით, შეუძლიან ჩვენი ცხოვრების გა-
ლაზითიანება. ეს კითხვა მე აღვძარი. გამოვსთქვი ჩემი აზ-
რი... შემიძებო უფრო ვრცლად გამოვიკვლიე, თუმცა მასკილი
ბოსლეველისა ვი ძალიან მეშინიან. ეს მე მიმანინია უდიდეს კი-
თხვად ჩვენ მწერლობაში. მის რიგიანად ახსნაზეა დამოკიდებუ-
ლა ჩვენი მიმართულების გამოკვლევა და გზა, რომელსაც უნდა
ადგენენ ქართული მწერლობა და საზოგადოება. მე ამასა კვიქ-
რობ, ესა მკურა, ვცდილობ ამ რწმუნების გატარებას. ძალას
არავის არ ვატან. მოგწონს, მიიღე ჩემი შესხედულობა; არ მოგ-
წონს— გამამტყუნე, წამომცხიე უკეთესი შესხედულობა და მე

მართლაც რაინდუჯათ ვიზამ უარს დევანდელ ჩემ შეხედულა-
ბასედ. თუ მაინც-და-მაინც ლანძღვა გინება გვერდებში გაგვ-
დომია (სანიადაგოდა, გამანძღვე, მსოფლოდ აზროთა წარმო-
სთქვი რამ, ჭკვასთან დასლავებუდი. სიცრუით ვი, სწორე გი-
თხრა, უ. ბოსლეველის შექდეგ, ველანკინ გამაკვირვებს: ვმაში
ყოველი ქართული პირველობას დაუთმობს ძას კეთილ-შობო-
ლურად.

მართლაც, არ დამაჩიწუდე ერთი შესანიშნავი «საბუთიც»
მასვილი ბოსლეველისა, რომელსაც ამეყობა აქვს ღომისა,
ლიტერატურული მოწოდება ვი დაქდამთილი სოფიოსი. «იმედს»
ეუთისება — რატომ არ მოგწონს ჩვენი დიდებული მწერლობა?
იქნება იმიტომ, რომ შენ მასხედ უმეტესი და უკეთესი ღვაწ-
ლი მიგიძღვის სამშობლოსადმი! ეს მასვილობის სიაში გას-
ლავთ ჩაწერიდი. მე რომ ვთქვა: ფოთი-თბილისის რეინის გზა-
მძიმედ დაიარება და ბევრად ჩამოუვარდება ამერიკის გზებსა,
მეთქი, — ბრანისანი ბოსლეველი მომვარდება პირში და მეთქვის:
აბა, შე დაწირავო, შენ გაიფასე მაგასედ უკეთესი გზა! თუ
არა და ჩხიკებისა ბუდე ვერ მოგისეკნება, შენ ფოთი-თბილისის
გზასედ ღვაწავობო!... გამომიქსნებს ვეტსა და გაირტყამს
შეგ საფუთქელში! ჩემი რა ბრალა, რომ იმას არ ესმოდეს კრი-
ტიკის დანიშნულება? მე შემიძლიან ერთი ჩოხა დავიწუნო, მე-
ორე მოვიწონო; ერთი სანჯლის სილამაზე ვაქო, მეორე ვა-
მაგო. ეს ჩემ ცოდნასე, ჩემ გემოსედ, ჩემ გამოცდილებასედ
ჭკიდა. მაგრამ, შემიძლიან ამ დაწუნ მოწონებაში მე ნემსის-ხმარე-
ბაც არ ვაცოდე, სამჭედურში ორი საათიც არ გეჟდაჩვიეო.

ახ, დმერთო ჩემო, რაშდენი შესძლების უბრალო ვითსკა-
თი ნიშანს, რომელმაც მართლაც სანჯლავი ბოსლეველი თავში
დაკრულ მამლა-ყინწათ გარდაქცია და წამოაროშინა ამდენო

ლახმა კინტოური ლანძვია, ასეთი რეკონობა! შემდეგ ამისა
 იმედი ძაქვს, რომ ცოტა გაითლება ჩვენი მახვილი ბოსლეველი
 და უკეთ ჩქერქში ამოჭეოფს თავსა. იქნება მაშინ მაინც აღარ
 დამიშალან ჩემმა თანა-მოასრეებმა მის სისხლით გატიველ
 ძარღვებიან მკლავებთან «ხემა სუსტი მკლავებით» შებრძოლება,
 თუმა წინათვე ვი ვიდეთ, რომ

„ჩვენთა მკლავთა დასჭამენ თქვენი ინდოთა იხანია“.

სტ. ჰრელაშვილი

P. S. უ-ნიზანოვის სტატია ვერ გაგიგიათ, მეცნიერლ
 ბოსლეველი, დაიწუნარეთ გული, „შინაურ ლიბერალებს“ იგი
 არც ერთს არ უწოდებს აქაურ პატრიოტებს. ეს არის, თქვენ
 გარდა, მტკიცეთა ვარ დარწმუნებული, ყველამ გაიგეს. ეპერ
 კითხვითი ნიშნის ბრალა.

შეიძლება ვანი მართლა «გლასსიკური სისულელით» გუდა
 იყოს, მაგრამ ის ვი აქნამდის შეუძლებლად მიგვაჩნდა, რომ
 ამ «გლასსიკური სისულელით» ამყობდეს ვინმე. მალხაზმა
 ბოსლეველმა ამშიაც დაგვარწმუნა: „გამარჯვებული სახით აღვიან-
 რა საქვეუროთ, რომ «გლასსიკური სისულელით» ამყობას
 შეუძლიან დაამძვენოს დიდებული «შრომის» დიდებული ჰუბ-
 ლიდისტები. ამას იქით რაც მოულოდნელი რამ გეგონოსთ,
 «შრომა» ყველაფერს განონად გადააქცევს. ცოტა ხნის უგან თა-
 მამი. წამოიძახეს თავის სინონონის ხმითა, რომ «გლასსიკურ
 სისულელესა» ჰგონია, ვითომც დედა-მიწა ოთხ დეკნედ არ იყოს
 დაბუნელიო; «გლასსიკური სისულელი» იჭვნეულობს, ვითომც
 მთვარე არ არის მონადირე და მზე გასათხროვარი ქალი და
 მს. და მს. აი იმისა უმეტადი ამყობა, ის ამბობს: „ჩვერ
 ზა უური დაუგდეთ ამ კლასსიკურ სისულელიესაც: ხალხი ვერ

უნდა მოამზადო და მეტე შემოიღო მის ცხოვრებაში ასალი წესები, რეფორმებიო». მე მტონია, უ. ხიზანოვი უკილაფერს მოელოდდა, გარდა ამისთანა „მესისა“. ამას იქით გაგზავნეთ უ. ბოსლეველი გინდა ავსტრალიაში და იქ ერთ დღეს დაამყარებს ეს გერკულესი ევროპიულ წესებს. არც მომზადება და არც არაფერი!... რათ უნდათ!... „კლასსიგურათ გამოსულილებულ“ რეფორმატორს წინ რა დაუდგება!...

რაც შეესება საცოდავ ტატალას, იმასა ნახავდით აპრილში მართლაც „დატანჯულს“. ძნელია გაცი არ იტანჯებოდეს, როდესაც მის სუფსა და გულს, აგრეთვე ჭკვას გადააფარებენ ისეთ ფარდას, სამოსელს, რომლიდგან გამოჩნდება მარტო თმა და ფეხის თითები, და რომელიცა ჭიკაჩავს დანარჩენ სხეულს!...

ხურას უკაცრავად. ეკება გაწყინათ რამე?! ეკ სულ თქვენი ამყობის ბრალია, მე ხელი დამიანია.

თქვენი უმორჩილესი მონა — ს. ჭ.

«იმედის» კორამსკონდენცია.

(სოფელი ურიათუბანი.)

ერთი თელავის მასწრის სოფელთაგანი არის სოფელი — ურიათუბანი. ამ სოფელში სცნოვრებს სამ-ას კომლსედ მომეტეუსული ქართული და სომქნი. საღხი სავმოდ არის მინვეული რიგან მუშაობას და ნამუშავრას ანუ მოსავლის შენსავს და გაფრთხილებას. მაგრამ უბედურება ამათი ის არის, რომ მოხელეები სრულებით არ უვარტათ, მეტადრე უ. მამასახლისი, რომელმაც შეასრულა ერთი უავლობა და მეორედ ამოიჩიეს ამ თანამდებლობად, რაშიაც ქაღიან მოსტეუდენ. ამათ არ უნდოდათ ამისი ხელ-მეორეთ ამოჩიება, მაგრამ ღმერთმა დასწევდოს გაიმკერაობა! ხაღხს ჭქონდა მოლავარაკება და სხეშიაც ჭყვანდა სხვა, მაგრამ ეს მამასახლისი ისეთი დახელავნეხული და რბილი ეკალია, რომ მეტი აღარ შეიძლება. შეიტყუათუ არა, რომ სხვას იჩიევენ, მაშინვე მიჭყო ხელი ხაღხის მიზიდვას და შეძინებას სხვა-და-სხვა საქმით, მეჯლიშის გამართვით თავის მასწობელ აწნაურთ მეწობლებისა, რომლების შემწეობითაც მართლაც მოქწია თავის მიზანს და ხელ-მეორეთ ამოჩიევენ თავი. ვაი იმ დღეში შენი მტერი და ჩემი მტერი ჩაკარდეს, ჩემო მკითხველო, რა დღეშიაც არის ურიათუბანი ამ კაცის რბილ ეკლიან ხელში. არა გაუგებებია რა ხეირიან თაკის მამასახლისობაში, გარდა გარდვისა, რომელიც შეგვიძლიან

შეგამოწმეთ წამდენიმე მაგალითით ჰიკველი: ქურდობა გინდა, აქ არის, გაცარტვა თუ დაწვა! ერთი კაცის კვალა აკლია ამ სოფელს, თორემ სხვა უოკველივე აქერი მოიკითხეთ. როგორ ეკიდება მათ მამასახლისი? ამ ჰატიოსანი კაცის ხელში წამდენიმე ქურდი დაიჭირეს და მოიყვანეს, მკრამ რა გამოვიდა! სულ ერთია, ვითომ არ მოუყვანიათ: მოიყვანენ ქურდს მამასახლისთან, შესწივლებენ მის დანაშაულობას, ესეც ვერ ცანკებ გაუფარდება, მეტე დაიბარებს თავის ნათლია მწერალს, რომლის დაუკითხავათ არ შეუძლიან უბრალო საქმის გარჩევა, რადგან საქმით მამასახლისი არის იმის ნათლია — აწნაური მწერალი, და არა თითონ. შემდეგ დასარებისა მოიფაჰსარაკებენ ნათლია და ნათლის-მამა, თუ როგორ და რა ნაირად წაიყვანონ საქმე, რომ ერთი-ერთმანეთის ჯიბეები გასწიონ. ესეც ამ ორი გაიძვერა კაცებიდგან არ არის ძნელი მოსაგონი. თითონ აწნაური, მისი ნათლია, ხდება შუა-გაცად, ვიბეს გაწვევინებს მამასახლისისათვის, რომელიც ქურდს გაუშვებს ამ სიტყვებით:

— აბა, რა კქნა, როგორ არ გვი ჰატივი! აწნაურმა მთხოვა, თორემ მე ვიტოდი, რაც გეკადრებოდა შესა!

— ბატონო, მამასახლისო, დმერთმა გაცოცხლეს შენცა და რეზიკოც! ახლა მე ვიცი და ჩემმა კაცობამ, როგორც ოროავ ჰატივისა გცემთ.

რა გაიგებს ამას მამასახლისი, მაშინათვე ცდილობს, რომ იმ კაცს მიატეშინოს რამე რეზიკოსთვისაც და ამ სახით მამასახლისი რეზიკოსთვის და რეზიკო კიდევ მამასახლისისათვის... აი ამ ნაირად ღუშავს სოფელ ურიათუბანს.

მეორე: სადაც ორ ძმას ცოტადენი შურისძიება მოუვათ ურთი-ერთ, მაშინათვე მამასახლისი იქ დაიბადება ამ სიტყვებით:

— ბიჭო, რაზედა ჭკლავთ ერთმანეთს! დეკები, რომ არა

«იმედის» კორამსკონდენსია.

(სოფელი ურიათუბანი.)

ერთი თელავის მაცრის სოფელთაგანი არის სოფელი — ურიათუბანი. ამ სოფელში სცხვრებს სამ-ას კომლზედ მომეტეული ქართული და სოჭები. საღები სავაოდ არის მიჩვეული რიგის მუშაობას და ნამუშევრის ანუ მოსაკვლის შენასვას და გაორთხილებას. მაგრამ უბედურება ამათი ის არის, რომ მოხელეები სრულებით არ უვარცათ, მეტადრე უ. მამასახლისი, რომელმაც შეასრულა ერთი ყავლობა და შეორედ ამოიჩიეს ამ თანამდებობაზედ, რომაც ძალიან მოსტყუდნენ. ამათ არ უნდოდათ ამისი ხელ-მეორეთ ამოჩივება, მაგრამ ღმერთმა დასწყულოვს გაიძვერობას! ხაჯხს ჭქანდა მოლაპარაკება და სხეშიაც ჭქანდა სხვა, მაგრამ ეს მამასახლისი ისეთი დახელოვნებული და რბილი ეკალია, რომ მეტი აღარ შეიძლება. შეიტყობთ არა, რომ სხვას იჩიევენ, მაშინვე მიჭეო ხელი ხაჯხის მიზიდვას და შეძინებას სხვა-და-სხვა საქმით, მეკვდიშის გამართვით თავის მანდობელ აზნაურთ მესობლებისა, რომლების შემწეობითაც მართლაც მოეწია თავის მიზანს და ხელ-მეორეთ ამოჩიევისა თავი. ვაი იმ დღეში შენი მტერი და ჩემი მტერი ნაკარდეს, ჩემო მკითხველო, რა დღეშიაც არის ურიათუბანი ამ კაცის რბილ ეკლიან ხელში. არა გაუკეთებია რა ხეირიანი თავის მამასახლისობაში, გარდა გაცარცვისა, რომელიც შეკვიძლიან

შეამოწმეთ წამდენიმე მაგალითით. პირველი: ქუჩაღას გინდა, აქ არის, გაცარცვა თუ დაწვა! ერთი კაცის კვლავ აკლას ამ სოფელს, თორემ სხვა ყოველივე დედა მოიკითხეთ. როგორ კიდობს მათ მამასახლისი? ამ პატროსანი კაცის ხელში წამდენიმე ქუჩაღი დაიჭირეს და მოიყვანეს, მუცრამ რა გამოვიდა! სულ ერთია, ვითომ არ მოიყვანიათ: მოიყვანენ ქუჩაღს მამასახლისთან, შესწივლებენ მის დანაშაულობას. ესეც ვერ უნდა გაუჭაქრდებოდა, მერე დაიბარებოდა თავის ნათლის მწვერადს. რომელი დაუკითხავათ არ შეუძლიან უბრალო საქმის გარჩევა, რადგან საქმით მამასახლისი არის იმის ნათლის — აზნაური მწვერადი, და არა თითონ. შემდეგ დაბარებისა მოიღვანებებოდა ნათლის და ნათლის-მამას, თუ როგორ და რა ნაირად წაიყვანონ საქმე, რომ ერთი-ერთმანეთის ვიბეკები გასწიონ. ესეც ამ რაი გაიძუროს კაცებიდგან არ არის ძნელი მოსაგონი. თითონ აზნაური, მისი ნათლის, ხდება შუა-კაცად, ვიბეკს გაწვევინებს მამასახლისისათვის, რომელიც ქუჩაღს გაუშვებს ამ სიტყვებით:

— აბა, რა ვქნა, როგორ არ ვცე პატრივი! აზნაურმა მთხროვა, თორემ მე ვინცადი, რაც გეკადრებოდა შენა!

— ბატონო, მამასახლისო, ღმერთმა გაცოცხლოს შენცა და რესაკოც! ახლა მე ვინცა და ჩემმა კაცობამ, როგორც თქვამს პატრივისა გცემთ.

რა გაიგებს ამას მამასახლისი, მაშინათვე ცდილობს, რომ იმ კაცს მიანდობინოს რამე რესიკოსთვისაც და ამ სახით მამასახლისი რესიკოსთვის და რესიკო ვიდეკ მამასახლისისათვის... აი ამ ნაირად ღუძავს სოფელ ურიათუბანს.

მეორე: სადაც რა ძმას ცოტადენი შურისძიება მოუვათ ურთი-ერთ, მაშინათვე მამასახლისი იქ დაიბადება ამ სიტყვებით:

— ბიჭო, რაზედა ჭკუდვთ ერთმანეთს! დეკები ხომ არა

ხართ!... ისევე კაცები ამოიჩინეთ და გაიყარებით შიშველობით.

ამათაც ჭკონიათ, მართლა გული სტკივა მამსახლისს ჩუენთვინათ, და დაეთანხმებიან. რა გაიგებს ამათ თანხმობას, მაშინათვე უჩჩეკს, თავისი ნათლია — რეზიგო ამოიჩინონ მე-დიაცოტო; ნათლია კიდევ უჩჩეკს, რომ მამსახლისი ამოიჩინონ ზედამსჯელოდ, ესენი დათანხმდებიან, ამოიჩინევენ ამ ზემოხსენებულ ორ პირს და წავლენ გასაყოფად. პირველათ მიიხედ მობხუდავენ, — მარდილის ქეები ხომ არა აქვთ რაო. თუ ნახეს, რომ აქვსთ, მაშინვე იმის გაყოფას შეუდგებიან. ჯერ ერთ კარგ ქვას რეზიგო მამსახლისისათვის გადასდებს და მამსახლისის კიდევ რეზიგოსთვის, დანარჩენს გაჭეოვენ ჰატრონებს შუა. მეჩე მობთხუვენ სადილს. სადილის შემდეგ ეტყვიან — ესლა დრო აღარ არის, მეჩე მოვაფთო, რა არის — კიდევ სადილი გამოსტყუონ ამ ჩვენ საწყალ გლეხებს. სადილი კიდევ არაფერია, ნეტავი საქმეს მაინც ათავებდნენ და ჯანი გაჭვარდნოდათ ერთსაც და მეორესაც — თუნდა ერთ კვირას სულ სადილს გუკეთებდი, მაგრამ სად არის!... გაყოფის შემდეგ წავლენ შინ გამარჯვებულები და უკან ქვას გადაგდებენ. მარდილები ხომ გაიკრეს და რა ენაღვლებათ! გავა ხანი და ფიქრათაც არ მოაგონდებათ, თუ ერთმასეთს ვინ ამტკრედა თავ-პირსა. ამისი მაგალითები ბევრია. სულ ცოტა, წელიწადში ათ ქვას მაინც მიიტანს შან უ. მამსახლისი. თუ ვისმე არა სჯერა და ეჭვშია, მოვიდეს და ვისიღამაც ჯერ იყოს, გამოიგვლიოს და ჭკითხოს — ჭუგის ბიჭებს, ლებრანთ თადოს, კოდელანთ გეგელას და ჰეპანანთ ისაკის. ამათ მარდილების გარდა სხვაც ბევრი რამ გამოართვეს, მაგრამ ვინ არი მომკითხავი — რაც უნდათ, იმას იზმენ.

მესამე: უნდა მოგახსენოთ, რომ რაც სხვა საქმეში ისა-

ხელა და თავი იხინა მამასახლისმა, სკოლის საქმეშიაც ისეთი ბიჭია. ჯერ სულ პირველად რა ნაირ საქმეს ხმარობდა შკოლას დახრკოლებზედ!... შარშან უფალმა ნახალნიკმა უბრძანა, რომ სკოლის შენობა გაეკეთებინა, მაგრამ შენ არ მომიკვდე, ჩემო კარგო მკითხველო, რომ ამან ისე ყური არ მიუცდო ამ საქმეს, როგორც შენ. ამ სკოლის მასწავლებელი მოვიდა აქ პირველ ოკტომბერს და მოუტანა თან ნახალნიკიდან ბრძანება, რომ ამასთვიან ყოველივე მოთხოვნილება აესრულებინა. მაგრამ რა გამოვიდა! — ამისთვის სულ ერთია. იმ დღეში ჩავარდეს ჩემი მტერი, რა დღეშიაც ჩავარდა აქაური სკოლის მასწავლებელი! ჯერ გასჭირდა სახლის შოვნა სკოლისათვის, შერე სტოროჟისა და ზედ მოჭყვა შეშის მოტანა. სკოლისათვის, როგორც იყო, იშოვნეს სახლი და ერთი წლის ქირაში გადააკეთეს, აქაური მღვდლის ი. ჩეჟუროვის შემწეობით. სტოროჟია ასლად საქმე, სტოროჟი! სტოროჟიას დაუენების დროს მამასახლისმა ხაჯხა შეკრიფა და უთხრა, რომ «უნიტედს» სტოროჟი უნდა მივცეთო» და თან ისიც დაატანა, რომ „რა კქნაო. კაცო, მართალია ძალიან გვაწუხებს ეს ოხერი სკოლა, მაგრამ უნდა მივცეთო“. წავიდა, თითონვე ამოირჩია ერთი შატარა ბიჭი და თქვა: «წავალ, ამას მიუყვან, გინა დაიჭიროს, გინა არა, იმის დარდი არა მაქვსო» მასწავლებელიც იღებს — რა შენაღვლება, თუკა აასრულებს სტოროჟობის საქმეს, სულ ერთია, დიდი იყოს თუ შატარაო. როგორი სტოროჟი მოიყვანა მამასახლისმა, რომ რა გაეკეთებინა! სკოლას ეს ვერ ასრუთავებდა, წყალი ვერ მოჭქონდა, შეშას ვერა სჭრიდა და ფეხებს ვერ ახურებდა. ეს კიდევ არაფერი, მაგრამ მაგარი ეს არის, რომ მამასახლისი ფულებს არ ამჯევდა სტოროჟის, თითონ სჭამდა და იმას ცარიელს სვამდა. ისიც შეჭყურებდა დღეს, ხვალ... იმედა გარდაუ-

წულებოდა, ადგებოდა და გავიდოდა სკოლიდგან, ასე, რომ ამ ერთი წლის განმავლობაში სამი გამოცდაა ამ შემოსესებულის მასკებით; თუმცა ერთიც არ იყო ხეირიანი, მაგრამ მასწავლებელი იუკანდა, რომ სოფელი არ შეეწუხებინა მოზრდილი ვაჭრის დამოკანმაგინებით. ერთი ესლაც ჭყავს ძუძუმწოვარს ბავშვის ოდენი სტოროჟა, თუ სოფელ მანც გაიტანა ამ მასწავლისის სკოლაში, მაგრამ არა შეიძლება, და თუ გაატანა ბოლო, ეს მიეწერება სტოროჟის სიემწვილეს და უზატრონობას. ესენი ვიდევ არაფერი, შეშის მოტანა გამწვანდა: ნოემბრის ხუთში თუ არ ვატი შვიდში, მობრძანდა ინსპექტორი — ხითაროვი და უბრძანა მამასავლისს, რომ მოეტანა შეშა და საყენები ჩადგა. ამანაც თანხმობა მოახსენა — «ატონი ბრძანდებიო». ნეტავი ბატონობა ვი არა, ემობა ეოქო და შეშა ვი მოეტანა. მოიტანდა ორი დღის სამყოფს შეშას, იმასაც საწყაჟ გლეხს მოსტატებდა ტეტხლზე ნადუბ მუგუზლებს და ამ ნაიწათ სწუხდებოდა გლეხი და ამიტომ ძნელდებოდა სკოლის გამართვა და რიგსედ წაყვანა. ეს შემოსესებული ორი დღის სამყოფი შეშა დაიწკნებოდა და მეტე ერთი კვირა, ხან ორით, ემაწვილები სიტვივით ინტეგუოდნენ, და, რაც შეეძლოთ, მთელი ტანით კანკალებდნენ. რამდენიც მასწავლებელი ნახაღნივს მისტემდა რაზორტს, იმდენი მამასავლისი მოახსენებდა ნახაღნივს, რომ მივიტანეო. მაიტანდა რას? სკვით არ მოგახსენეთ — ორ ზურგ შეშას, და იძახდა — შეშა მივატანეო. ასე და ამ ნაიწად არის აქაური მოხელე სოფელსკედ უფრ მაგდებული. არ ვიცი, როდის შეევეწრობით იმ დროს, რომ მეორედ ამოწიკვა მოვიდეს! ეგები როგორმე მოეშორდეთ ამ გაიძკერა პირს, რომ ამით მოისპონ შემოსესებული შოქმედებანი.

15 მაისს 1882 წ.

ურიათუბნის გულშემატვივარი

შინაური მიმოხილვა.

თავად-აზნაურთა კრების თაობაზედ.

ბევრი სიმასვილე დანისარჯა ქართულ მწერლობაში იმ ტე-
მაზედ, რომ ჩვენი ცხოვრება შეტად უფერულია და ამიტომ
შინაური მიმოხილველის კალამს არ აძლევს მასალასა: აქეთ
გაიხედავ, — შენ გასტერებულ თვალს ეჩხივება არაფრობაო;
შეაჩვენებს მხარეს მიაქცევ მხედველობასო — იგივე არაფრობაო, და
სხვანი. მაგრამ ეს მხოლოდ მახვილობაა და ისიც მახვილობა
ძალიან დაბალი ხარისხისა. მართლაც, ვერ ერთი გაცის შინა-
განი სულის მოძრაობას, თუ შეუძლიანთ შიგ ჩაიხედონ ღრმა-
თა, ვერ ასერხებენ ძირიანად დახატონ და როგორ შეიძლება,
რომ მთელი ხალხის სულის ვითარება ისეთს არაფრობას შეად-
გენდეს, რომ იქ გაცმა ვერ იზოგონოს საყურადღებო მასალა?
აღბათ ეს კითხვა არ ვის მოსვლია თავში, თორემ ზემო-მო-
ყვანილი სიმასვილე თავის თავად გაქარწყლდებოდა, და მახვილი
შინაური მიმოხილველნი აღვიარებდნენ, რომ ჩვენს უმეცრების
გამო არ ვიცით, რაზედ კილანანაკოთ, რა დავინახოთ ჩვენ
ცხოვრებაში, რაზედ გავჩუქდეთ და სხვანი. ამ დროს უფრო
შესაფერი იქნებოდა ოხუნჯობა თავის-თავზედ, და არა ჩვენ
შინაურ ცხოვრებაზედ.

ჩვენ არ ვიცით ჩვენი ქვეყნის ცხოვრება და არც გვინდა იმისი შესწავლა. მიზეზიც ასეთი ჯიუტობისა იმაში მდგომარეობს, რომ ჩვენს გვგონია, ვითომც უურაღლები დიქსია მარტო ისეთი ცხოვრება, რომელსაც მიუხწევია თვით-მმართველობამდის, სადაც არიან გამართულნი ზარღამენტები, თავისუფალი წერა-ბეჭვდა, უნივერსიტეტები, კრობა, მეცნიერების ტაძარი და სხვანი. სადაც არა სუფევს ხალხის წარმომადგენელობა, არა მოიხლოებიან ჩამოთვლილი საგნები, იქ აღარც ცხოვრებაა, აღარც ღარს მისი შესწავლა და მასეღ ხმის ამოღებაო. როგორც ატუობთ, ამ ჯიუტობას ძალიან მიმზიდავი საძარკვეელი უშოენია. სჩანს, რომ ჩვენ საძაგლობით გი არ მოგვდის თვალბის დახუჭვა ცხოვრებაზედ, არა, ჩვენს გეძონია გულში ჩამარხული იდეალი უკეთესი წეობილებისა და ამ იდეალთან, რასაკვირველია, აღარ გვეჭაშნიკება ჩვენი უფერული ცხოვრების უგემური მიმდინარეობა. ეს ძალიან კარგი და ჰატიოსანი. ისეთი კარგი და ჰატიოსანია, რომ ჩვენ, თუ გვინდა მსწავლეულთა შორის ვირცხებოდეთ, უეჭველად უნდა ცხვირი ავიტრუგოთ ჩვენ ცხოვრებაზედ, დავუძახოთ მას უშინაარსოს, უზროს სასელი და ხელი დავიბანოთ — ახა რა არის აქ ჩვენი კალმის დიქსი, თორემ განა არ შეგვეძლო მოსაზრებაჩა! თუ არ ასეთი დარღიმანდული ამყობა, ვაი თუ უმეცრები დავგვიძახონ!... ვაი თუ დავარღნილ მწერლებათ ჩავგეტყალონ!...

მაგრამ ის გი გვაკვირვდება, რომ ჩვენ, ავით თუ კარგათ, ძინც ვცხოვრობთ. ცხოვრება კიდევ ისეთი რამ მანქანაა, რომ იმაში ბევრი სინარულიც მოიხლოება და უფრო ბევრი ტანჯვაც. და რაც უფრო ცხოვრება დაბალ წერტილზედა სდგას, მით მომეტებული, მით უდიდესი ტანჯვა ტრიალებს შიგა და ნაკლები

სიამე. ამასთან ჩვენ არ უნდა გვაკიწოდებოდეს, რომ ცხოვრება მარტო მაშინ შემდგარა წარმატების გზაზე, როდესაც ამ სიხარულსა და ტანჯვას გაუმართავსთ ერთმანეთში ყველასათვის დასანახავი შეტაკება მანამ ისინი არ დასჯახებიან ერთმანეთს, არ გაუმართავსთ სისტემატიკი ბრძოლა, მანამ კაცობრიობა კელურ მდგომარეობას ვერ გამოსცილებია, ეს არის შინაარსი კაცთა ნათესაობის ისტორიისა. ეს შეადგენს მის დედა-აზრს, მის ჭეშმარიტებასა. ყოველი ისტორიული ხალხის ცხოვრებაში ამ შინაგან ბრძოლას უჭირავს მკვიდრი ადგილი. მხოლოდ ჩვენისთანა ბრმა ლიტერატორებს არ უნდათ მისი დანახვა, არ უნდათ მისი შესწავლა და არა სწამთ, რომ ცხოვრება მარტო მაშინ გაუგეოსდება და შეიძენს სანატრულ მხარეს, რომელიც შეადგენს ჩვენი იდეალის ღაზათს, როდესაც ამ შინაგანი უმთავრესი ელემენტების შეტაკება საყოველთაოდ გაშლის ფრთებსა. ცხოვრება დაუღალავი ბრძოლაა. სადაც... ბევრგან ცხოვრების ბრძოლებასთან ბრძოლაში მწკრელობას დიდი ამაგი აქვს. როგორ შეებრძოლები ბრძოლებას, თუ არ იცნობ იმას და არც გინდა მისი გაცნობა. თუ არ გინდა ბრძოლა, მაშინ, რასაკვირველია, შენთვის წამოსწვები ღამაზ ჩრდილშია და მიეცევი ოცნებას გინდა ჰარლამენტო, გინდა სოციალისმზედ, ებ სულ ერთია. შენ ოცნებას ცხოვრებაში არა აქვს მნიშვნელობა. შენი ოცნება შენს იქით არათურის მანქანაა. მაგრამ თუ დაუჭერელად ეძლევი ამ ოცნებას, გამოზღინარ. ცხოვრების ასპარეზზე და თავი შებრძოლი გგონია შენი ოცნების გამოაშკარავებთ, უნდა გადაწვევით გითხრა, რომ შენი ოცნება ცალ იუულათაც არა ღირს. ჭადაგება ჩვენი ცხოვრებისათვის გამოუსადეგია — მითომ კედელს ცურცი შეუარო. მუდის თავზედ რომ სასარება წაიკითხო, გეტყვის — გამიშვი, ბატანი ტყისკენ წავიდაო. ვერ

უბრალო შევიწროებული ერობა რა არის, მაგრამ ჩვენი თავდა-
სხნაურების უმეტესობა იმაზედაც კი უარსა შერება, ეგ მანაწი-
ნა თვით მოქმედებს, თვით-გამგეობაც კი ვერ უშვდენია — დამა-
რათ, ტვისკენ ბატონა მიდისო! აქ, ამისთანა გარემოებაში, რას
იხამ, თუ რიგინათ არ შეისწავლე ის ღრმა მიზეზები, რომ-
ლებიც ჩვენ არ გვაძლევენ ნებას ჩვენი საჭიროების გასაკებათ!
იმართა ძალა და მონახეო თავს უკეთესი წესება? დიდი პეტრე
გენიოსი იყო, მაგრამ აქამდის რუსეთის უმრავლესობა დიდ
უვარზედა სდგას მისი მცირეოდენი ცვლილების შემოღებაზედ.
ძალით დანერგული — ცოტა რამა ხეირობს კაცის ცხოვრებაში,
თუ თითონ ხაფხი არ ელტვის თავის მალამოს.

ამიტომ ესხანდელ ჩვენ უმთავრეს მოთხოვნილებას შუად-
გენს ჩვენი ცხოვრების გაგება, მისი აკან-ჩავანის შეტეობა, მი-
ხი სულის ვითარების შესწავლა. და ეს კიდევ ისეთი დიდა
შინდროია, რომ ბევრი ქართველი შინაური მიმოხილველი მო-
იტეს კალმის წვეს, ვიდრე მწერლობაში გამოიკვლევა საფუ-
ძვლიანი და უტუუვარი შესუდულობა ჩვენ ხალხზედ. აქ მასალა
უშველებელი და ხელ-უხლებელია. მანამ ჩვენ ამ მასალას ვუყუ-
რებთ ცხვირ ატრუკვითა და ამაყათ, მანამდისინ, რაც გინდა ძა-
ლიან ვიმახვილოთ, არა გამოვა რა ჩვენი რხუნჯობით, და რა-
კი მას შეკუდებით მოწიწებით, სინდისიერათ გადავაქოთებთ
იმას, მაშინ, უეჭველია, გინდა რომ არც ვიოხუნჯოთ, მაინც
მწერლობას ექნება აზრი და ეს უკანასკნელიც გამოსადეგი შე-
იქნება თითონ ჩვენი ცხოვრებისათვის.

* * *

მაშინ, როდესაც ქართული მწერლობა ოლიმპიური სიმაღ-
ლიდგან დასცინოდა ჩვენ ცხოვრებას და ვერასა პოულობდა იქ
მასუყრადღებოს; ამ დროს თითონ ცხოვრებაში ნელ-ნელა, კა-

კუნით, მუშაობდა საზოგადო აზრი—კიუათ, თუ არა? გაი-
კითხავდა იგი. ამის პასუხათ მუდამ ისმობდა—კიუათო. მაგრამ
როგორ უნდა კიუუეთო? რის მანქანები ვართო? რაში გამოვდ-
გებითო? ამ კითხვებზედ იმტკრებდა თავს ჩვენი ცხოვრება და
აგერ ერთ მშვენიერ დღეს, მაისის დღეს, როდესაც ყოველის-
ფერი სიფრცხლეში მოდის და იმედებით ხარობს, ამ ნეტარს
დღეს მოგვადგა კარზედ ჩვენი ცხოვრება თავის გადაწვეტილი
პასუხით. მწერლობის მიერ უხელმძღვანელოდ, მარტო თავისი
ზოგადი აზრით, მიუხედავად მას ერთ უშველებელ დასკვნამდის,
უცნია თავისი ჭირი და უპოვნია მისი უებარი მალამოცა: თუ
მაიები ვერ გამოვდექით ცხოვრებაში, ვერ მოვიძინარეთ სასარ-
გებლოთ ჩვენი ჯანი და ღონე, ვერ დავატეოთ ნიშანი ქვეყნას
ჩვენი აქ ყოფნისა, როდესაც ახალ-გაზღობაცა და შეძლებაც
მოგვდევდნენ,—ესა, უკანასკნელ დროს, სამარეში მანც წავი-
ტანოთ ნუგეში, რომ ჩვენი შვილები სწორე გზაზედ დავაყე-
ნეთო ეს გზა ჩვენმა ცხოვრების ტრიალმა ცნო განათლება-
ში. მთელმა თავად-აზნაურობამ ერთხმად გადასწვიტა, რომ
სამშობლო ქვეყნას და თითონ ჩვენ საკუთარ პიროვნებას ეშ-
ველება მხოლოდ სწავლით, მეცნიერებას შეეჩებით. სხვა სახ-
სარი და ღონე არ საიდგან სჩანსო, ჩვენი მშველელი სხვა აღა-
რა არის რაო.

განა ბევრი ხანი გასულა მას შემდეგ, რაც ჩვენში მე-
ფობდნენ ლუარსაბ თათქარაძის აზრები? სწავლა დღე-კაცის
სეულობაო, ამას არ ამტკიცებდა ჩვენი შინაური ვითარება, სა-
ზოგადო შეხედულობა?! განა ბევრი ხანია მას აქეთ, რაც მუ-
ფებდა ცხოვრებულად თათქარაძე? მას აქეთ სულ ათი-თორმეტი
წელიწადი არ გასულა, რაც ჩვენი ცხოვრება უარ ჭყოფდა მეც-
ნიერებას, არ ამტკიცებდა მას არავითარ ადგილს თავის ჩანხის

ტრიალში. ჩვენი ცხოვრების ფორმულა გუშინ-წინებში ჩამჯდა-
 რი იყო უწინდებურ კალაპატში: კაი ცხენი, მჭკელი სმალი,
 მაგარი მკლავი, შეუპოვარი გული, და კაცი ხარ პირველი, ბიჭი
 ხარ ჩათუქსანი, ჩასმანდური და სხვანი. ჩვენი ქვეყნის პირვე-
 ლი წარმომადგენელი ლუარსაბ თათქარაძე ბრძანდებოდა. უკე-
 თესი მამულის შვილნი გამწარებულნი იყვნენ ამისთანა მოკლე-
 ნით. გულს გვიხეთქავდნენ თათქარაძის მახინჯი სასითა, თვა-
 ლები გვტყიოდა მისი დანახვით. მწერლობა შედგა ამ უბედურ
 სურათსად, და ჩვენ მოსწავლე სასოგადოებას აქამდის ეგონა,
 რომ ცხოვრებაც იმავე წერტილზედ არის გაჩერებული, რომ
 თათქარაძე ისევ თავისებურათ, უდარდელათ ბოლთასა სტუმს,
 პრანგისა და მის შემდეგის ამარა, მადალ-ქოშებიანი, თავის
 მოდლობის წინ, ისევ ისე არჩეინათ გომლს უშეგებს თავის ყა-
 ლიონიდან და შეჭეულებს გულს-მოდგინეთ — აცა, სადამდის
 ივლის ეს ბოლი, — რომ თათქარაძე თავისი ძვირ-ფასი და რე-
 ჯანიურთ ისეკა სთვლის, გამწარებული, ჭერში ბუზებს, ისეკ
 ეჩხუბება თავის მეუღლეს ბოზბაშის უკეთესობაზე სხვა წვნი-
 ნებში, ისეკ გათქმულ კაცად ითვლება, იმავე ლურჯი კალმუხის
 ქუდით მიემგზავრება თელავში, ისეკ აჩვარიშები აქვს უფალ-
 თან გასასწორებელი და სხვა, და სხვანი...

მაგრამ აკერ დადგა მასი 1882 წლისა. ჩამოვიდნენ
 თბილისში გუბერნიის თავად აწნაუკები ამოჩვეულებისთვის, და
 რა მოგვიტანეს? — ჩამოგვიტანეს ბევრი და ძალიან ძვირ-ფასი
 საბუთები, რომ იმათ მუქთად არ ჩაუტარებიათ ეს ათი-თორ-
 მეტი წელიწადი, რომ იმათ არა სძინებიათ სასოგადო საქმეებში,
 რომ იმათ უცხოვრიათ, და არა ყოფილან უძრავი, მკვდრები...

მართლაც და, ჩვენი ცხოვრების მიმდინარეობაში მეტათ
 მოულოდნელი და შესანიშნავი ამბავის მოწამენი გავსდით ჩვენ

ამ აზნაურთა ამოჩჩევების დროს. ჩვენ ამჟამად, თვალ-და-თვალ დაკინახეთ, რომ ლუარსაბ თათქარაძის ხსენებაც კი ამოვარდნილას ჩვენი ქვეყნიდან, სულიან სოციალსა გამჭკალა მისი უღირსო და სამარცხვინო ბრწყინვალეა, — ჩვენ სამშობლოში დაბადებულა საზოგადო აზრი, რომელსაც შეუძლიან ჩვენი მოლონივრება და იქნეს დაუენება, — სინათლეს გამოუგზავნია ჩვენკენ თავისი შუქი და ღრმით ჩაბუჭდილა იგი ჩვენ გულშია და გარეებაში — უნდა გავანათლოთ ჩვენი შვილებიო, მარტო აქ არის ჩვენი ცხოვრების ხსნაო.

ეს არის ძვირფასი დოკუმენტი ჩვენი სულის მუშაობისა... კაცო! ლუარსაბი, ის ლუარსაბი, რომელიც ისე შესანიშნავათ «აჭირებდა ფეხსა» და თავი უდიდეს პირად მიაჩნდა, არ გვეუბნებოდა, რომ კაცს თოფი, ხმალი, ცხენი და მკლავის მეტი არა უნდა რა! სად არის ეს გამოჩენილი და გამობრწყინებული თავადიშვილი? რატომ ესაა არ წამოდგება და ამოდენს თავად-აზნაურობას არ დააჩვენებს — სწავლა რა ჩვენი საქმეა — წიგნი ლექსიანმა უნდა დაიჭიროს ხელშია?!...

ეკ რად გინდათ! ლუარსაბის მეუღობის დროს მთავრობას რის ვაი-ვაგლანით მიჭყვანდა ქართველის შვილები სასწავლებელში. ესაა? — ესაა თავად-აზნაურობა ესვეწება იმავე მთავრობას მუხლ-მოდრეკით: შენი ჭირიშუ, მომეცი ნება, რომ მოხარვე გავხდე, შევიწერო გადასახადი ფული, შევადგინო თანხა და ამ თანხის სარგებლით გავმართო სასწავლებელი, სადაც ჩემ შვილებს ექნებათ ნება, რომ ფეხი შესდგან მეცნიერების ტანკშია...

აი, როგორ რადიკალურათ გამოცვლილა ჩვენი ცხოვრების ფორმეულა! თოფი, ხმალი, ცხენი და მკლავი გაცუდებულან, აჭყრიათ პატრივი და დაუთმიათ ადგილი ერთი საგნისათვის — გა-

ნათლუბისათვის, ჭკვისათვის. ცხოვრებას უზოგნია ახალი ფორ-
მულის სათაური...

მე არ ვარბობ, რომ ვითომც ამით კაცობრიობის წარმა-
ტებაში დიდი ნაბიჯი გადადგამს ჩვენ ქვეყანასა, მეოქი. არც
იმას ვარბობ, რომ ჩვენ ამ გზით ხელ-და-ხელ გავიმთავლებთ
ჩვენ იარაღსა, მეოქი. მე მხოლოდ იმის თქმა მინდა, რომ ჩვე-
ნი გარემოებანი საშინლად გამოცვლილან და ჩვენ გი ასე გვე-
გონა, რომ ისევე უწინდელი, თათქარბის დროინდელი, ჭკრითა
ვისუნთქავთ. მანამ ცხოვრებამ თითონ არ გადაგვიშალა თავისი
გული. მანამ ჩვენ მწერლობას სრულებით შემცდარი წარმოდ-
გისა ჭქონდა მასზედ.

დიდათ საყურადღებო და საინტერესო იქნებოდა ჩვენი
მწერლობა, რომ მას ედგებინა თავა-ყური ჩვენი ცხოვრებისა-
თვის და გამოეხატნა თავის სასეზედ სამშობლო აზრის მუ-
შაობა. დიდათ საინტერესო არის, დღესაც, რომ საზოგადოებამ
იცოდეს, რომელი მანქანების ძალით მოიშორა თავიდან ბურ-
ჯებ გამდგარი და მკვიდრად დაარსებული, წითური ღუარსად
თათქარბი? რამ უშეგლა და გამოაადამიანა ჩვენი ქვეყნის უმრავ-
ლესობა?! რამა და როგორ გამოუთხარა ფეხები ჩვენ ღუარ-
საბს და ზინიყე დასცა ძირს კაცი, რომელიც ასე გულს-მოდ-
გინედ და ბეჭითად აჭირებდა ფეხს ღუარამიწაზედ?! ამასთან
ჭკრ ისიც გი საინტერესო იქნებოდა, თუ რა ნაირათ დაეცა
ძირს ღუარსანი? ყარფუნივით გაიბო ამ დატყმაში, თუ უჭრე-
კვერცხივით? მეჩე როგორა სდებოდა მის მოადგილე ახალი
არსება და ბოლოს როგორ მოუხდა მას ღუარსაბის სამკვიდ-
რო?...

ამ სახით, შინაური მიმონიღველისთვის ბეჭრი მასალაა გა-
ფანტული ჩვენ ცხოვრებაში, არა მარტო სწავლის შესახებ,—

აგრეთვე სწეობითი ანსებობისა, ჩვეულებების, ეკონომიური მიმოხილვისა, მმართველობისა და ბეკრნიც სხვანი. ეს მასალა შეადგენს ჩვენი ხალხის სულიერ სარჩოს. მასზედ ვარჯიშობს. სამშობლო აზრი და ამ ვარჯიშობას, (მხოლოდ ამ ვარჯიშობას) შეუძლიან ჩვენი მდგომარეობის გალახათიანება. მარტომ ამ შინაურ ვარჯიშობასეა დაფუძნებული ყოველი ხალხის წარმატება. გარკვეანი სიკეთე მხოლოდ მაშინ მიუღებს ხალხის მდგომარეობას, როდესაც იგი მიკვიდრად დამყარდება შინაგან მოთხოვნილებასზედ, როდესაც იმის გზას ხალხის გულისათვის და თავი — გულისა და სულის თვისებას. იმისადაკვლად უნდა ეზაგებოდეს გარკვეანი სიკეთე. გინც ამ გზას გადაუდგება, იმან წინათვე უნდა იცოდეს, რომ მისი მოქმედება და წყლის ნაყვას ერთმანეთს შორს ვერ წაუვლენ.

ჩვენი შინაური მიმოხილველნი კი ჰივიქობენ, რომ მანამ აქაც არ გაჩნდებიან გამბეტები, პადმერსტნები. ჯონ-როსელნი, გლადსტონები, ბიკენსიფილდები, სინამ არა დიხს ჩვენ ცხოვრებაზედ ლაპარაკი, სინამ არა არის რა საყურადღებოა. გუბერნიის მარშლის ამოჩვევის წინ, არამც თუ უ. ჩოლაყაშვილს, თითონ გამბეტსაც დაუფიქრებდა ჩვენი თავად-აზნაურობა და ხმას არ ამოაღებინებდა იმ უბრალო საკანსზედ, თუ რა კაკეთაუ. მარშალმა სამი წლის მარშლობაში, რა მათესოკება გუბერნიის მარშალს და ვისი ამოჩვევა სამეობონო. ილია ჭავჭავაძის გულები დაუსქდათ, როდესაც იმან განიზრახა საუბარი სწეობით მოვალეობასზედ — თავსმჯდომარემ პირში ბურთი ჩაუღო კაცისა. გამბეტს რომ მშვენიერი ქართული ენით ამოელა ხმა ამ საკანსზედ, დაწმუნებული ვარ. რომ მოელი თავად-აზნაურობა, თავის გრების სტორობებით ჩემ-ჩემათ გაიზარებოდნენ ზალიდგან სიტყვის სათაურშივე, ასე რომ საწყალი გამბეტს დარჩებოდა მარტომ-

მარტო წაღაში და კედლების მეტი აწავინლა ეუღლებოდა მს-
მენელი — იქნება, ქალები კი არ ამდგარიყვნენ სკამებიდან, რად-
გან სოციაში ადგილი ცოტა ჰქონდათ, წაღაში მათ აწავინ
უშვებდა, და, ვაი თუ მეტე ველარ შოვნათ ალაგი! ჩვენი გამ-
ბეტადლეს უ. კიგო ჩოლაყაშვილი გასლავსთ. ჩვენი ბროლი უ.
ს... ჩვენთვის დლეს ესენა უფრო გასაგებნი არიან და
ამათ უფრო მნიშენელობა აქვსთ. რასაკვირველია, რამდენათაც
უ. კ. ჩოლაყაშვილი სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენდა
თავის მასვილი ენით, იმდენი უ. ს... უსიამოვნოთ
იჭერდა თავსა. მაგრამ ამათ ორთავკეს გულის-შეკრით უსმენ-
და საზოგადოება. ჩვენი კავ... — უ. ციციშვილი ბრძნდებოდა,
რომელიც იმასოდა — ერობა სარჯის მოგვიმატებს, სხვა არა სი-
კეთე არა სჭირს რაო, და იმას ლაპარაკი ბუკრს ძალიანაც დაუ-
ჯდა ჭკვაში. რაც შეეხება უ. ზ. ანდრონიკაშვილს, იმას მთელ
ისტორიასში მარტო მიჩანბო თუ შეედრება, თუმცა იმასი დარ-
ბაისლური ლაპარაკი მოგატონებსთ «გაცია ადამიანიდგან შესანიშ-
ნაკ თავადის წერილს: «რომელიცა რომელ ესე იგი რათამცა
ჩვენ გადაწვეტიეთ... და სხვანა, მაგრამ მიჩანბო ლაპარაკობდა
«გაციის სიმართლეზე» და უ. ანდრონიკაშვილი კი იმასედ, რომ
გლეს-გაციის დეკრძელობა ჩვენ კეთილ-დღეობას შეადგენს, ამი-
ტომ უნდა გვინდოდეს მასი სიკეთეო. მართლაც «ლიბერალურ-
მა» ამ სიტუეემა აღტაცება ჩამოგდეს კრებაში... ასეა ხალხთა
ცხოვრების მიმდინარეობაში...

ტატალა.

უძთავრესი კორრექტურული შეცდომილებანი :

1, «იმედის» შესამე ნომერში — სტატია 71 — „დამტკრული
რცხეხანი“ 67 გვერდზედ, 14 სტრიქონშიდ დაბეჭდილია:
ახალ-გაზდობის, — უნდა ყოფილიყო: ახალ-გაზდის.

2, მეოთხე ნომერში სტ. — «პალიტიკური ცსოვრებიდან»
99 გვერ. სტრ. 19 დაბეჭდილია: შიშსა და შურის ძიებას,
— უნდა იყოს: სისხლსა და შურის ძიებას.

კორრექტორი.

474

1882

1882 წლის ქურნალ „იმედში“ ხელის მოწერა მიიღება ქ. თბილისში — მხოლოდ რედაქციაში, რომელიც იმყოფება კუკიაში, მეორე თუშანიშვილის ქუჩაზედ, ნემენცების სასაფლაოსთან, № 12.

გარეშე მცხოვრებელთ შეუძლიანთ დაიბარონ ქურნალი ამ ადრესით: Въ Тифлисъ, въ редакцію грузинскаго журнала «ИМЕДИ».

ფასი წლიურის გამოცემისა გაგზავნით სხვა ქალაქებში და თბილისში შინ მიტანით — — — 8 მან.

ნახევარი წლისა — — — — — 4 მ. 50 კ.

სამი თვისა — — — — — 2 მ. 50 კ.

ცალკე ნომერი ღირს — — — — — 1 მ.

ვისაც ქურნალი მისდისთ და სვედრი უუღლი ჯერ არ შემოუტანიათ, ვთხოვთ ძალე გამოგზავნონ.

ვისაც რომელიმე ნომრები ქურნალისა არ მისვლიათ, ან არ მიუვიდესთ, ვთხოვთ გეაცნობონ და დაკარგული წიგნები გაეგზავნებათ ხელახლად.